

บทที่ 2

แนวความคิดและทฤษฎีในการคุ้มครองสิทธิ เสรีภาพ ความเสมอภาคของ ประชาชนและหลักการดำเนินคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง

เมื่อเกิดมีการกระทำความผิดอาญาตามที่กฎหมายอาญาได้บัญญัติว่าการกระทำลักษณะนั้นเป็นความผิด การที่จะลงโทษทางอาญาแก่บุคคลใดจะต้องตรวจสอบข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นเพื่อให้แน่ใจว่ากฎหมายได้ลงโทษผู้ที่กระทำความผิดแท้จริง ซึ่งการตรวจสอบข้อเท็จจริงนั้นเป็นหน้าที่ของกฎหมายวิธีสบัญญัติ ดังนั้นการที่จะลงโทษบุคคลใดได้นอกจากจะต้องมีกฎหมายบัญญัติว่าการกระทำเช่นนั้นเป็นความผิดและกำหนดโทษไว้แล้ว ยังจะต้องประกอบด้วยการพิจารณาคดีเพื่อลงโทษบุคคลดังกล่าวด้วย ซึ่งเป็นหลักความชอบด้วยกฎหมายในกฎหมายอาญาอันเป็นหลักสากลที่เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปและเป็นหลักที่ยึดถือปฏิบัติกันอยู่ในประเทศที่ปกครองโดยกฎหมายทุกประเทศซึ่งได้แก่หลักที่ว่า “Nullum crimen, nulla poena sine lege” มีความหมายว่า “ไม่มีความผิดโดยปราศจากกฎหมายไม่มีโทษถ้าไม่มีกฎหมาย”² และแม้กระทั่งปณิญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ข้อ 11 วรรคสอง³ ก็ได้บัญญัติรับรองหลักดังกล่าวไว้อย่างชัดเจนโดยปณิญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ข้อ 11 วรรคสอง กำหนดว่า “บุคคลใดจะถูกถือว่ามีความผิดอันมีโทษทางอาญาใดๆ ด้วยเหตุที่ตนได้กระทำหรือละเว้นการกระทำใด ซึ่งกฎหมายของประเทศหรือกฎหมายระหว่างประเทศในขณะที่มีการกระทำนั้นมิได้ระบุว่าเป็นความผิดทางอาญามิได้ และโทษที่จะลงแก่บุคคลนั้นจะหนักกว่าโทษที่ใช้อยู่ในขณะที่ยกระทำความผิดทางอาญานั้นเกิดขึ้นมิได้”

² หุตุ แสงอุทัย. (2520). กฎหมายอาญาภาคทั่วไป. หน้า 35-36.

³ คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนและสันติภาพ. (ม.ป.ป.). เอกสารสิทธิมนุษยชนของสหประชาชาติ.

2.1 แนวคิดเกี่ยวกับหลักประกันและการคุ้มครองสิทธิของประชาชนในกระบวนการยุติธรรม

2.1.1 หลักการปกครองในระบอบประชาธิปไตย

ประเทศไทยในอดีตมีการปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์จนกระทั่งปีพุทธศักราช 2475 ได้มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการปกครองมาเป็นระบอบประชาธิปไตย โดยมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ซึ่งหลักการของการปกครองในระบอบประชาธิปไตย มีรูปแบบต่างๆ ดังนี้ คือ การปกครองระบอบประชาธิปไตยแบบรัฐสภา การปกครองระบอบประชาธิปไตยแบบประธานาธิบดี และการปกครองระบอบประชาธิปไตยแบบกึ่งประธานาธิบดี กึ่งรัฐสภา โดยประเทศไทยมีการปกครองในระบอบประชาธิปไตยในระบบรัฐสภา ฝ่ายบริหารอยู่ภายใต้การควบคุมโดยตรงของสภาผู้แทนราษฎร ประชาชนเป็นผู้เลือกบุคคลเข้ามาเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เพื่อมาใช้สิทธิแทนตนซึ่งรูปแบบการปกครองในระบอบประชาธิปไตยจะต้องมีหลักเกณฑ์ ดังต่อไปนี้⁴

2.1.1.1 หลักอธิปไตยเป็นของปวงชน

หลักอธิปไตยเป็นของปวงชนเป็นหลักการสำคัญที่ยึดถือหลักแห่งอำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชน ในฐานะเจ้าของสิทธิจึงสามารถกำหนดตัวผู้ปกครอง โดยผ่านกระบวนการเลือกตั้ง อันเป็นกลไกสำคัญในการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้พิจารณาเลือกผู้เหมาะสมในทางการเมือง เข้ามารับผิดชอบหน้าที่ในการปกครองรัฐ โดยในระบอบประชาธิปไตยถือความเห็นของปวงชนฝ่ายข้างมากเป็นเกณฑ์ในการบริหารราชการแผ่นดิน แต่ในขณะเดียวกันสิทธิของปวงชนฝ่ายเสียงข้างน้อยก็ย่อมได้รับความคุ้มครอง อีกทั้งความเห็นฝ่ายข้างมากนั้นจะต้องเป็นความเห็นที่ก่อปรด้วยเหตุผลและเป็นธรรมด้วย

ประเทศไทยมีการปกครองระบอบประชาธิปไตยในระบบรัฐสภา ซึ่งประกอบด้วยองค์กรรัฐที่สำคัญสามองค์กร คือ ฝ่ายนิติบัญญัติ ฝ่ายบริหารและฝ่ายตุลาการ องค์กรทั้งสามฝ่ายนี้ต่างดุลและคานซึ่งกันและกัน (Checks and balances) กล่าวคือ ฝ่ายนิติบัญญัติได้แก่รัฐสภาที่มีอำนาจตรากฎหมายขึ้นใช้บังคับ ขณะเดียวกันก็มีอำนาจควบคุมรัฐบาลซึ่งเป็นฝ่ายบริหารราชการแผ่นดิน หากฝ่ายบริหารละเลยต่อหน้าที่ รัฐสภาก็มีอำนาจลงมติไม่ไว้วางใจซึ่งมีผลให้รัฐบาลต้องลาออก ส่วนฝ่ายบริหารก็ควบคุมฝ่ายนิติบัญญัติให้ตรากฎหมายเพื่อใช้บังคับแก่ประชาชนอย่างเหมาะสมแก่สภาพการณ์ของบ้านเมืองมีความชอบด้วยเหตุผลและความเป็นธรรม ถ้าฝ่ายนิติบัญญัติละเลยต่อหน้าที่หรือควบคุมการบริหารราชการแผ่นดินไปในทางที่ไม่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่บ้านเมือง ฝ่ายบริหารก็มีอำนาจที่จะยุบสภาเพื่อให้มีการเลือกตั้งใหม่ นอกจากนี้ ฝ่ายนิติบัญญัติมีอำนาจในการควบคุมฝ่ายตุลาการในบรรดากฎหมายที่ศาลยุติธรรมใช้ตลอดถึงการจัดองค์กรตุลาการด้วย ฝ่ายตุลาการ

⁴ สมบัติ ชำรงชัยวงศ์. (2538). การเมือง: แนวความคิดและการพัฒนา. หน้า 220-229.

ก็มีส่วนควบคุมฝ่ายนิติบัญญัติในแง่ที่มีอำนาจวินิจฉัยได้ว่ากฎหมายฉบับใดที่ใช้บังคับมิได้ เพราะขัดหรือแย้งกับรัฐธรรมนูญอันเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศ สำหรับฝ่ายบริหารและฝ่ายตุลาการนั้น ควบคุมซึ่งกันและกัน โดยฝ่ายบริหารเป็นผู้รับผิดชอบในการจัดตั้งศาลยุติธรรม ส่วนศาลยุติธรรมก็มีอำนาจในการวินิจฉัยข้อพิพาทที่เกิดขึ้นระหว่างฝ่ายบริหารกับเอกชน ในกรณีที่ฝ่ายบริหารมีฐานะอย่างเดียวกันกับฝ่ายเอกชน

2.1.1.2 หลักสิทธิเสรีภาพ

หลักสิทธิเสรีภาพเป็นหลักการที่ยึดถือว่ามนุษย์เกิดมาพร้อมกับสิทธิเสรีภาพ ซึ่ง “สิทธิ” นั้นมีความหมายทั่วไป หมายถึง “อำนาจที่กฎหมายรับรองคุ้มครองให้แก่บุคคลในอันที่จะเรียกร้องให้บุคคลอื่นกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งสิทธิจึงก่อให้เกิดหน้าที่แก่บุคคลอื่น”⁵ ส่วน “เสรีภาพ” หมายถึง “สภาพการณ์ที่บุคคลมีอิสระในการที่จะกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งตามความประสงค์ของตน”⁶ ความแตกต่างระหว่างสิทธิและเสรีภาพจึงอยู่ที่ว่า “สิทธิ” เป็นอำนาจที่บุคคลมีเพื่อเรียกร้องให้ผู้อื่นกระทำการหรือละเว้นการกระทำอันใดอันหนึ่ง แต่ในขณะที่ “เสรีภาพ” เป็นอำนาจที่บุคคลนั้นมีอยู่เหนือตนเองในการตัดสินใจที่จะกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่ง โดยปราศจากการแทรกแซงหรือครอบงำจากบุคคลอื่นเสรีภาพจึงไม่ก่อให้เกิดหน้าที่ต่อบุคคลอื่นแต่อย่างใด

2.1.1.3 หลักความเสมอภาค

หลักความเสมอภาคเป็นผลมาจากหลักเสรีภาพที่มนุษย์เกิดมาพร้อมกับเสรีภาพที่อาจแตกต่างกันในความสามารถและความถนัด จึงควรให้โอกาสมนุษย์ที่จะพัฒนาความสามารถและความถนัดของตนอย่างเท่าเทียมกัน ดังนั้นหลักความเสมอภาคจึงหมายถึงความเสมอภาคในทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคม

1) หลักความเสมอภาคตามกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ค.ศ. 1966 (International Covenant on Civil and Political Rights 1966) หรือ ICCPR ซึ่งประเทศไทยเข้าเป็นภาคีของสนธิสัญญานี้โดยการภาคยานุวัติ เมื่อวันที่ 29 ตุลาคม พุทธศักราช 2539 และมีผลบังคับใช้กับประเทศไทย เมื่อวันที่ 29 มกราคม พุทธศักราช 2540⁷ โดยข้อ 14 วรรคห้า มีข้อความว่า “บุคคลทุกคนที่ต้องคำพิพากษาลงโทษในความผิดอาญาย่อมมีสิทธิที่จะ

⁵ บรรเจิด สิงคะเนติ ก. (2543). **หลักพื้นฐานของสิทธิเสรีภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540**. หน้า 58.

⁶ แหล่งเดิม.

⁷ วิกีพีเดีย สารานุกรมเสรี. (2554). กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง. สืบค้นเมื่อ 10 ธันวาคม 2554, จาก

http://en.wikipedia.org/wiki/International_Covenant_on_Civil_and_Political_Rights.

ให้คณะตุลาการระดับเหนือขึ้นไปพิจารณาบททวนการลงโทษและคำพิพากษาโดยเป็นไปตามกฎหมาย”

2) วิวัฒนาการของหลักความเสมอภาคในประเทศไทยในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ในอดีตประเทศไทยยังไม่มีแนวคิดเกี่ยวกับหลักความเสมอภาคดังเช่นประเทศในภาคพื้นยุโรป ประชาชนเป็นเพียงผู้อยู่ภายใต้การปกครอง ไม่มีส่วนร่วมในการปกครองประเทศ แต่อาจมีบุคคลบางคนบางกลุ่มที่มีสิทธิดีกว่าบุคคลทั่วไปในการมีส่วนร่วมในการบริหารและพัฒนาประเทศ เช่น ขุนนางผู้ใหญ่หรือพระบรมวงศานุวงศ์เท่านั้นที่มีส่วนร่วมในการบริหารประเทศ ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากการปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นการปกครองระบอบประชาธิปไตย ในปี พุทธศักราช 2475 คณะราษฎรได้ประกาศหลักความเสมอภาคเป็นหลักการที่สำคัญประการหนึ่งใน 6 ประการ⁸ และปรากฏอยู่ในรัฐธรรมนูญของไทยหลายฉบับจนกระทั่งถึงรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับปัจจุบัน

3) หลักความเสมอภาคต่อหน้ากฎหมาย (Equality before the Law) เป็นหลักที่สำคัญที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับปัจจุบัน มาตรา 30 วรรคหนึ่ง บัญญัติไว้โดยมีใจความว่าบุคคลย่อมเสมอกันในกฎหมาย และได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายอย่างเท่าเทียมกัน มีผลว่าผู้กระทำความผิดไม่ว่าจะเป็นใครจะต้องถูกดำเนินคดีและได้รับความคุ้มครองอย่างเสมอหน้ากัน โดยหลักทั่วไปไม่ว่าจะเป็นข้าราชการ เจ้าพนักงาน หรือราษฎรเมื่อมีการกระทำความผิดก็ต้องถูกดำเนินคดีเช่นเดียวกัน เว้นแต่มีความคุ้มกัน (Immunity)

ปัญหาที่เกิดขึ้นในทางปฏิบัติโดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาเกี่ยวกับการบังคับใช้กฎหมาย (Law Enforcement) คือ การดำเนินคดีอาญาสำหรับผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง เมื่อใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาพิจารณาคดีความผิดของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง มักไม่ค่อยได้ผลเพราะไม่อาจนำมาใช้เพื่อเอาผิดกับผู้กระทำความผิดได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะเรื่องเกี่ยวกับการกระทำโดยทุจริตของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง ดังนั้นหลักความเสมอภาคต่อหน้ากฎหมายจึงมีความหมาย 2 ประการ คือ

1) เมื่อมีการกระทำความผิด ทุกคนต้องมีความรับผิดชอบเท่าเทียมกันโดยไม่มีข้อยกเว้น ซึ่งเป็นความเสมอภาคต่อหน้ากฎหมายในทางสารบัญญัติ

2) การดำเนินคดีอาญาแก่ผู้กระทำความผิดจะต้องมีความเท่าเทียมกันไม่มีข้อยกเว้น ซึ่งเป็นความเสมอภาคต่อหน้ากฎหมายในทางวิธีสบัญญัติ แต่โดยที่วิธีพิจารณาคดีอาญาที่จะดำเนินคดีต่อผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองตามที่ปรากฏในประมวลกฎหมายวิธี

⁸ บรรเจิด สิงคะเนติ ก. (2547). หลักพื้นฐานของสิทธิเสรีภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามรัฐธรรมนูญ. หน้า 190-191.

พิจารณาความอาญา ยังมีการดำเนินการบังคับใช้อย่างไม่มีประสิทธิภาพ จนกระทั่งได้มีการกระบวนการปฏิรูปการเมืองอันนำไปสู่การประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 จึงได้มีการบัญญัติเรื่องการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐ ซึ่งได้กำหนดวิธีการดำเนินคดีอาญาแก่ผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองไว้เป็นพิเศษ รวมไปถึงการดำเนินคดีร้องขอให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดินเนื่องจากร่ำรวยผิดปกติหรือกรณีมีทรัพย์สินเพิ่มขึ้นผิดปกติด้วย

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับปัจจุบัน ได้บัญญัติอยู่ในหมวดที่ 12 การตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐ ส่วนที่ 4 การดำเนินคดีอาญาแก่ผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง โดยรัฐธรรมนูญนอกจากจะคุ้มครองหลักความเสมอภาคแก่ประชาชนชาวไทยแล้ว ยังคุ้มครองความเสมอภาคของบุคคลซึ่งย่อมหมายถึงบุคคลสัญชาติอื่นนอกเหนือจากคนไทยด้วย

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับปัจจุบัน มาตรา 30 วรรคหนึ่ง บัญญัติว่า “บุคคลย่อมเสมอกันในกฎหมายและได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกัน” วรรคสอง บัญญัติว่า “ชายและหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกัน” วรรคสาม บัญญัติว่า “การเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อบุคคลเพราะเหตุแห่งความแตกต่างในเรื่องถิ่นกำเนิด เชื้อชาติ ภาษา เพศ อายุ ความพิการ สภาพทางกายหรือสุขภาพ สถานะของบุคคล ฐานะทางเศรษฐกิจหรือสังคม ความเชื่อทางศาสนา การศึกษาอบรมหรือความเห็นทางการเมืองอันไม่ขัดต่อบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญจะกระทำมิได้” และวรรคสี่ บัญญัติว่า “มาตรการที่รัฐกำหนดขึ้นเพื่อจัดอุปสรรคหรือส่งเสริมให้บุคคลสามารถใช้สิทธิและเสรีภาพได้เช่นเดียวกับบุคคลอื่น ย่อมไม่ถือเป็นการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมตามวรรคสาม”

บทบัญญัติดังกล่าวเป็นหลักประกันสิทธิและเสรีภาพของประชาชน ทำให้ประชาชนได้รับการปฏิบัติจากรัฐอย่างเท่าเทียมกัน กล่าวคือ องค์กรของรัฐทุกองค์กรต้องปฏิบัติต่อบุคคลที่เหมือนกันในสาระสำคัญอย่างเดียวกัน และปฏิบัติต่อบุคคลแตกต่างกันในสาระสำคัญ ที่แตกต่างกันออกไปตามลักษณะเฉพาะของแต่ละคน⁹ การปฏิบัติต่อบุคคลที่เหมือนกันในสาระสำคัญแตกต่างกัน หรือปฏิบัติต่อบุคคลที่แตกต่างกันในสาระสำคัญอย่างเดียวกัน เป็นการขัดต่อหลักความเสมอภาค หลักความเสมอภาคไม่ได้เรียกร้องให้ปฏิบัติต่อบุคคลทุกคนอย่างเท่าเทียมกันในทุกกรณี แต่หลักความเสมอภาคเป็นหลักการพื้นฐานที่สำคัญของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ซึ่งจะไม่มีคุณค่าแต่อย่างใด หากมนุษย์ไม่มีสิทธิเสรีภาพเท่าเทียมกับคนอื่น ซึ่งหลักการแยกบุคคลอื่น เพื่อปฏิบัติต่อกันนี้มีข้อห้ามอยู่ 2 ประการ

⁹ วรพจน์ วิสสุตพิชญ์ ข (2543). สิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540. หน้า 95.

1) ข้อห้ามแบ่งแยกเรื่องศาสนา ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับปัจจุบัน มาตรา 37

2) ข้อห้ามเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับปัจจุบัน มาตรา 30 วรรคสาม

2.1.2 หลักทฤษฎีเกี่ยวกับการตรวจสอบการใช้อำนาจอรัฐ

การปกครองประเทศภายใต้ระบอบประชาธิปไตยแบบมีผู้แทนซึ่งได้รับการเลือกตั้งจากประชาชนให้มาทำหน้าที่ทางการเมือง ผู้แทนหรือนักการเมืองคือบุคคลที่ประชาชนคัดเลือกและไว้วางใจว่ามีคุณสมบัติเหมาะสมที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารปกครองประเทศ โดยพิจารณาเริ่มต้นที่ระดับพื้นฐานในการปกครองท้องถิ่นต่างๆ ของประเทศ ซึ่งผู้บริหารท้องถิ่นและสมาชิกสภาท้องถิ่นคือผู้ที่ได้รับการเลือกตั้งมาจากประชาชนให้ร่วมกันทำงานและตรวจสอบซึ่งกันและกันเพื่อให้ท้องถิ่นมีความสงบเรียบร้อยและเจริญรุ่งเรือง ส่วนในระดับชาติมีองค์ประกอบหลากหลายเพื่อรองรับปัญหาที่สลับซับซ้อนและมีความสำคัญต่อความอยู่รอดของประเทศ ประชาชนจะเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เพื่อบ่งชี้ว่าพรรคการเมืองใดเหมาะสมที่จะทำหน้าที่เป็นฝ่ายบริหารกุมเสียงข้างมากในสภา และจะรวมตัวกันจัดตั้งรัฐบาลซึ่งมีนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีตำแหน่งต่างๆ ประกอบกันเป็นคณะรัฐมนตรีคุมนโยบายการปกครองประเทศ ในขณะเดียวกันพรรคการเมืองที่เหลือจะรวมตัวเป็นพรรคการเมืองฝ่ายค้าน ทำหน้าที่ตรวจสอบการทำหน้าที่ของรัฐบาลให้เหมาะสมเพื่อประโยชน์ของประชาชน

เมื่อพิจารณาตามบทบาทหน้าที่ขององค์กรการเมืองต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นคณะรัฐมนตรีซึ่งเป็นฝ่ายรัฐบาล สภาผู้แทนราษฎร วุฒิสภาและสภาท้องถิ่น จะเห็นได้ว่าแต่ละองค์กรต่างมีความสำคัญอย่างมากต่อประเทศชาติ ประชาชนต่างคาดหวังองค์กรเหล่านี้จะปฏิบัติภารกิจในส่วนของตนอย่างมีประสิทธิภาพให้สมกับที่ได้รับความไว้วางใจจากประชาชน และสิ่งจำเป็นที่จะต้องมียกกฎหมายให้อำนาจแก่องค์กรในการปฏิบัติภารกิจ ซึ่งถือได้ว่าเป็นผู้ใช้อำนาจอรัฐเข้าทำหน้าที่ปฏิบัติงานเพื่อประชาชน ดังนั้น จำเป็นต้องมีระบบการตรวจสอบการใช้อำนาจอรัฐควบคู่ไปด้วย เพราะหากการให้อำนาจแก่องค์กรหนึ่งองค์กรใด โดยปราศจากการตรวจสอบย่อมจะเกิดการผิดพลาดตามธรรมชาติของมนุษย์ในแต่ละองค์กร ซึ่งยังมีกิเลสตัณหาอยู่ไม่มากนักน้อย การผิดพลาดของการใช้อำนาจอรัฐไม่ว่าจะเป็นการประพฤติดังไม่ชอบด้วยตำแหน่งหน้าที่ หรือการกระทำการทุจริตแสวงหาผลประโยชน์ที่มิควรได้โดยชอบ อีกทั้งพฤติกรรมที่มีทรัพย์สินเพิ่มขึ้นผิดปกติหลังจากการได้เข้ารับตำแหน่ง ดังนั้นจึงควรมีกระบวนการตรวจสอบการใช้อำนาจอรัฐดังกล่าว

รัฐที่ปกครองระบอบประชาธิปไตยจะดำเนินการต่างๆ ของรัฐโดยคำนึงถึงอำนาจอธิปไตยหรืออำนาจสูงสุดที่ใช้ในการปกครองประเทศว่าเป็นของประชาชน และผู้ปกครองที่ใช้อำนาจรัฐต้องให้ความสำคัญต่อการรักษาสิทธิและเสรีภาพของประชาชน และเพื่อความมั่นคงในการรักษาหลักการเช่นนี้ รัฐจะต้องมีรัฐธรรมนูญอันเป็นกฎหมายสูงสุดที่บัญญัติหลักการสถาปนาอำนาจรัฐและสถาบันที่ใช้อำนาจทางการเมืองในนามของรัฐ โดยจะต้องมีหลักการที่มุ่งมั่นมิให้รัฐใช้อำนาจล่วงละเมิดสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานของประชาชนโดยมิชอบ อันเป็นการตอกย้ำความสำคัญของหลักนิติรัฐและหลักการแบ่งแยกอำนาจ

2.1.2.1 หลักนิติรัฐ

นิติรัฐเป็นรัฐที่ให้ความสำคัญกับประชาชน เพื่อให้หลักประกันแก่สถานะของบุคคลและอยู่ภายใต้ระบบแห่งกฎหมายซึ่งจะผูกการกระทำของรัฐไว้ด้วยหลักเกณฑ์ต่างๆ ซึ่งกฎเกณฑ์เหล่านี้ส่วนหนึ่งจะกำหนดสิทธิของประชาชน อีกส่วนหนึ่งจะกำหนดถึงหนทางและวิธีการที่นำมาใช้ เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ในการดำเนินการปกครองของรัฐ ลักษณะเฉพาะของนิติรัฐที่ชัดเจนอีกกรณีหนึ่งก็คือการปฏิบัติต่อผู้ได้ปกครอง ฝ่ายปกครองจะสามารถใช้วิธีการต่างๆ ได้ก็แต่เฉพาะที่ระเบียบแห่งกฎหมายที่บังคับใช้อยู่ในขณะนั้นให้อำนาจไว้¹⁰

รองศาสตราจารย์สมยศ เชื้อไทย ได้อธิบายว่า นิติรัฐเป็นรัฐซึ่งยอมรับรองและให้ความสำคัญคุ้มครองสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานของราษฎรไว้ในรัฐธรรมนูญ ทั้งนี้เพื่อที่ราษฎรจะได้ใช้สิทธิเสรีภาพเช่นว่านั้นพัฒนาบุคลิกภาพของตนได้ตามที่แต่ละคนจะเห็นสมควร ดังนั้นรัฐประเภทนี้จึงเป็นรัฐที่มีอำนาจจำกัดโดยยอมอยู่ภายใต้กฎหมายอย่างเคร่งครัด¹¹

รองศาสตราจารย์ ดร.โกสิน พลกุล ได้อธิบายว่า นิติรัฐเป็นรัฐที่ให้หลักประกันแก่ผู้ได้ปกครอง โดยให้อำนาจผู้ได้ปกครองที่จะฟ้องศาลเพื่อขอให้ยกเลิก แก้ไข หรือเลิกบังคับใช้การกระทำทางปกครองที่ละเมิดสิทธิของผู้ได้ปกครองได้¹²

รองศาสตราจารย์ ดร.สุริยญา วัฒนรุ่ง ได้อธิบายว่า นิติรัฐ คือ ระบบที่สร้างมาโดยวัตถุประสงค์ให้เป็นหลักในการป้องกันและแก้ไขเยียวยาการใช้อำนาจของรัฐตามอำเภอใจของฝ่ายปกครองหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐ ทั้งนี้ก็เพื่อคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชน¹³

¹⁰ ชาญชัย แสงศักดิ์. (2538). ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายปกครอง เล่ม 1. หน้า 41-42.

¹¹ สมยศ เชื้อไทย. (2535). หลักรัฐธรรมนูญทั่วไป. หน้า 127.

¹² โกสิน พลกุล. (2525). หลักกฎหมายมหาชน. หน้า 86-87.

¹³ สุริยญา วัฒนรุ่ง. (2544). “กฎหมายมหาชน: การควบคุมการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐและความชอบด้วยกฎหมายของการกระทำทางปกครอง.” งามฯ รพี 44 คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง. หน้า 151.

จากที่กล่าวมาข้างต้น จึงสามารถสรุปได้ว่า หลักนิติรัฐ เป็นหลักกฎหมายที่สำคัญที่จะปกป้องคุ้มครองสิทธิเสรีภาพและผลประโยชน์ของประชาชน จากการใช้อำนาจอันไม่เป็นธรรมของผู้ปกครอง

2.1.2.2 หลักการแบ่งแยกอำนาจ

1) ทฤษฎีหลักการแบ่งแยกอำนาจ

อำนาจอธิปไตยเป็นอำนาจสูงสุดในการปกครองรัฐหรือประเทศ ประกอบด้วย อำนาจ 3 อย่างคือ อำนาจในการออกแบบกฎหมายบังคับใช้ในประเทศ อำนาจในการบริหารกิจการบ้านเมืองในด้านต่างๆ และอำนาจในการพิจารณาตัดสินคดี การแบ่งแยกอำนาจ (Separation of Powers) นั่นก็คือ การมอบอำนาจอธิปไตย 3 ลักษณะดังกล่าวข้างต้น ให้แก่องค์กร 3 องค์กรของรัฐนำไปปฏิบัติ ซึ่งได้แก่ องค์กรที่ทำหน้าที่ออกกฎหมาย คือ สถานิติบัญญัติ องค์กรที่ทำหน้าที่บริหารประเทศ คือ รัฐบาล และองค์กรที่ทำหน้าที่พิจารณาตัดสินคดี คือ ศาล ทั้งนี้องค์กรทั้งสามจะต้องทำหน้าที่ด้วยความเป็นธรรม มีการตรวจสอบและถ่วงดุลซึ่งกันและกัน (Check and Balance) ตามอุดมการณ์ประชาธิปไตย

หลักการแบ่งแยกอำนาจนั้นได้มีผู้คิดขึ้นในศตวรรษที่ 17 โดยมองเตสกีเออ (Montesquieu ค.ศ. 1689-1755) เขาได้เขียนหนังสือชื่อ L'Esprit des Lois (The Spirit of Law) หรือ “เจตนารมณ์แห่งกฎหมาย” ซึ่งได้กล่าวว่า “ในรัฐทั้งปวงมีอำนาจ 3 ชนิด คือ อำนาจนิติบัญญัติ ซึ่งออกกฎหมาย อำนาจบริหารซึ่งควบคุมนโยบายภายนอก (การทูตและการทหาร) และนโยบายภายในหรือการคุ้มครองความมั่นคงส่วนรวม และสุดท้ายอำนาจบริหารซึ่งทำการลงโทษอาชญากรรม และอ้อมล้อมตกลงข้อพิพาทระหว่างบุคคล” อำนาจสุดท้ายของมองเตสกีเออนี้ก็คือ อำนาจตุลาการนั่นเอง ซึ่งแม้มองเตสกีเออจะจัดอำนาจนี้อยู่ในอำนาจบริหาร แต่ก็ใช่อำนาจที่ใช้โดยองค์กรต่างหากจากองค์กรควบคุมเรื่องอื่นๆ ในเขตบริหาร แต่ละอำนาจควรจะให้องค์กรหรือบุคคลต่างกันครอง การรวมอำนาจทั้งหมดอยู่ที่องค์กรเดียวกันจะทำให้ขาดความพอดีในการปกครองซึ่งจำเป็นในการบัญญัติและใช้บังคับกฎหมาย เพื่อส่งเสริมอิสรภาพทางการเมืองดังที่มองเตสกีเออได้กล่าวไว้ในหนังสือของเขาว่า

“เมื่อใดที่อำนาจนิติบัญญัติและอำนาจบริหารรวมอยู่ที่คนคนเดียว หรือองค์กรเจ้าหน้าที่เดียวกัน อิสรภาพไม่อาจมีได้ เพราะจะเกิดความหวาดกลัว เนื่องจากกษัตริย์หรือสภาเดียวกันอาจบัญญัติกฎหมายแบบทรราช เช่นเดียวกันอิสรภาพจะไม่มีอยู่ถ้าอำนาจตุลาการไม่แยกออกจากอำนาจนิติบัญญัติและอำนาจบริหาร ถ้าหากรวมอยู่กับนิติบัญญัติ ชีวิตและอิสรภาพของคนในบังคับจะอยู่ภายใต้การควบคุมแบบพลการ เพราะตุลาการอาจประพฤติดุร้ายด้วยวิธีรุนแรงและกดขี่ทุกสิ่งทุกอย่างจะถึงซึ่งอวสาน ถ้าหากคนหรือองค์กรเดียวกันไม่ว่าจะเป็นชนชั้นสูงหรือ

ประชาชนจะใช้อำนาจทั้งสามนี้ คือ อำนาจอธิปไตยกฎหมาย อำนาจอธิปไตยบริหารนโยบายสาธารณะและ อำนาจอธิปไตยนิติของบุคคล”

จากข้อความข้างต้น มองเตสกีเออไม่ต้องการให้อำนาจอยู่ที่บุคคลเพียงคนเดียว เพราะตามธรรมชาติเมื่อบุคคลมีอำนาจ บุคคลมักจะใช้อำนาจเกินเลยไปเสมอ ฉะนั้นจึงต้องจัดให้อำนาจหนึ่งหยุดยั้งอำนาจอีกอำนาจหนึ่ง หรือเรามาจะได้อีกคำกล่าวว่า “อำนาจย่อมหยุดยั้งได้โดยอำนาจ” (Le pouvoir arrête le pouvoir หรือ Power stop power) บุคคลจึงจะมีเสรีภาพได้ แต่ถ้าหากอำนาจนิติบัญญัติและอำนาจอธิปไตยบริหารอยู่ในมือบุคคลเพียงคนเดียวจะไม่มีเสรีภาพ เพราะเกรงว่าบุคคลคนเดียวทั้งนี้ จะออกกฎหมายกดขี่และใช้กฎหมายนั้นบังคับอย่างกดขี่ และถ้าอำนาจอธิปไตยบริหารไม่แยกออกจากอำนาจอธิปไตยนิติบุคคลจะไม่มีเสรีภาพเช่นเดียวกัน กล่าวคือ ถ้าอำนาจอธิปไตยบริหารรวมเป็นอำนาจอธิปไตย เสรีภาพของบุคคลจะอยู่ในมือผู้ใช้อำนาจทั้งสองนี้ เพราะผู้พิพากษาเป็นผู้ออกกฎหมายด้วย และถ้าอำนาจอธิปไตยบริหารรวมกับอำนาจอธิปไตยบริหาร ผู้พิพากษาก็จะมีอำนาจบังคับราษฎรได้อย่างเต็มที่ ดังนั้น มองเตสกีเออจึงเห็นว่าจะต้องไม่ให้อำนาจต่างๆ นี้ขึ้นต่อกันคือ ให้เป็นอิสระจากกัน

การแบ่งแยกอำนาจนั้นจะมีได้ก็แต่เฉพาะในประเทศที่ปกครองในระบอบประชาธิปไตยเท่านั้น ส่วนประเทศที่ปกครองในระบอบเผด็จการย่อมไม่มีการแบ่งแยกอำนาจทั้งสามนี้ออกจากกัน หรือหากจะมีการแบ่งแยกก็มักจะเป็นไปในทางทฤษฎีเท่านั้น ส่วนในทางปฏิบัติแล้วอำนาจทั้งสามยังรวมกันอยู่ ซึ่งอาจจะขึ้นอยู่กับบุคคลเพียงคนเดียวหรือขึ้นอยู่กับกลุ่มบุคคลก็ได้ ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าประเทศที่ยังยึดอุดมการณ์เผด็จการมากเท่าใด อำนาจทั้งสามยังจะถูกรวมไว้เป็นอำนาจเดียวกันมากขึ้นเพียงนั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งอำนาจอธิปไตยนั้น โดยลักษณะแล้วควรจะเป็นอำนาจที่มีอิสระและจะไปรวมอยู่กับฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่ได้¹⁴

2) สารสำคัญของ การแบ่งแยกอำนาจ

ในเชิงทฤษฎีมีการอธิบายแนวคิดเกี่ยวกับหลักการแบ่งแยกอำนาจไว้อย่างชัดเจนว่า รัฐสมัย (Modern State) มีฐานะเป็นบุคคลอีกคนหนึ่งแตกต่างหากจากปัจเจกแต่ละคน ซึ่งเป็นราษฎรหรือเป็นพลเมืองของตนหรืออีกนัยหนึ่งมีความสามารถที่จะทรงสิทธิหรือมีหน้าที่ต่างๆ ตามกฎหมายแตกต่างหากจากปัจเจกชนแต่ละคนที่เป็นราษฎรหรือเป็นพลเมืองของตน และเห็นว่ารัฐเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยแผ่นดินที่เรียกว่า อำนาจอธิปไตย ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ด้าน คือ อำนาจอธิปไตยทางนิติบัญญัติ อำนาจอธิปไตยทางบริหาร อำนาจอธิปไตยทางตุลาการ ดังคำประกาศในการปฏิวัติครั้งใหญ่ในฝรั่งเศสตาม มาตรา 16 ปฏิญญาว่าด้วยสิทธิของมนุษย์และพลเมือง ลงวันที่ 26 สิงหาคม ค.ศ. 1789 (Declaration des Droits de l'Homme et du Citoyen du 26

¹⁴ พรชัย เลื่อนจวี. (2552). กฎหมายรัฐธรรมนูญและสถาบันการเมือง. หน้า 111-113.

Àoût 1789) ที่ว่า “สังคมใดไม่มีการประกันเสรีภาพของปัจเจกชน อีกทั้งไม่มีการแบ่งแยกอำนาจ ในสังคมนั้นไม่มีรัฐธรรมนูญ”¹⁵ การแบ่งแยกอำนาจนั้นไม่ได้หมายถึงการแบ่งแยกอำนาจอธิปไตย ซึ่งเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและแบ่งแยกมิได้ แต่เป็นการแบ่งแยกลักษณะของการใช้อำนาจอธิปไตย ไม่ให้การใช้อำนาจอธิปไตยไปรวมศูนย์อยู่ที่องค์กรใดองค์กรหนึ่ง ดังนั้นคำว่า “อำนาจ” ใน “การแบ่งแยกอำนาจ” จึงหมายถึง “องค์กร” ผู้ใช้อำนาจอธิปไตย

3) รูปแบบของการแบ่งแยกอำนาจ ประเทศที่มีการปกครองในระบอบประชาธิปไตยจะเป็นที่ยอมรับว่าในรัฐนั้นๆ จะต้องการแบ่งแยกผู้ใช้อำนาจหน้าที่ แต่การแบ่งแยกการใช้อำนาจหน้าที่นั้น สามารถจัดออกได้เป็น 2 รูปแบบที่สำคัญ คือ

(1) การแบ่งแยกอำนาจเด็ดขาดหรือเกือบเด็ดขาด

การแบ่งแยกการใช้อำนาจอธิปไตยนั้น จะเห็นได้ว่ารูปแบบของการแบ่งแยกการใช้ อำนาจนั้นอาจออกมาในรูปแบบของการแบ่งแยกอย่างเด็ดขาดหรือเกือบเด็ดขาดก็ได้ การแบ่งแยกการ ใช้อำนาจอย่างเด็ดขาดหรือเกือบเด็ดขาดนี้ ก่อให้เกิดรูปของรัฐบาลแบบประธานาธิบดี (Presidential Government) กล่าวคือ จะมีลักษณะเป็นการจัดให้ประชาชนเป็นผู้ทำหน้าที่เลือกผู้ทำ หน้าที่ฝ่ายบริหาร (คือประธานาธิบดี) และให้ประชาชนเลือกฝ่ายนิติบัญญัติ (สมาชิกสภา นิติบัญญัติ) ควบคู่กันไป ซึ่งผู้ใช้อำนาจดังกล่าวนี้จะแยกออกจากกัน รับผิดชอบในหน้าที่ของตน และรับผิดชอบต่อประชาชนผู้เลือกขึ้นมา อำนาจทั้งสองฝ่ายนี้จะเห็นว่าไม่มีอำนาจใดเหนือกว่ากัน ฝ่ายนิติบัญญัติจะทำหน้าที่ดำเนินการทางนิติบัญญัติเท่านั้น โดยไม่มีอำนาจหน้าที่ในการควบคุม การทำงานของฝ่ายบริหาร ส่วนฝ่ายบริหารก็ทำหน้าที่รับผิดชอบในการบริหารประเทศอย่างเดียว โดยไม่มีอำนาจที่จะไปยุบสภานิติบัญญัติ หรือแม้แต่จะเสนอร่างกฎหมายเข้าสู่สภาโดยตรงก็ไม่ได้ ตัวอย่างเช่น ประเทศสหรัฐอเมริกา เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม อำนาจทั้งสองนี้ก็มีวิธีการที่สามารถก้าวท้าวหน้าที่ซึ่งกันและกันได้ ในอีก รูปแบบหนึ่ง กล่าวคือ ฝ่ายบริหารสามารถที่จะยับยั้งร่างกฎหมายที่ผ่านการพิจารณาจากฝ่ายนิติ บัญญัติได้ หรือฝ่ายบริหารสามารถที่จะเสนอร่างกฎหมายเข้าสู่สภาได้โดยทางอ้อม กล่าวคือ โดย การร่างกฎหมายแนบไปพร้อมกับสาส์นของประธานาธิบดี ซึ่งสาส์นของประธานาธิบดีจะถูกอ่าน ในรัฐสภาในวันเปิดสมัยประชุมรัฐสภาประจำปี ส่วนฝ่ายนิติบัญญัติ ก็สามารถก้าวท้าวอำนาจ บริหารของประธานาธิบดีได้ เช่น ตามรัฐธรรมนูญของสหรัฐอเมริกา วุฒิสภามีอำนาจให้ความ เห็นชอบการที่ฝ่ายบริหารจะแต่งตั้งเจ้าหน้าที่ชั้นสูงของฝ่ายบริหาร เช่น รัฐมนตรี หรือให้สัตยาบัน สนธิสัญญาต่างๆ เป็นต้น

¹⁵ อุดม รัฐอมฤต. (2551). ระบบการควบคุมและการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐ. หน้า 10.

(2) การแบ่งแยกอำนาจไม่เด็ดขาดหรือไม่เคร่งครัด

การแบ่งแยกอำนาจไม่เด็ดขาดนี้จะก่อให้เกิดรัฐบาลในระบบรัฐสภา เช่น ประเทศสหราชอาณาจักร ประเทศไทย ประเทศอินเดีย เป็นต้น การแบ่งแยกการใช้อำนาจในรูปแบบนี้จะมีลักษณะที่ตัวแทนผู้ใช้อำนาจธิปไตยทั้งหลายสามารถเกี่ยวข้องกันได้ เช่น ฝ่ายนิติบัญญัติอาจบีบบังคับให้ฝ่ายบริหารต้องลาออกจากตำแหน่งได้ โดยการตั้งกระทู้ถามให้ฝ่ายบริหารตอบชี้แจงในที่ประชุมสภา หรือสามารถเสนอญัตติขอเปิดอภิปรายทั่วไปเพื่อลงมติไม่ไว้วางใจรัฐมนตรีเป็นรายบุคคลหรือทั้งคณะได้ ในขณะที่เดียวกันฝ่ายบริหารก็สามารถโต้ตอบ ฝ่ายนิติบัญญัติได้โดยการยุบสภา (ในกรณีที่มิใช่สองสภามักจะยุบสภาผู้แทนราษฎร) เพื่อจัดให้มีการเลือกตั้งใหม่ หรือฝ่ายบริหารมีสิทธิเสนอร่างกฎหมายเข้าสู่สภานิติบัญญัติได้โดยตรง เป็นต้น

จะเห็นได้ว่า การแบ่งแยกอำนาจแบบไม่เด็ดขาดหรือไม่เคร่งครัดนี้เป็นลักษณะของการให้อำนาจฝ่ายนิติบัญญัติมีอำนาจควบคุมและตรวจสอบฝ่ายบริหารได้เอง การแบ่งแยกอำนาจไม่เด็ดขาดก่อให้เกิดรัฐบาลแบบรัฐสภา การแบ่งแยกการใช้อำนาจธิปไตยอย่างเคร่งครัดและไม่เคร่งครัดดังกล่าว ก่อให้เกิดรูปแบบของรัฐบาล 3 รูปแบบใหญ่ๆ ดังนี้คือ รัฐบาลในระบบรัฐสภา รัฐบาลในระบบประธานาธิบดี และรัฐบาลในระบบผสม กึ่งประธานาธิบดี-กึ่งรัฐสภา¹⁶

2.1.2.3 หลักการควบคุมและการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐ

เมื่อมีการแบ่งแยกอำนาจในการปกครองประเทศแล้วจะต้องมีหลักการควบคุมและการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐ โดยหลักการดังกล่าวนี้สามารถนำมาจำแนกพิจารณาออกเป็น 2 ประการ ดังนี้

1) หลักการว่าด้วยการกระทำทางปกครองต้องชอบด้วยกฎหมาย

“หลักการว่าด้วยการกระทำทางปกครองต้องชอบด้วยกฎหมาย” (Principle of the Legality of Administrative Action) หมายความว่า องค์กรของรัฐฝ่ายปกครองจะกระทำการใดๆ ที่อาจมีผลกระทบกระเทือนต่อสิทธิเสรีภาพหรือประโยชน์อันชอบธรรมของเอกชนคนใดคนหนึ่ง หรือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งได้ต่อเมื่อมีกฎหมายให้อำนาจไว้ และจะต้องกระทำการที่มีลักษณะดังกล่าวภายในขอบเขตที่กฎหมายกำหนด โดยนัยนี้กฎหมายจึงเป็นทั้ง “แหล่งที่มา” (Source) และ “ข้อจำกัด” (Limitation) ของอำนาจการกระทำต่างๆ ขององค์กรฝ่ายปกครอง และการกระทำทางปกครองจึงเป็นเพียงการบังคับให้การกระทำต่างๆ เป็นไปตามกฎหมาย (Execution of Law)¹⁷ เท่านั้น

¹⁶ พรชัย เลื่อนจวี, เล่มเดิม, หน้า 114-115.

¹⁷ วรพจน์ วิศรุตพิชญ์ ก (2540). ข้อความคิดและหลักการพื้นฐานในกฎหมายมหาชน. หน้า 56.

ศาสตราจารย์ ดร.บรรเจิด สิงคะเนติ ได้ให้ความหมายของหลักการว่าด้วย การกระทำทางปกครองต้องชอบด้วยกฎหมายไว้ว่า หลักในเรื่องนี้เป็นการเชื่อมโยงเข้ากับหลักประชาธิปไตย โดยทางผู้แทน กล่าวคือ การใช้อำนาจของฝ่ายปกครองจะต้องผูกพันด้วยตัวบทบัญญัติของกฎหมาย ที่ออกโดยองค์กรนิติบัญญัติซึ่งเป็นองค์กรที่มีพื้นฐานมาจากตัวแทนประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง บทบัญญัติของกฎหมายที่เป็นการกระทบต่อสิทธิหรือจำกัดสิทธิของประชาชนนั้นจะกระทำได้ เฉพาะภายใต้เงื่อนไขของรัฐธรรมนูญโดยผ่านความเห็นชอบของตัวแทนประชาชนก่อน ดังนั้น การใช้กฎหมายของฝ่ายปกครองที่เป็นการจำกัดสิทธิของประชาชนจึงมีผล มาจากกฎหมายที่ได้รับ ความเห็นชอบจากตัวแทนของประชาชน¹⁸

2) หลักการควบคุมความชอบด้วยกฎหมายของการกระทำทางปกครองโดย องค์กรตุลาการ

หลักการว่าด้วย “การกระทำทางปกครองต้องชอบด้วยกฎหมาย” จะมีผลบังคับใช้ได้ จริงในทางปฏิบัติก็ต่อเมื่อมีระบบการควบคุมความชอบด้วยกฎหมายที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งได้แก่ การควบคุมโดยองค์กรตุลาการ¹⁹

“หลักการควบคุมความชอบด้วยกฎหมายของการกระทำทางปกครองโดยองค์กรตุลาการ” (Principle of judicial review of the Legality of Administrative Action) หมายความว่า เอกชนคนใด ที่ได้รับความเสียหายจากการกระทำทางปกครองซึ่งตนเห็นว่าไม่ชอบด้วยกฎหมายและขอให้ เพิกถอนการกระทำทางปกครองนั้น หรือขอให้ไม่ใช้การกระทำทางปกครองนั้นบังคับแก่กรณีของตน หรือขอให้บังคับให้ฝ่ายปกครองชดใช้ค่าสินไหมทดแทนให้แก่ตนแล้วแต่กรณี²⁰ โดยหลัก ความชอบด้วยกฎหมายของฝ่ายตุลาการต้องใช้กฎหมายให้เป็นไปตามหลักความเสมอภาคของ การใช้กฎหมายอย่างเท่าเทียมกัน โดยถือว่าเป็นหลักความเสมอภาคในการคุ้มครองสิทธิและ เสรีภาพ รูปแบบของการใช้กฎหมายตามหลักความเสมอภาคมี 3 รูปแบบ ดังนี้

รูปแบบที่ 1 ฝ่ายตุลาการจะต้องไม่พิจารณาพิพากษาเรื่องใดเรื่องหนึ่งให้แตกต่างไป จากบทบัญญัติของกฎหมาย หรือเรียกว่าความผูกพันของฝ่ายตุลาการในทางปฏิเสธ กล่าวคือ เป็นความผูกพันที่จะต้องไม่พิจารณาพิพากษาให้แตกต่างไปจากบทบัญญัติของกฎหมายซึ่ง หมายความว่าบุคคลย่อมมีสิทธิเรียกร้องมิให้มีการใช้กฎหมายให้แตกต่างไปจากบทบัญญัติของ กฎหมายที่เป็นบทบัญญัติในลักษณะของการบังคับในเรื่องนั้นๆ กล่าวคือ ฝ่ายตุลาการจะต้องใช้ กฎหมายให้เป็นไปตามองค์ประกอบและผลของกฎหมายในเรื่องนั้นๆ

¹⁸ บรรเจิด สิงคะเนติ ก เล่มเดิม, หน้า 25.

¹⁹ นัยนา เกิดวิชัย. (2541). *กฎหมายปกครอง*. หน้า 10.

²⁰ วรพจน์ วิศรุตพิชญ์ ก เล่มเดิม, หน้า 56.

รูปแบบที่ 2 ฝ่ายตุลาการมีความผูกพันที่จะต้องใช้กฎหมายอย่างเท่าเทียมกัน กล่าวคือ บุคคลย่อมมีสิทธิเรียกร้องอย่างเท่าเทียมกันในการที่จะให้ฝ่ายตุลาการใช้บทบัญญัติกฎหมายให้ตรงกับข้อเท็จจริงในกรณีของตน ในกรณีนี้เป็นการเรียกร้องให้ฝ่ายตุลาการยอมรับการผูกพันตนอย่างเคร่งครัดต่อกฎหมาย แม้ว่ากฎหมายจะอนุญาตให้คำนึงถึงข้อเท็จจริงอันเป็นลักษณะพิเศษในกรณีหนึ่งก็ตาม

รูปแบบที่ 3 ฝ่ายตุลาการมีความผูกพันที่จะต้องใช้ดุลพินิจโดยปราศจากข้อบกพร่อง ในกรณีนี้หมายความว่า บุคคลย่อมมีสิทธิเรียกร้องอย่างเท่าเทียมกันต่อฝ่ายตุลาการในกรณีที่กฎหมายกำหนดให้มีการใช้ดุลพินิจโดยเรียกร้องให้ฝ่ายตุลาการใช้ดุลพินิจโดยปราศจากข้อบกพร่องใดๆ ทั้งสิ้น²¹

สำหรับประเทศไทยในปัจจุบันศาลซึ่งได้รับมอบหมายให้มีอำนาจหน้าที่ในการควบคุมความชอบด้วยกฎหมายของการกระทำของฝ่ายปกครอง ได้แก่ ศาลปกครอง

2.1.3 หลักการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน

ความคิดเกี่ยวกับสิทธิและเสรีภาพมีมานานแล้วตั้งแต่ในยุคกรีก แต่ได้รับการพัฒนาอย่างกว้างขวางและแพร่หลายมากขึ้นในศตวรรษที่ 18 โดยนักปราชญ์คนสำคัญคือ จอห์น ล็อก (John Locke)²² ซึ่งได้เริ่มต้นจากความคิดเกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์ โดยเชื่อว่ามีภาวะตามธรรมชาติที่มนุษย์ต่างคนต่างอยู่ โดยแต่ละคนมีเสรีภาพโดยสมบูรณ์ไม่จำกัด และในภาวะเช่นนี้มนุษย์ไม่รู้จักว่าความผิดถูกชั่วดีแตกต่างจากความพอใจและความเจ็บปวดหรือสิ่งที่นำมาซึ่งความพอใจหรือความเจ็บปวด มนุษย์ทุกคนสามารถที่จะกระทำได้ทุกอย่างเพื่อตอบสนองความต้องการของตน ดังนั้น มนุษย์จึงสามารถแสวงหาทรัพย์สินได้โดยไม่มีข้อจำกัดไม่ว่าจะโดยวิธีใดอย่างใดก็ตามสภาวะตามธรรมชาติตามความเห็นของจอห์น ล็อก (John Locke) เห็นว่าสภาวะตามธรรมชาติของมนุษย์เป็นสภาวะแห่งสันติภาพและความเสมอภาค โดยมนุษย์ทุกคนจะรู้จักกฎหมายตามธรรมชาติ ซึ่งเป็นสิ่งที่สอนให้มนุษย์รู้จักเคารพความเสมอภาคและความเป็นอิสระต่อกัน รู้ว่าแต่ละคนไม่ควรล่วงละเมิดต่อชีวิต ร่างกาย เสรีภาพ และทรัพย์สินของกันและกัน โดยจอห์น ล็อก (John Locke) เห็นว่าสภาวะตามธรรมชาติเช่นนี้มีข้อเสียที่สำคัญคือการใช้สิทธิในร่างกาย เสรีภาพและทรัพย์สินที่แต่ละคนมีตามธรรมชาตินั้นขาดความแน่นอนชัดเจนและมักจะล่วงล้ำขอบเขตและกระทบกระทั่งสิทธิของผู้อื่นได้อยู่เสมอ ดังนั้น เพื่อยุติความขัดแย้งและความไม่สงบเรียบร้อยต่างๆ มนุษย์จึงเข้าทำสัญญาอยู่ร่วมกันเป็นสังคม และตั้งรัฐบาลขึ้นทำหน้าที่ปกครองรักษาความยุติธรรมและความสงบเรียบร้อยในรูปของสัญญาประชาคม (Social Contract)

²¹ บรรเจิด สิงคะเนติ ก เล่มเดิม, หน้า 26.

²² ปรีดี เกษมทรัพย์, (2543), นิติปรัชญา, หน้า 196-198.

ซึ่งเป็นการโอนอำนาจบังคับการตามกฎหมายธรรมชาติให้แก่รัฐที่ได้ตั้งขึ้นตามสัญญาที่เท่านั้น ดังนั้น รัฐจึงมีหน้าที่รักษาความสงบและอำนวยความสะดวกและมีอำนาจจำกัด

แนวความคิดของจอห์น ล็อก (John Locke) ดังกล่าวก่อให้เกิดพัฒนาการทางความคิดที่สำคัญ ได้แก่ ความคิดที่เน้นว่ารัฐมีอำนาจจำกัด เพราะมีความมุ่งหมายสำคัญเพื่อรักษาไว้ซึ่งความดีร่วมกัน อันได้แก่ สิทธิในชีวิต เสรีภาพ และทรัพย์สินของราษฎร รัฐจึงใช้อำนาจล่วงล้ำเข้าไปทำลายสิทธิเหล่านั้นของราษฎรไม่ได้ โดยสิทธิดังกล่าวเป็นสิทธิที่มีอยู่ควบคู่กับความเป็นมนุษย์ ด้วยเหตุดังกล่าวสิทธิตามธรรมชาติ คือ สิทธิในชีวิต เสรีภาพ และทรัพย์สิน จึงเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของมนุษย์และเป็นรากฐานของการจัดทำรัฐธรรมนูญสมัยใหม่ต่อมา²³

ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า สิทธิเสรีภาพเป็นสิ่งที่ดำรงอยู่ตามธรรมชาติและดำรงอยู่กับมนุษย์ โดยมนุษย์ทุกคนมีสิทธิเสรีภาพมาตั้งแต่ดั้งเดิมก่อนที่จะมีรัฐเกิดขึ้น และสิทธิเสรีภาพที่มีอยู่ตามธรรมชาติดังกล่าวเป็นสิ่งที่รัฐจะต้องค้ำประกันและย่อมได้รับความคุ้มครองจากรัฐเสมอ

สิทธิเสรีภาพของบุคคลและสิทธิในความเสมอภาค ถือเป็นพื้นฐานของ “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” ในรัฐที่ปกครองระบอบประชาธิปไตย โดยยอมรับหลักความเป็นอิสระของปัจเจกบุคคล ในการที่จะพัฒนาบุคลิกภาพตนเองไปตามความประสงค์ของบุคคล รัฐจึงต้องให้ความเคารพต่อขอบเขตของสิทธิและเสรีภาพของปัจเจกบุคคล โดยอำนาจรัฐจะกระทำได้อีกต่อเมื่อกฎหมายซึ่งผ่านความเห็นชอบจากตัวแทนของประชาชนตามหลักความชอบธรรมทางประชาธิปไตย ได้ให้ความเห็นชอบแล้วเท่านั้นจึงจะสามารถกระทำได้ เพื่อให้การคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของปัจเจกบุคคลมีผลในทางปฏิบัติอย่างแท้จริง จึงได้นำหลักการแบ่งแยกอำนาจมาใช้เพื่อความมุ่งหมายจะให้อำนาจแต่ละอำนาจควบคุมตรวจสอบซึ่งกันและกัน เพื่อให้สิทธิเสรีภาพของประชาชนได้รับความคุ้มครองรับรอง นอกเหนือจากหลักการแบ่งแยกอำนาจแล้วได้มีการบัญญัติหลักการอื่นๆ อีกหลายประการเพื่อเป็นการให้หลักประกันแก่สิทธิและเสรีภาพของปัจเจกบุคคล มิให้ถูกละเมิดจากรัฐ เช่น การจำกัดสิทธิและเสรีภาพต้องมีผลบังคับเป็นการทั่วไปและไม่มุ่งหมายให้ใช้บังคับแก่กรณีใดกรณีหนึ่ง หรือแก่บุคคลใดบุคคลหนึ่งเป็นการเฉพาะเจาะจง การกำหนดให้ระบอบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญที่ให้อำนาจในการจำกัดสิทธิและเสรีภาพและหลักประกันที่สำคัญ คือ หลักประกันการใช้สิทธิทางศาล ซึ่งถือว่าเป็นสาระสำคัญของการให้ความคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของปัจเจกบุคคล เพราะการคุ้มครองหรือหลักประกันทั้งหลายจะปราศจากความหมาย หากไม่ให้สิทธิแก่ปัจเจกบุคคลในการได้แย้งการกระทำของรัฐ เพื่อให้องค์กรศาลซึ่งเป็นองค์กรที่มีความเป็นกลางเข้ามาควบคุมตรวจสอบการกระทำของรัฐที่ถูกละเมิดว่าละเมิดต่อสิทธิและเสรีภาพของปัจเจกบุคคล²⁴

²³ บรรเจิด สิงคะเนติ ก เล่มเดิม, หน้า 36-40.

²⁴ บรรเจิด สิงคะเนติ ข (2545), การควบคุมและตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐ, หน้า 346-348.

ดังนั้น ประเทศที่เป็นนิติรัฐจะต้องให้การรับรองและคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของพลเมือง และนำเอาหลักนิติรัฐและหลักการแบ่งแยกอำนาจไปบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ เพื่อกำหนดโครงสร้างทางการปกครอง โดยกำหนดให้แต่ละองค์กรใช้อำนาจแยกจากกันอย่างชัดเจน แต่การแบ่งแยกองค์กรผู้ใช้อำนาจดังกล่าวออกจากกันอาจทำให้แต่ละองค์กรใช้อำนาจอย่างไม่สอดคล้องกันจนอาจเกิดความเสียหายแก่ประเทศชาติได้ จึงต้องทำให้อำนาจต่างๆ สมดุลไปพร้อมๆ กันกับการป้องกันมิให้อำนาจหนึ่งอำนาจใดมีอำนาจมากเกินไป ในขณะที่เดียวกันก็จะไม่ทำให้อำนาจใดอำนาจหนึ่งอยู่ภายใต้อำนาจอื่นโดยสิ้นเชิง ด้วยสภาพการณ์เช่นนี้จะทำให้สิทธิและเสรีภาพของประชาชนได้รับความคุ้มครอง อันเป็นความมุ่งหมายประการสำคัญของหลักนิติรัฐ

2.1.3.1 หลักการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับปัจจุบัน

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับปัจจุบัน ได้แสดงให้เห็นถึงความก้าวหน้าในการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของปวงชนชาวไทย โดยมีเจตนารมณ์สรุปได้ดังนี้

- 1) การใช้อำนาจโดยองค์กรของรัฐ มีเจตนารมณ์เพื่อคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทยจากการใช้อำนาจใดๆ โดยองค์กรของรัฐทุกองค์กร
- 2) ความเสมอภาค มีเจตนารมณ์เพื่อกำหนดหลักความเสมอภาค และการไม่เลือกปฏิบัติแก่บุคคลที่มีความแตกต่างกันว่ายอมเสมอกันในกฎหมายและได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกัน
- 3) สิทธิและเสรีภาพส่วนบุคคล มีเจตนารมณ์เพื่อประกันสิทธิและเสรีภาพในชีวิตและร่างกายในเคหสถาน การเลือกที่อยู่อาศัย การเดินทาง เกียรติยศชื่อเสียง ความเป็นส่วนตัว การสื่อสารของบุคคล การนับถือศาสนา การป้องกันมิให้รัฐบังคับใช้แรงงาน
- 4) สิทธิในกระบวนการยุติธรรม มีเจตนารมณ์เพื่อคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของบุคคลเกี่ยวกับความรับผิดชอบอาญาให้ต้องรับโทษหนักกว่าที่บัญญัติไว้ในกฎหมายที่ใช้อยู่ในขณะที่กระทำความผิด คุ้มครองความเสมอภาค และการเข้าถึงได้โดยง่ายในกระบวนการยุติธรรม การได้รับความช่วยเหลือทางกฎหมายทั้งทางแพ่งและทางอาญา
- 5) สิทธิในทรัพย์สิน มีเจตนารมณ์เพื่อประกันความมั่นคงในการถือครองทรัพย์สิน ประกันสิทธิของผู้ถูกเวนคืนทรัพย์สินที่ต้องกำหนดค่าทดแทนที่เป็นธรรม
- 6) สิทธิและเสรีภาพในการประกอบอาชีพ มีเจตนารมณ์เพื่อประกันเสรีภาพในการประกอบอาชีพ การแข่งขันทางธุรกิจที่เป็นธรรม ความปลอดภัย สวัสดิภาพและการดำรงชีพของคนทำงาน

7) เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นของบุคคลและสื่อมวลชน มีเจตนารมณ์เพื่อคุ้มครองเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นของบุคคลและสื่อมวลชนด้วยการพูด การเขียน การพิมพ์ การโฆษณา การกำหนดมิให้รัฐจำกัดเสรีภาพการแสดงออกของบุคคล เว้นแต่เพื่อความมั่นคงของรัฐ เพื่อความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ เพื่อคุ้มครองสิทธิ เสรีภาพ เกียรติยศ ชื่อเสียง สิทธิในครอบครัวของบุคคลอื่น หรือเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อย หรือศีลธรรมอันดีของประชาชน หรือเพื่อป้องกันความเสื่อมทรามทางจิตใจหรือสุขภาพของประชาชน อีกทั้งเพื่อป้องกันมิให้รัฐสั่งปิดกิจการหนังสือพิมพ์ วิทยุกระจายเสียง และวิทยุโทรทัศน์ คุ้มครองและจัดสรรคลื่นความถี่อย่างเป็นธรรม ให้ประชาชนมีส่วนร่วม และป้องกันการครอบงำ การครองสิทธิข้ามสื่อ เพื่อคุ้มครองให้ประชาชนได้รับข้อมูลข่าวสารที่หลากหลาย จึงป้องกันมิให้ผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองเข้าเป็นเจ้าของกิจการหรือถือหุ้นในกิจการหนังสือพิมพ์ วิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ หรือโทรคมนาคม รวมถึงการแทรกแซงทั้งทางตรงและทางอ้อม

8) สิทธิและเสรีภาพในการศึกษา มีเจตนารมณ์เพื่อให้บุคคลมีความเสมอภาคในการได้รับการศึกษา ไม่น้อยกว่าสิบสองปีตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาจนถึงชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย หรือเทียบเท่า ซึ่งรัฐจะต้องจัดให้อย่างทั่วถึง มีคุณภาพ และเหมาะสมกับผู้เรียน คุ้มครองเสรีภาพทางวิชาการที่ไม่ขัดต่อหน้าที่พลเมืองหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน

9) สิทธิในการได้รับบริการสาธารณสุขและสวัสดิการจากรัฐ มีเจตนารมณ์เพื่อให้ประชาชนได้รับบริการทางสาธารณสุขจากรัฐอย่างเสมอภาค เพื่อคุ้มครองสิทธิเด็ก เยาวชน สตรี ผู้พิการหรือทุพพลภาพ การดำรงชีพของผู้สูงอายุ

10) สิทธิในข้อมูลข่าวสารและการร้องเรียน มีเจตนารมณ์เพื่อคุ้มครองการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารสาธารณะ การรับรู้และรับฟังความคิดเห็นของประชาชน การร้องทุกข์ การโต้แย้งการปฏิบัติราชการในทางปกครอง และเพื่อคุ้มครองสิทธิของบุคคลในการฟ้องหน่วยงานของรัฐ

11) เสรีภาพในการชุมนุมและการสมาคม มีเจตนารมณ์เพื่อคุ้มครองเสรีภาพของประชาชนในการชุมนุมโดยสงบและปราศจากอาวุธ คุ้มครองประชาชนให้ได้รับความสะดวกในการใช้พื้นที่สาธารณะ คุ้มครองการรวมกลุ่มเป็นสมาคม สหภาพ สหพันธ์ สหกรณ์ กลุ่มเกษตรกร องค์การเอกชน องค์การพัฒนาเอกชน หรือหมู่คณะอื่น คุ้มครองการตั้งพรรคการเมือง เพื่อสืบสานเจตนารมณ์ทางการเมืองตามวิถีทางการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ในระบบรัฐสภา

12) สิทธิชุมชน มีเจตนารมณ์เพื่อรับรองสิทธิชุมชน ชุมชนท้องถิ่น และชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม กลุ่มครอบครัวบุคคลในการอนุรักษ์ บำรุงรักษาและการได้รับประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ

13) สิทธิพิทักษ์รัฐธรรมนูญ มีเจตนารมณ์เพื่อคุ้มครองการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข กลุ่มครอบครัวบุคคลในการต่อต้านโดยสันติวิธีต่อการกระทำเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจในการปกครองด้วยวิถีทางที่มิชอบ

ทั้งนี้ หากได้พิจารณาแล้ว จะเห็นได้ว่าสิทธิและเสรีภาพของปวงชนชาวไทยที่ได้รับการคุ้มครองโดยรัฐธรรมนูญนั้น จำแนกออกได้ 3 ประเภท คือ 1) สิทธิและเสรีภาพส่วนบุคคล 2) สิทธิและเสรีภาพในทางเศรษฐกิจ และ 3) สิทธิและเสรีภาพในการมีส่วนร่วมทางการเมือง สิทธิและเสรีภาพของประชาชน นอกจากจะได้รับการคุ้มครองโดยรัฐธรรมนูญแล้ว ในความเป็นประชาคมโลกที่มีความแตกต่างกันตามอัตลักษณ์ของแต่ละประเทศ จึงมีวิถีปฏิบัติต่อประชาชนของตนแตกต่างกัน และเพื่อให้มนุษย์ได้รับการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานเหมือนกัน จึงได้มีการข้อตกลงระหว่างประเทศหลายฉบับที่ประเทศภาคีสมาชิกยึดถือปฏิบัติ เช่น ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน หากพบว่าประเทศภาคีสมาชิกใดละเมิดหรือไม่ปฏิบัติตามข้อตกลง ย่อมได้รับการลงโทษ ตอบโต้หรือนำมาตรการทางเศรษฐกิจมากำหนดด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศได้²⁵

2.1.3.2 หลักการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนตามหลักสากล

องค์กรระหว่างประเทศซึ่งก็คือสหประชาชาติได้จัดทำเอกสารบัญญัติรับรองสิทธิเสรีภาพและความเสมอภาคขึ้นหลายฉบับ ทั้งนี้มีวัตถุประสงค์ก็เพื่อร่วมมือช่วยกันส่งเสริมและสนับสนุนให้ประเทศต่างๆ ได้รับรู้และเคารพสิทธิและเสรีภาพของบุคคลทุกคนให้ปฏิบัติต่อกันด้วยความเท่าเทียมและเป็นธรรม โดยในการนี้ได้เสนอถึงประกาศรับรองสิทธิมนุษยชนไว้ ดังนี้

1) ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (The Universal Declaration of Human Rights 1948)

ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนเป็นมาตรฐานร่วมกันของบรรดารัฐสมาชิกทั้งหลายที่ให้ความร่วมมือในการคุ้มครอง ส่งเสริมและเคารพต่อสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นพื้นฐานของมนุษย์ บรรดาประเทศที่มีการยอมรับแนวความคิดในเรื่องนี้ได้ตระหนักถึงการจัดการเลือกปฏิบัติต่อบุคคลในสังคมให้หมดสิ้นไป เพราะต่างเชื่อมั่นว่ามนุษย์ทุกคนเกิดมามีศักดิ์ศรีและคุณค่าเท่าเทียมกันทุกคน โดยที่ประชุมสมัชชาใหญ่แห่งองค์การสหประชาชาติ ได้รับรองปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนไว้ เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม ค.ศ. 1948 (พุทธศักราช 2491) อันมีข้อความที่ให้การ

²⁵ ฐานข้อมูลการเมืองการปกครองสถาบันพระปกเกล้า. (2553). สิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทย. สืบค้นเมื่อ 5 เมษายน 2555, จาก <http://www.kpi.ac.th/wiki/index.php/>

รับรองสิทธิมนุษยชนในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาไว้หลายประการ โดยให้รัฐสมาชิกขององค์การสหประชาชาติร่วมมือกันส่งเสริมเคารพและถือปฏิบัติต่อสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นพื้นฐานของพลเมืองในรัฐสมาชิก โดยได้บัญญัติรับรองหลักความเสมอภาคและหลักการได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกันไว้ เช่น²⁶

ข้อ 1. “มนุษย์ทั้งหลายเกิดมามีอิสระเสรีภาพและเท่าเทียมกันทั้งศักดิ์ศรีและสิทธิทุกคนได้รับการประสิทธิประสาทเหตุผลและมโนธรรมและปฏิบัติต่อกันอย่างฉันพี่น้อง”

ข้อ 2. “บุคคลชอบที่จะมีสิทธิเสรีภาพตามที่ระบุไว้ในปฏิญานี้ ทั้งนี้โดยไม่มีการจำแนกความแตกต่างในเรื่องใดๆ เช่น เชื้อชาติ สีผิว เพศ ภาษา ศาสนา ความเห็นทางการเมืองหรือทางอื่นใด ชาติหรือสังคมอันเป็นที่มาดั้งเดิมแต่กำเนิด ทรัพย์สินหรือสถานะอื่นใด

นอกจากนี้การจำแนกข้อแตกต่างโดยอาศัยมูลฐานแห่งสถานะทางการเมือง ทางการศึกษา หรือทางเรื่องระหว่างประเทศของประเทศ หรือดินแดนซึ่งบุคคลสังกัดจะกระทำมิได้ ทั้งนี้ไม่ว่าดินแดนดังกล่าวจะเป็นเอกราชอยู่ในความพิทักษ์มิได้ปกครองตนเอง หรืออยู่ภายใต้การจำกัดแห่งอธิปไตยอื่นใด”

ข้อ 7. “ทุกๆ คนต่างเสมอภาคกันเบื้องหน้ากฎหมายและชอบที่จะได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกัน โดยปราศจากการเลือกปฏิบัติใดๆ ทุกๆ คนชอบที่จะได้รับการคุ้มครองอย่างเสมอหน้าจากการเลือกปฏิบัติใดๆ อันเป็นการล่วงละเมิดต่อปฏิญานี้และต่อการขู่งส่งเสริมให้เกิดการเลือกปฏิบัติเช่นนั้น”

ข้อ 10. “บุคคลทุกคนมีสิทธิอย่างเสมอภาคบริบูรณ์เสมอภาคในอันที่จะได้รับการพิจารณาอย่างเป็นธรรมและเปิดเผยจากศาลซึ่งเป็นอิสระและไร้อคติ ในการวินิจฉัยชี้ขาดสิทธิและหน้าที่ ตลอดจนข้อที่ตนถูกกล่าวหาใดๆ ทางอาญา”

ข้อ 11 (1) “บุคคลซึ่งถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดทางอาญามีสิทธิที่จะได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ จนกว่าจะมีการพิสูจน์ว่ามีความผิดตามกฎหมายในการพิจารณาโดยเปิดเผย ณ ที่ซึ่งตนได้รับหลักประกันทั้งหมดที่จำเป็นในการต่อสู้คดี”

ข้อ 11 (2) “บุคคลใดจะถูกถือว่ามีความผิดอันมิโทษทางอาญาใดๆ ด้วยเหตุผล ที่ตนได้กระทำหรือละเว้นการกระทำใดๆ ซึ่งกฎหมายของประเทศหรือกฎหมายระหว่างประเทศในขณะที่มีการกระทำนั้นมิได้ระบุว่าเป็นความผิดทางอาญาได้ และโทษที่จะลงแก่บุคคลนั้นจะหนักกว่าโทษที่ใช้อยู่ในขณะที่ยังกระทำความผิดทางอาญานั้นเกิดขึ้นมิได้”²⁷

²⁶ สมคิด เลิศไพฑูรย์. (2543, มิถุนายน). “หลักความเสมอภาค.” วารสารนิติศาสตร์, 30, 2. หน้า 163.

²⁷ จรัญ โฆษณานันท์. (2545). สิทธิมนุษยชนไร้พรมแดน ปรัชญา กฎหมายและความเป็นจริงทางสังคม. หน้า 546-548.

ฉะนั้นสามารถสรุปความได้ว่า “จะต้องไม่มีบุคคลใดถูกจับหรือคุมขังโดยอำเภอใจ บุคคลทุกคนมีสิทธิที่จะได้รับการพิจารณาจากศาลอย่างเป็นธรรมและเปิดเผย ผู้ที่ถูกกล่าวหาว่า กระทำผิดทางอาญาพึงได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่า จะพิสูจน์ได้ว่าผู้นั้นได้ กระทำผิดตามกฎหมาย บุคคลจะมีความผิดทางอาญาก็ต่อเมื่อได้กระทำการหรือละเว้นกระทำการ ตามที่กฎหมายบัญญัติไว้ในขณะที่กระทำการหรือละเว้นกระทำการนั้น ว่าเป็นความผิด และโทษ ที่จะลงแก่ผู้นั้นจะหนักไปกว่าตามที่กฎหมายที่ใช้อยู่ในขณะที่กระทำความผิดกำหนดไว้นั้น มิได้ บุคคลใดจะถูกกระทำทรมานหรือถูกปฏิบัติหรือถูกลงโทษที่เป็นการทารุณ โหดร้าย ไร้มนุษยธรรมหรือลดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์มิได้”

ปญญาสากล่าวด้วยสิทธิมนุษยชนได้บัญญัติคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของบุคคล เมื่อเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมไว้ เช่น สิทธิในชีวิตและความบริบูรณ์ของร่างกาย สิทธิที่จะได้รับการปฏิบัติจากรัฐอย่างเสมอภาคกันในกฎหมายและได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายที่เท่าเทียมกัน สิทธิเสรีภาพในบุคคล สิทธิของบุคคลที่ถูกดำเนินคดีอาญา นอกจากปญญาสากล่าวด้วยสิทธิ มนุษยชนจะวางมาตรฐานการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของบุคคลในคดีอาญาแล้วยังได้วางหลักการ ไม่เลือกปฏิบัติเป็นหลักการพื้นฐานของกฎหมายสิทธิมนุษยชนด้วยโดยบรรจุหลักการนี้ไว้ว่า “ทุกคน มีสิทธิเสรีภาพอย่างเท่าเทียมกัน”²⁸

หลักการสิทธิมนุษยชนไม่เลือกปฏิบัติในสองนัยด้วยกัน คือ ความหมายแรกการห้ามปฏิบัติ ที่แตกต่าง หมายถึง ในการดำเนินการใดๆ ของรัฐเพื่อให้สิทธิหรือประโยชน์ใดแก่ประชาชนแล้ว จักต้องให้โดยอยู่บนพื้นฐานแห่งความเท่าเทียมกันโดยไม่มีการปฏิบัติหรือให้สิทธิพิเศษแก่บุคคล ใดๆ การปฏิบัติดังกล่าวนี้ต้องเท่าเทียม ไม่ว่าจะเป็นการกระทำที่ลดทอนสิทธิ หรือการกระทำที่ ส่งเสริม หรือขยายขอบเขตสิทธิ หรือการให้ประโยชน์ใดๆ ส่วนความหมายที่สอง หมายถึง การกระทำในทางยืนยัน เพื่อสนับสนุนให้ผู้ด้อยโอกาสเข้าถึงสิทธิได้อย่างเท่าเทียม²⁹ ซึ่งกฎหมาย สิทธิมนุษยชนนั้นหาได้กำหนดให้ต้องปฏิบัติต่อทุกคนเหมือนกันไม่ เนื่องจากในความเป็นจริง คนเราเกิดมาย่อมไม่เท่าเทียมกัน ดังนั้นกฎหมายที่เป็นธรรมจึงต้องยอมให้ปฏิบัติต่อบุคคล ให้แตกต่างกันได้ตามสภาพบุคคลที่ไม่เหมือนกัน เช่น คนพิการ เด็ก หรือกลุ่มคนที่ขาดโอกาส เนื่องจากไม่สามารถมีสิทธิได้เต็มตามความสามารถ ทั้งนี้เพื่อให้บุคคลเหล่านี้ได้บรรลุถึงสิทธิ มนุษยชนที่เท่าเทียมกัน

²⁸ วิชัย ศรีรัตน์. (2543). พัฒนาการของสิทธิมนุษยชนในสิทธิมนุษยชนและสิทธิเสรีภาพของชนชาวไทย. หน้า 9-10.

²⁹ อภิรติ โพธิ์พร้อม และคณะ. (2550). ปัญหาความไม่เสมอภาคในกระบวนการยุติธรรมที่ประชาชนได้รับ. หน้า 11.

2) กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ค.ศ. 1966 (International Covenant on Civil and Political Rights 1966)

กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ค.ศ. 1966 ได้รับการรับรองโดยที่ประชุมสมัชชาองค์การสหประชาชาติ เมื่อวันที่ 16 ธันวาคม ค.ศ. 1966 (พุทธศักราช 2508) และมีผลใช้บังคับตั้งแต่วันที่ 23 มีนาคม ค.ศ. 1976 (พุทธศักราช 2519) โดยกติกาดังกล่าวจะมีการบัญญัติข้อความต่างๆ ที่เกี่ยวกับสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมืองไว้รวม 53 ข้อด้วยกัน โดยสามารถแยกได้ดังนี้

- 1) ส่วนที่เกี่ยวกับหลักการทั่วไปและพันธกรณีของรัฐภาคี ได้แก่ ภาค 1 ข้อ 1 และภาค 2 ข้อ 2-5
- 2) ส่วนที่เกี่ยวกับการรับรองสิทธิต่างๆ ได้แก่ ภาค 3 ข้อ 6-27
- 3) ส่วนที่เกี่ยวกับการดำเนินการเพื่อบังคับการตามสิทธิที่รับรอง ได้แก่ ภาค 4 ข้อ 28-53³⁰

กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ค.ศ. 1966 (International Covenant on Civil and Political Rights 1966) มีข้อความที่เป็นการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาหลายประการ สอดรับกันกับปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (The Universal Declaration of Human Rights 1948) แต่มีรายละเอียดมากยิ่งขึ้น สามารถนำมากล่าวเฉพาะเนื้อหาที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

ข้อ 7. บุคคลใดจะถูกกระทำทารุณกรรมหรือได้รับการปฏิบัติหรือการลงโทษที่โหดร้ายผิดมนุษยธรรมหรือด่าซ้ำมิได้ กล่าวโดยเฉพาะบุคคลใดจะถูกทดลองทางแพทย์หรือทางวิทยาศาสตร์โดยปราศจากความยินยอมพร้อมใจอย่างอิสระหาได้ไม่

ข้อ 9. บุคคลทุกคนมีสิทธิที่จะมีเสรีภาพและความมั่นคงของตน บุคคลใดจะถูกจับกุมหรือคุมขังโดยพลการไม่ได้ บุคคลใดจะถูกลิดรอนเสรีภาพของตนไม่ได้ เว้นแต่โดยเหตุและอาศัยกระบวนการตามที่บัญญัติไว้ในกฎหมาย

บุคคลผู้ถูกจับกุมย่อมได้รับการแจ้งถึงเหตุในการจับกุมและการแจ้งข้อหาอันเป็นปฏิปักษ์ต่อโดยพลันในเวลาที่มีการจับกุม

บุคคลที่ถูกจับกุมหรือควบคุมตัวในข้อหาทางอาญา ย่อมต้องถูกนำตัวไปศาลหรือเจ้าหน้าที่อื่นผู้มีอำนาจตามกฎหมายโดยพลัน เพื่อที่จะมีการใช้อำนาจทางตุลาการ และได้รับการพิจารณาภายในเวลาอันสมควรหรือได้รับการปล่อยตัว มิให้ถือเป็นหลักทั่วไปว่าจะต้องคุมขังบุคคล

³⁰ สุรศักดิ์ ลิขสิทธิ์วัฒนกุล ข (2548). ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ฉบับอ้างอิง ด้วยบทคำอธิบาย และเอกสารอ้างอิงเรียงมาตรา. หน้า 22-23.

ผู้อยู่ระหว่างพิจารณาคดี แต่จะปล่อยชั่วคราวโดยอาจให้มีหลักประกันว่าจะกลับมาปรากฏตัวในการพิจารณาคดี หรือในกรณีจำเป็นตาม โอกาสจะกลับมารับการบังคับคดีให้เป็นไปตามคำพิพากษาในระหว่างกระบวนการพิจารณานั้นก็ได้

บุคคลใดที่ถูกกลั่นแกล้งหรือทารุณกรรมในการจับกุมหรือควบคุมตัว ย่อมมีสิทธิร้องเรียนต่อศาลเพื่อให้ศาลพิจารณาโดยมิชักช้าได้ถึงความชอบด้วยกฎหมายของการควบคุมตัวผู้นั้น และหากมีการควบคุมตัวโดยไม่ชอบด้วยกฎหมายก็อาจมีคำสั่งให้ปล่อยตัวได้

บุคคลใดที่ถูกจับกุมหรือควบคุมตัวโดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย ย่อมมีสิทธิเรียกร้องให้ชดเชยค่าสินไหมทดแทน

ข้อ 10. บุคคลทั้งหลายที่ถูกกลั่นแกล้งหรือทารุณกรรม ต้องได้รับการปฏิบัติอย่างมีมนุษยธรรม และได้รับการเคารพในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

(ก) เว้นแต่ในสถานการณ์พิเศษ ผู้ต้องหว่ากระทำความผิดต้องได้รับการจำแนกออกจากผู้ต้องโทษ และพึงได้รับการปฏิบัติที่แตกต่างกันตามความเหมาะสมแก่สถานะอันมิใช่เป็นผู้ต้องโทษ

(ข) พึงแยกตัวผู้ต้องหว่ากระทำความผิดที่เป็นเยาวชนออกจากผู้ใหญ่ และให้นำตัวขึ้นพิจารณาพิพากษาคดีโดยเร็วที่สุดเท่าที่จะทำได้

ระบบการราชทัณฑ์พึงประกอบด้วยการปฏิบัติต่อนักโทษด้วยความ มุ่งหมายสำคัญที่จะให้มีการกลับเนื้อกลับตัวและการฟื้นฟูทางสังคม พึงจำแนกผู้กระทำความผิดที่เป็นเด็กหรือเยาวชนจากผู้ใหญ่ และได้รับการปฏิบัติตามความเหมาะสมแก่วัยและสถานะทางกฎหมาย

ข้อ 14. บุคคลทุกคนย่อมความเสมอภาคในการพิจารณาคดีของศาลและตุลาการ ในการพิจารณาคดีอาญาอันบุคคลต้องหว่ากระทำหรือการพิจารณาข้อพิพาททางสิทธิและหน้าที่ของตน ทุกคนย่อมมีสิทธิได้รับการพิจารณาอย่างเป็นธรรมและเปิดเผยในศาลที่มีอำนาจมีอิสระและเป็นกลางซึ่งจัดตั้งขึ้นตามกฎหมาย หนังสือพิมพ์และสาธารณชนอาจถูกห้ามการรับฟังการพิจารณาคดีทั้งหมดหรือบางส่วนก็โดยเหตุผลทางศีลธรรม ความสงบเรียบร้อยหรือความมั่นคง ของชาติในสังคมประชาธิปไตย หรือด้วยเหตุผลด้านความเป็นอยู่ส่วนตัวของกลุ่ม หรือด้วยกรณีศาลเห็นเป็นความจำเป็นอย่างยิ่งว่าเป็นพฤติการณ์พิเศษซึ่งการเป็นข่าวอาจทำให้กระทบต่อความยุติธรรมแต่คำพิพากษาในคดีอาญาหรือข้อพิพาททางแพ่งย่อมเป็นที่เปิดเผย เว้นแต่จำเป็น เพื่อผลประโยชน์ของเด็กและเยาวชน หรือเป็นกระบวนการพิจารณาคดีเกี่ยวกับข้อพิพาทเรื่องทรัพย์สินของกลุ่มสมรส หรือการเป็นผู้ปกครองเด็ก

บุคคลผู้ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดสัญญา ย่อมมีสิทธิได้รับการสันนิษฐานว่าเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าจะพิสูจน์ได้ว่ากระทำความผิดตามกฎหมาย

ในการพิจารณาคดีอาญาซึ่งบุคคลถูกหาว่ากระทำความผิด บุคคลทุกคนย่อมมีสิทธิที่จะได้รับหลักประกันขั้นต่ำอย่างเสมอภาคเต็มที่ดังต่อไปนี้

(ก) สิทธิที่จะได้รับการแจ้งสภาพและข้อหาแห่งความผิดที่ถูกกล่าวหาโดยพลัน และละเอียดในภาษาที่บุคคลนั้นเข้าใจได้

(ข) สิทธิที่จะมีเวลาและได้รับความสะดวกเพียงพอแก่การเตรียมการเพื่อสู้คดีและติดต่อกับทนายความตามความประสงค์ของตน

(ค) สิทธิที่จะได้รับการพิจารณาคดีโดยปราศจากการชักจูงอย่างไม่เป็นธรรม

(ง) สิทธิที่จะได้รับการพิจารณาต่อหน้า และสิทธิที่จะต่อสู้คดีด้วยตนเองหรือผ่านทางผู้ช่วยเหลือทางกฎหมายตามที่เลือกหาเอง สิทธิที่จะได้รับการแจ้งให้ทราบถึงสิทธิในการมีผู้ช่วยเหลือทางกฎหมายถ้าไม่มีผู้ช่วยเหลือทางกฎหมาย และสิทธิที่จะมีผู้ช่วยเหลือทางกฎหมายซึ่งมีการแต่งตั้งให้โดยไม่คิดมูลค่าถ้าบุคคลนั้น ไม่อาจรับภาระจัดการได้เองหากจำเป็นเพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรม

(จ) สิทธิที่จะถามพยานซึ่งเป็นปฏิปักษ์ต่อตน และขอหมายเรียกพยานฝ่ายตนมาซักถามภายใต้เงื่อนไขเดียวกับพยานฝ่ายตรงข้ามของตน

(ฉ) สิทธิที่จะขอให้มีการไต่สวนโดยไม่คิดมูลค่า หากไม่อาจเข้าใจพยานภาษาที่ใช้ในศาลได้

(ช) สิทธิที่จะต้องไม่ถูกบังคับให้ให้การปรักปรำตนเองรับสารภาพผิด

ในกรณีที่ผู้กระทำความผิดเป็นเด็กหรือเยาวชน วิธีพิจารณาให้เป็นไปโดยคำนึงถึงอายุและด้วยความประสงค์จะส่งเสริมแก้ไขความประพฤติของบุคคลนั้น

เมื่อบุคคลใดถูกลงโทษตามคำพิพากษาถึงที่สุดในการคดีอาญาและภายหลังคำพิพากษานั้นได้ถูกกลับหรือได้รับอภัยโทษ โดยเหตุได้ปรากฏข้อเท็จจริงที่เพิ่งจะค้นพบใหม่ว่ามีการปฏิบัติขัดต่อความยุติธรรม บุคคลผู้ได้รับโทษอันเป็นผลมาจากการลงโทษดังกล่าว ย่อมได้รับการชดเชยตามกฎหมาย เว้นแต่จะเปิดเผยได้ว่าไม่เปิดเผยข้อเท็จจริงในขณะนั้นเป็นผลมาจากบุคคลนั้นทั้งหมดหรือบางส่วน

บุคคลย่อมไม่อาจถูกพิจารณาหรือลงโทษซ้ำในการกระทำความผิดกรรมเดียวกัน ซึ่งได้มีการพิพากษาถึงที่สุดให้ลงโทษหรือปล่อยตัวแล้วตามกฎหมายและวิธีพิจารณาความอาญาของแต่ละประเทศ

ข้อ 15. บุคคลจะไม่ต้องรับผิดทางอาญาเพราะกระทำการหรืองดเว้นกระทำการใด ถ้าไม่ถึงกับเป็นความผิดอาญาตามกฎหมายภายในหรือกฎหมายระหว่างประเทศในขณะที่ยกระทำการนั้น โทษที่จะลงก็ไม่อาจหนักกว่าโทษที่มีอยู่ในขณะทำการอันเป็นความผิด หากภายหลังการ

กระทำความผิดนั้น ได้มีบทบัญญัติกฎหมายกำหนดโทษน้อยลง ผู้กระทำความผิดได้รับประโยชน์จากการนั้น

ข้อความนี้ไม่กระทบต่อการพิจารณาคดีและการลงโทษบุคคลซึ่งได้กระทำการหรืองดเว้นกระทำการอันเป็นความผิดอาญาตามหลักกฎหมายทั่วไป อันรับรองกันในประชาคมนานาชาติในขณะที่มีการกระทำนั้น³¹

หลักเกณฑ์ตามปณิญาสากลและกติการะหว่างประเทศดังกล่าวข้างต้น เป็นมาตรฐานในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในหลายๆ เรื่อง ไม่จำกัดเฉพาะเรื่องที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรมทางอาญา แสดงถึงการให้ความสำคัญต่อการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาได้อย่างชัดเจน พร้อมกับการทำให้เป็นมาตรฐานสากลโดยมุ่งหมายให้การใช้อำนาจรัฐเป็นไปโดยชอบธรรม

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับปัจจุบัน ในส่วนที่เกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพของประชาชน ได้รับแนวความคิดมาจากปณิญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนและกติการะหว่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับสิทธิมนุษยชนหลายเรื่อง รวมทั้งที่ได้บัญญัติขึ้นเองตามที่ได้เห็นว่าเหมาะสมกับประเทศไทย³²

โดยเห็นได้จากรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับปัจจุบัน มาตรา 4 ที่ว่า “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิเสรีภาพ และความเสมอภาคของบุคคลย่อมได้รับความคุ้มครอง” แต่การบัญญัติรับรองสิทธิเสรีภาพไว้เพียงเท่านั้นดูเหมือนจะไม่ให้ความสำคัญกับสิทธิเสรีภาพของประชาชน แต่เมื่อได้พิจารณาอย่างถ่องแท้แล้วจะเห็นได้ว่า แม้จะเป็นถ้อยคำที่สั้น แต่ความหมายนั้นกินความอย่างกว้างขวางเป็นอย่างยิ่ง รัฐธรรมนูญฉบับนี้ได้ให้การรับรองสิทธิเสรีภาพไว้ คือสิทธิเสรีภาพของชนชาวไทยและได้กำหนดสิทธิของคู่ความที่จะได้รับการพิจารณาคดีอาญาด้วยความรวดเร็วและเป็นธรรม เป็นสิทธิมนุษยชนทางอาญาที่มีความสำคัญ จากการที่ประเทศไทยเป็นภาคีสมาชิกสหประชาชาติ จึงจำเป็นจะต้องปฏิบัติตามมาตรฐานองค์การสหประชาชาติว่าด้วยกระบวนการยุติธรรมทางอาญา (United Nation Standard on Criminal Justice) ที่ประเทศสมาชิกได้ร่วมกันกำหนดขึ้นเพื่อคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน โดยมีสาระสำคัญเกี่ยวกับการยอมรับหลักการพื้นฐานเกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพของประชาชนที่จะได้รับการพิจารณาคดีจากองค์กรศาลที่เป็นอิสระปราศจากการแทรกแซงและต้องพิจารณาคดีตามกฎหมายอย่างเป็นธรรมและไม่ชักช้า ทั้งนี้

³¹ จรัญ โฆษณานันท์. เล่มเดิม. หน้า 561-565.

³² กุลพล พลวัน. (2544). การบริหารกระบวนการยุติธรรม. หน้า 255.

ให้ประเทศที่เป็นภาคีสมาชิกจะต้องมีการกำหนดหลักการพื้นฐานดังกล่าวไว้ในรัฐธรรมนูญหรือกฎหมายของประเทศนั้นๆ ด้วย³³

จากการที่ประเทศไทยเป็นภาคีกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ค.ศ. 1966 (International Covenant on Civil and Political Rights 1966) อันเป็นตราสารว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมืองที่สำคัญที่สุด และมีสถานะเป็นสนธิสัญญาที่ประมวลสิทธิต่างๆ ที่เป็นสากล เช่น สิทธิในเสรีภาพและความปลอดภัยของร่างกาย ตามข้อ 9 รวมถึงสิทธิที่จะได้รับการพิจารณาคดีอย่างเปิดเผยและเป็นธรรม (Fair trial) กับกาได้รับการปฏิบัติหน้าที่ที่เสมอภาคกันในการพิจารณาของศาล ตามข้อ 14 ของกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ค.ศ. 1966 ดังนั้นรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับปัจจุบัน มาตรา 30 จึงได้บัญญัติคุ้มครองสิทธิเช่นนี้ด้วย โดยบัญญัติว่า “บุคคลย่อมเสมอกันในกฎหมายและได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกัน”

2.1.4 หลักทฤษฎีการบังคับใช้กฎหมาย³⁴

ภาระหน้าที่ของหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมก็คือ การบังคับใช้กฎหมายอย่างมีประสิทธิภาพและเสมอภาค ซึ่งจะนำไปสู่การควบคุมการกระทำความผิดในสังคมไทยได้ตามความมุ่งหมาย ในเรื่องนี้นักอาชญาวิทยาได้พัฒนาแนวความคิดและขอบเขตปรัชญาการบังคับใช้กฎหมายและการควบคุมสังคม (The Philosophy of Enforcing Laws and Social Control) ให้รวมตลอดไปถึงการควบคุมพฤติกรรมอันน่าจะนำไปสู่การกระทำความผิดด้วย สำหรับลักษณะที่สำคัญเกี่ยวกับปรัชญาการบังคับใช้กฎหมายและการควบคุมสังคมมีอยู่ 3 ประการ

1) รัฐเป็นผู้ใช้มาตรการทางกฎหมายเพื่อควบคุมความประพฤติและคุ้มครองพิทักษ์ผลประโยชน์ของสมาชิกในสังคมตามหลักกฎหมายมหาชน ในฐานะที่รัฐมีอำนาจเหนือราษฎรมิได้รวมถึงกฎหมายเอกชนอันเป็นกฎหมายว่าด้วยความสัมพันธ์ระหว่างราษฎรในฐานะเท่าเทียมกัน

2) รัฐเป็นผู้ได้รับอำนาจเดิมอบหมาย (Mandate) จัดสรรเจ้าหน้าที่ควบคุมรับผิดชอบการปฏิบัติหน้าที่รักษาความสงบเรียบร้อยและความผาสุกของชุมชนให้เป็นไปตามเจตนารมณ์และหลักกฎหมายอย่างเคร่งครัด

3) การบังคับใช้กฎหมายจะต้องบังคับใช้แก่สมาชิกในสังคมโดยเสมอภาค ภายใต้หลักนิติธรรม (Justice under Law) ปราศจากความลำเอียงหรือรังเกียจโดยสิ้นเชิง

³³ กิตติพงษ์ กิตยารักษ์, ชาติ ชัยเดชสุริยะ และฉัตรวสา ฉัตรไพบุลย์ แปล. (ม.ป.ป.). มาตรฐานองค์การสหประชาชาติว่าด้วยกระบวนการยุติธรรมทางอาญา. หน้า 70-71.

³⁴ วีระพงษ์ บุญญภาส. (ม.ป.ป.). การสร้างเสริมมาตรการเพื่อสัมฤทธิ์ผลในกระบวนการบังคับใช้กฎหมายของคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (รายงานการวิจัย). หน้า 1-5.

หลักเกณฑ์ทั้งสามประการดังกล่าวนี้แสดงให้เห็นแจ้งชัดว่า กฎหมายเป็นเครื่องมือควบคุมการกระทำความผิดในสังคมที่สำคัญอย่างยิ่ง แต่ความสงบสุขและความปลอดภัยในสังคมจะเกิดขึ้นได้ก็โดยแต่ละประชาชนแต่ละคนในสังคมต้องเคารพกฎหมายบ้านเมือง และเจ้าหน้าที่ของรัฐก็จะต้องดำเนินการกับผู้กระทำความผิดอย่างเที่ยงธรรม นอกจากนั้นก็ยังต้องกำหนดมาตรการป้องกันภัยทางสังคมโดยเด็ดขาดและยุติธรรม เพื่อรักษาไว้ซึ่งหลัก Rule of Law สอดคล้องกับครรลองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยในลักษณะประสานประโยชน์ระหว่างกฎหมายความเป็นระเบียบเรียบร้อยและความเป็นธรรมในสังคม

เพื่อให้การบริหารงานยุติธรรมเป็นไปตามความมุ่งหมายของการบังคับใช้กฎหมายในอันที่จะควบคุมการกระทำความผิดที่เกิดขึ้นในสังคม สามารถนำตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษและป้องกันภัยอันตรายที่เกิดขึ้นแก่สมาชิกในสังคม จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องทราบทฤษฎีการบังคับใช้กฎหมายของหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรม ซึ่งได้แก่

2.1.4.1 ทฤษฎีการควบคุมอาชญากรรม (Crime Control)

ทฤษฎีนี้เป็นทฤษฎีที่เน้นหนักทางด้านประสิทธิภาพของกระบวนการยุติธรรม โดยมุ่งหมายจะควบคุม ระงับและปราบปรามอาชญากรรมเป็นหลัก คดีอาญาทั้งหลายที่เข้าสู่ระบบยุติธรรมทางอาญามตามทฤษฎีนี้จะต้องดำเนินการไปตามขั้นตอนต่างๆ ที่ได้กำหนดไว้อย่างสม่ำเสมอ ไม่หยุดชะงัก โดยมีกระบวนการกลั่นกรอง (Screening Process) ในแต่ละขั้นตอน และในขั้นตอนต่างๆ ก็จะดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง และเป็นการปฏิบัติงานประจำซึ่งจะเริ่มตั้งแต่การสืบสวน ก่อนทำการจับกุม การจับกุม การสอบสวนภายหลังการจับกุม การเตรียมคดีเพื่อฟ้องร้องต่อศาล การพิจารณาคดี การพิพากษาลงโทษผู้กระทำความผิด และการปลดปล่อยจำเลย

ดังนั้น การดำเนินการตามขั้นตอนต่างๆ ตามที่ได้กล่าวมานี้ การบังคับใช้กฎหมายจึงต้องมีความรวดเร็ว (ซึ่งหมายถึงการปฏิบัติที่เป็นแบบแผนและในขณะเดียวกันก็ยืดหยุ่นได้บ้าง) และแน่นอน (ซึ่งหมายถึงโอกาสที่ผู้กระทำความผิดจะหลุดพ้นจากกระบวนการบังคับใช้กฎหมายอย่างมีประสิทธิภาพให้น้อยที่สุด) ฉะนั้นเมื่อได้ตัวผู้กระทำความผิดมาแล้ว ทฤษฎีนี้ให้สันนิษฐานว่าผู้นั้นเป็นผู้กระทำความผิดไว้ก่อน จากนั้นจึงจะดำเนินการตามขั้นตอนจนถึงการพิจารณาพิพากษาคดีของศาล ตามทฤษฎีนี้การค้นหาข้อเท็จจริงในชั้นศาลมีอยู่น้อยมาก เนื่องจากมุ่งหมายในการดำเนินการตามขั้นตอนต่างๆ เน้นการวินิจฉัยคดีให้เสร็จสิ้นไปตั้งแต่ตอนต้นๆ ของกระบวนการยุติธรรม อันได้แก่ ดำรวจและอัยการ อันทำให้ผู้ต้องสงสัยหรือผู้บริสุทธิ์ได้รับการปลดปล่อยโดยเร็ว และในขณะเดียวกันก็จะทำให้การดำเนินคดีกับผู้ต้องหาที่มีพยานหลักฐานแน่นหนาก่อให้เกิดประสิทธิภาพในการบังคับใช้กฎหมาย

2.1.4.2 ทฤษฎีกระบวนการยุติธรรม (Due Process)

การบังคับใช้กฎหมายตามทฤษฎีนี้ยึดกฎหมายเป็นหลัก การบังคับใช้กฎหมายจะต้องมีความเป็นธรรมตามขั้นตอนต่างๆ ในกระบวนการยุติธรรม โดยจะมีอุปสรรคขัดขวางมิให้ผู้ต้องหาถูกส่งผ่านไปตามขั้นตอนต่างๆ ในกระบวนการยุติธรรมอย่างสะดวกไม่ได้ ทฤษฎีนี้ไม่เห็นพ้องด้วยกับการแสวงหาข้อเท็จจริงอย่างไม่เป็นทางการของทฤษฎีควบคุมอาชญากรรมของหน่วยงานที่มีหน้าที่ในการบังคับใช้กฎหมายขั้นต้น และเห็นว่าต้องจัดให้มีการพิจารณาคดีหรือไต่สวนข้อกล่าวหาของผู้ต้องหาอย่างเป็นทางการก่อนการดำเนินการนั้น ต้องกระทำโดยเปิดเผยในศาลยุติธรรม เพราะฉะนั้นทฤษฎีนี้จึงถือว่าบุคคลจะไม่ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิด เพียงเพราะมีหลักฐานว่าเขาได้กระทำความผิดเท่านั้น แต่เขาจะมีความผิดก็ต่อเมื่อผู้มีอำนาจตามกฎหมายพิจารณาชี้ขาดแล้วว่าเขามีความผิดจริง นอกจากนั้นผู้มีอำนาจพิจารณาพิพากษาจะต้องปฏิบัติตามตัวบทกฎหมายต่างๆ ที่ให้ความคุ้มครองสิทธิของเขอย่างครบถ้วน และทฤษฎีนี้ยอมรับว่ามีแต่องค์คณะผู้พิพากษาที่เป็นกลางและไม่ลำเอียงเท่านั้นที่จะเชื่อถือได้ สำหรับการพิจารณาคดีให้เป็นไปตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายอีกเช่นกันที่จะคอยทบทวนวิธีการที่หน่วยงานบังคับใช้กฎหมายขั้นต้นสืบเสาะมาเองว่าได้มาโดยเป็นธรรมหรือไม่ ซึ่งศาลจะแสดงถึงข้อผิดพลาดเหล่านี้ให้แก่ประชาชนได้รับทราบ

ตามที่ได้กล่าวมาแล้วทำให้เห็นได้ว่า ทฤษฎีทั้งสองมีวิธีปฏิบัติในการบังคับใช้กฎหมายที่แตกต่างกัน กล่าวคือ ทฤษฎีแรกเน้นความมีประสิทธิภาพ ความรวดเร็วและความแน่นอนของหน่วยงานที่บังคับใช้กฎหมายของกระบวนการยุติธรรมข้างต้น ตามทฤษฎีนี้เนื่องจากต้องการผลสำเร็จที่รวดเร็วในการบังคับใช้กฎหมาย จึงอาจกระทบสิทธิของประชาชนภายใต้กรอบของกฎหมายนั้นด้วย ทั้งนี้เนื่องจากการควบคุมอาชญากรรมให้เป็นไปตามเป้าหมายนั้นเป็นภารกิจของรัฐ การค้นหาความจริงเกี่ยวกับการกระทำความผิดจึงเป็นกระบวนการฝ่ายบริหาร ซึ่งอาศัยบทบัญญัติของฝ่ายบริหารเป็นข้อผูกมัดในการใช้อำนาจของตนเอง แต่สำหรับทฤษฎีที่สองจะเน้นการบังคับใช้ในด้านของตัวบทกฎหมาย โดยมุ่งที่จะให้ความเป็นธรรมและคุ้มครองสิทธิเสรีภาพส่วนบุคคลของประชาชน ซึ่งถือได้ว่าเป็นระบบในอุดมคติที่นักนิติศาสตร์แสวงหา

อย่างไรก็ตาม การบังคับใช้กฎหมายของหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมของประเทศต่างๆ ก็ได้บังคับใช้กฎหมายตามแนวความคิดของทฤษฎีหนึ่งในสองทฤษฎีนั้นอย่างเฉพาะเจาะจง แต่มักจะใช้ทฤษฎีทั้งสองอย่างผสมผสานกันโดยคำนึงถึงสภาพการกระทำผิดในสังคมเป็นหลัก สังคมใดที่มีปัญหาอาชญากรรมรุนแรงก็มักจะใช้ทฤษฎีการควบคุมอาชญากรรมเป็นหลักและเสริมด้วยทฤษฎีกระบวนการยุติธรรม ในขณะที่สังคมที่มีการควบคุมอาชญากรรมอย่างดี

มีปัญหาอาชญากรรมน้อยก็มักจะใช้ทฤษฎีกระบวนการยุติธรรมเป็นหลักและเสริมด้วยทฤษฎีการควบคุมอาชญากรรม

2.1.5 หลักการแสวงหาข้อเท็จจริงในคดีอาญา

หลักการแสวงหาข้อเท็จจริงในคดีอาญา สามารถพิจารณาได้ ดังนี้

2.1.5.1 ระบบไต่สวน (Inquisitorial System)

ระบบไต่สวน เป็นระบบการค้นหาความจริงที่มีแนวความคิดดั้งเดิม โดยถือว่าการกระทำความผิดอาญานั้นถือเป็นการกระทำความผิดต่อรัฐด้วย ระบบไต่สวนเน้นการค้นหาความจริงเป็นหลัก จึงไม่มีการแยกอำนาจการสอบสวนและอำนาจการฟ้องร้องออกจากกัน โดยมีทฤษฎีในการค้นหาความจริงดังจะกล่าวต่อไปนี้

ระบบไต่สวนเน้นปรัชญาการตรวจสอบและถ่วงดุลในทุกระดับโดยให้ผู้ที่ใช้อำนาจแทนรัฐมีการถ่วงดุลกันดังนี้

- 1) เจ้าหน้าที่ตำรวจมีหลายฝ่าย โดยแบ่งออกเป็นเจ้าหน้าที่ตำรวจฝ่ายปราบปรามและฝ่ายคดี
- 2) พนักงานอัยการเป็นฝ่ายบริหารถึงตุลาการ มีหน้าที่อำนวยการตรวจสอบความชอบด้วยกฎหมายในการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ตำรวจและช่วยเหลือเจ้าหน้าที่ตำรวจให้ทำงานได้อย่างเต็มที่
- 3) มีผู้พิพากษาไต่สวนทำการไต่สวนในคดีอุกฉกรรจ์
- 4) มีกระบวนการไต่สวนมูลฟ้อง
- 5) องค์การศาลมีระบบองค์คณะผู้พิพากษาและผู้พิพากษาสมทบเข้าเป็นองค์คณะ เพื่อให้การวินิจฉัยคดีเป็นไปโดยถูกต้อง

ประเทศที่ใช้ระบบไต่สวน ศาลหรือผู้พิพากษาจะมีบทบาทสำคัญในการค้นหาความจริงในคดี โดยในระบบไต่สวนนั้นกฎหมายลักษณะพยานไม่มีบทบาทสำคัญในกระบวนการค้นหาความจริงมากนัก ส่วนมากแล้วจะเป็นส่วนหนึ่งของกฎหมายพิจารณาความ ลักษณะเฉพาะที่สำคัญอีกประการหนึ่งของระบบไต่สวน คือ ไม่มีบทตัดพยานที่เด็ดขาด หรือกฎที่ห้ามนำเสนอพยานหลักฐานประเภทหนึ่งประเภทใด (Exclusionary Rule) โดยทั่วไปแล้วศาลจะรับฟังพยานหลักฐานทุกประเภท³⁵ โดยสาระสำคัญอยู่ที่ว่าจะทำอย่างไรให้ได้ความจริง³⁶ ศาลจะไม่รับฟังพยานหลักฐานใดต่อเมื่อพยานหลักฐานนั้นเป็นพยานหลักฐานที่ไม่เกี่ยวข้องแก่คดี

³⁵ พรเพชร วิชิตชลชัย. (2542). คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยาน. หน้า 5-6.

³⁶ ชัยศักดิ์ กฤษณจินดา และวุฒิพงษ์ เวชยานนท์. (2541). คำอธิบายกฎหมายหลักฐาน. หน้า 8.

ในส่วนของการพิจารณานั้นตามที่ได้กล่าวมาแล้วว่าระบบไต่สวนเน้นการค้นหาความจริงเป็นหลัก ดังนั้นการพิจารณาคดีจึงสามารถกระทำกลับหลังได้เลยได้ เพราะกระบวนการที่รัฐเป็นผู้แสวงหาความจริงนั้นเป็นการให้ความเป็นธรรมแก่จำเลยอยู่แล้ว คู่ความจะมีบทบาทในคดีอาญาน้อยมาก ซึ่งบทบาทในการค้นหาความจริงจะตกอยู่กับผู้พิพากษาเป็นส่วนใหญ่โดยอำนาจชี้ขาดจะตกอยู่กับคนๆ เดียว³⁷ โดยศาลหรือผู้พิพากษาจะมีอำนาจรับฟังพยานหลักฐานอย่างกว้างขวางแล้วยังมีดุลพินิจในการชั่งน้ำหนักพยานหลักฐานอย่างเต็มที่ กล่าวคือ ในระบบไต่สวนนั้น ศาลมีหน้าที่ในการค้นหาข้อเท็จจริงที่เกี่ยวข้องแก่คดีโดยคู่ความมีบทบาทเป็นแต่เพียงนำเสนอพยานหลักฐานต่อศาลอันเป็นการช่วยเหลือศาลให้ทำหน้าที่ได้อย่างสมบูรณ์

สรุปลักษณะที่สำคัญของระบบไต่สวนได้ดังนี้³⁸

1) ในทางทฤษฎียอมรับกันว่าระบบไต่สวนมีวิวัฒนาการมาจากศาสนา ในศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิกซึ่งเป็นยุคที่ศาสนจักรคือองค์พระสันตะปาปามีอำนาจเหนืออาณาจักร ซึ่งก็คือกษัตริย์เจ้าผู้ครองนครรัฐต่างๆ ศาสนาที่มีวิธีการพิจารณาคดีโดยวิธีการซักพยานในรูปแบบของคณะกรรมการ ซึ่งก็คือพระในคริสต์ศาสนาจะทำหน้าที่เป็นผู้ไต่สวน โดยฝ่ายผู้กระทำผิดเป็นผู้ถูกไต่สวน ซึ่งพระจะทำหน้าที่ในการแสวงหาพยานหลักฐาน การซักถามพยานและวินิจฉัยชี้ขาดคดีซึ่งได้วิวัฒนาการมาเป็นระบบไต่สวนอย่างในปัจจุบัน

2) ในระบบไต่สวนการพิจารณาคดีไม่จำเป็นต้องกระทำต่อหน้าจำเลย ไม่เน้นความเท่าเทียมกันระหว่างคู่ความ เพราะในระบบไต่สวนนั้นเป็นการต่อสู้กันระหว่างจำเลยกับรัฐบาลบทบาทของคู่ความในการดำเนินกระบวนการพิจารณามีน้อย ศาลมีบทบาทที่สำคัญในการค้นหาความจริงในคดี ศาลจะไม่วางตัวเป็นกลางอย่างเคร่งครัดอย่างเช่นในระบบกล่าวหา ศาลมีอำนาจที่จะสืบพยานเพิ่มเติมหรือดลสืบพยานเพื่อที่จะได้ทราบข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นมากที่สุด

3) ในระบบไต่สวนจะไม่มีกฏเกณฑ์ของการสืบพยานที่เคร่งครัดมากนัก ไม่มีบทตัดพยาน (Exclusionary Rule) ที่เด็ดขาด³⁹ ศาลจะเปิดโอกาสให้มีการเสนอพยานหลักฐานต่างๆ ได้อย่างกว้างขวาง กล่าวคือ พยานทุกชนิดสามารถอ้างเป็นพยานหลักฐานได้

เมื่อกล่าวถึงระบบการดำเนินคดีศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง นั้นมีระบบการพิจารณาคดีโดยใช้ระบบไต่สวน มิใช่ระบบกล่าวหาอย่างคดีธรรมดา

³⁷ ณรงค์ ใจหาญ ก (2544). หลักกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เล่ม 1. หน้า 29

³⁸ อนันต์ จันทโรภากร. (2525). กฎหมายลักษณะพยาน. หน้า 16.

³⁹ ชัยศักดิ์ กฤษณจินดา และวุฒิพงษ์ เวชยานนท์. เล่มเดิม. หน้า 18.

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาจึงเป็นแม่บทใหญ่ของการดำเนินคดีอาญาทั้งหลาย ซึ่งใช้บังคับแก่ผู้ถูกกล่าวหาทุกประเภทและสำหรับการดำเนินคดีในทุกประเภทความผิด เว้นแต่จะมีบทบัญญัติของกฎหมายที่กำหนดไว้เป็นพิเศษ

2.1.5.2 ระบบกล่าวหา (Accusatorial System)

ต่อมาแนวคิดเสรีนิยม (Liberalism) ได้นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ โดยเฉพาะหลักที่เรียกว่า ข้อสันนิษฐานว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ (Presumption of Innocence) จะนำไปสู่กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาที่ให้ความเป็นธรรมยิ่งขึ้น เพราะในระบบนี้ ซึ่งเรียกว่า “ระบบกล่าวหา” (Accusatorial System) ได้มีหลักการที่สำคัญ 2 ประการ คือ

- 1) มีการจัดตั้งองค์กรเพื่อทำหน้าที่ “สอบสวนฟ้องร้อง” แยกออกจากองค์กรที่ทำหน้าที่ “พิจารณาพิพากษาคดี” เพื่อให้เกิดการตรวจสอบและคานอำนาจซึ่งกันและกัน (Check and Balance)

- 2) มีการรับรองสิทธิต่างๆ ของผู้กล่าวหาตามข้อสันนิษฐานว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ โดยให้การคุ้มครองสิทธิต่างๆ เพื่อไม่ให้ผู้ถูกกล่าวหาเดือดร้อนเกินความจำเป็น ตลอดจนเปิดโอกาสให้ต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่ตามหลักความชอบด้วยกฎหมาย หรือ Due Process

ระบบกล่าวหาเป็นระบบการค้นหาความจริงซึ่งได้แก้ไขข้อบกพร่องของระบบไต่สวน โดยแยกอำนาจการสอบสวนและการฟ้องร้องออกจากกัน ซึ่งมีทฤษฎีในการค้นหาความจริงดังจะกล่าวต่อไปนี้

กระบวนการพิจารณาคดีของระบบกล่าวหาจะยึดถือหลักว่าศาลหรือผู้พิพากษาหรือคณะลูกขุนเปรียบเสมือนกรรมการของการต่อสู้คดีที่จะต้องวางตัวเป็นกลางในการพิจารณาคดีอย่างเคร่งครัด การพิสูจน์ข้อเท็จจริงต่างๆ ในคดีเป็นหน้าที่ของคู่ความซึ่งจะต้องปฏิบัติตามหลักเกณฑ์ของกฎหมายหรือตามที่ศาลสั่งอย่างเคร่งครัด หากคู่ความฝ่ายใดไม่พิสูจน์ข้อเท็จจริงที่ตนมีหน้าที่พิสูจน์คู่ความฝ่ายนั้นก็จะตกเป็นฝ่ายแพ้คดีในประเด็นนั้น ในระบบกล่าวหาจึงมีหลักเกณฑ์ในเรื่องของการสืบพยานหลักฐานที่มีความเคร่งครัดและละเอียดอ่อน อันเริ่มตั้งแต่การกำหนดประเด็นข้อพิพาทและหน้าที่นำสืบ วิธีการในการเสนอพยานหลักฐานต่างๆ ต่อศาล

กระบวนการที่มีความสำคัญในการสืบพยานบุคคลในระบบกล่าวหา คือ การถามค้าน (Cross-examination) ซึ่งในระบบกล่าวหาเชื่อว่าการที่ให้ผู้ความอีกฝ่ายหนึ่งได้มีโอกาสถามค้านพยานของคู่ความอีกฝ่ายหนึ่งนั้น จะนำไปสู่การพิสูจน์ความจริงซึ่งจะเป็นผลให้คณะลูกขุนหรือผู้พิพากษาวินิจฉัยชี้ขาดคดีได้อย่างถูกต้องตามเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริง ในระบบกล่าวหาที่ศาลจะไม่ก้าวล่วงไปค้นหาข้อเท็จจริงด้วยตนเอง การซักถามพยานของศาลนั้น ศาลจะซักถามเพียงเพื่อให้คำเบิกความของพยานหรือตัวคู่ความมีความกระจ่างชัด หรือเมื่อเป็นกรณีที่ศาลสงสัยในความหมาย

ของคำเบิกความเท่านั้น ในส่วนของการที่ศาลจะเรียกพยานมาสืบเพิ่มเติมนั้นมีน้อยมากหรือแทบไม่มีเลย⁴⁰ ทั้งๆ ที่ระบบกล่าวหาขอรับในอำนาจของศาลในการเรียกพยานมาสืบหรือในกรณีของการถามพยานตามที่กล่าวมาแล้ว จะเห็นได้ว่าระบบกล่าวหาเน้นความเป็นกลางของศาลหรือผู้พิพากษา โดยศาลจะรับฟังพยานหลักฐานจากคู่ความทั้งสองฝ่ายและมีอำนาจในการควบคุมการพิจารณาคดีให้เป็นไปตามกฎหมาย ศาลจึงมีบทบาทในการแสวงหาความจริงน้อยมาก

การพิจารณาคดีอาญาของระบบกล่าวหานี้ จำเลยในคดีอาญาได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าโจทก์จะพิสูจน์โดยพยานหลักฐานจนศาลสันนิษฐานว่าจำเลยได้กระทำความผิดจริง ในส่วนของการพิจารณานั้นต้องเป็นไปโดยเปิดเผยในศาลต่อหน้าจำเลย เพื่อให้จำเลยสามารถที่จะต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่ สิทธิในการที่จำเลยจะมีทนายความนั้นถือว่าเป็นสิทธิที่จำเป็นในการดำเนินกระบวนการค้นหาความจริง โดยจะแบ่งบุคคลในคดีอาญาออกเป็น 3 ฝ่าย กล่าวคือ (1) ผู้เสียหายซึ่งทำหน้าที่เป็นโจทก์ (2) จำเลย (3) ศาล

เนื่องจากระบบกล่าวหาเป็นการต่อสู้กันระหว่างคู่ความ ระบบกล่าวหา จึงให้ความสำคัญกับหลักเกณฑ์ดังต่อไปนี้ คือ⁴¹

- 1) หลักการสันนิษฐานว่าจำเลยเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าโจทก์จะพิสูจน์ให้ศาลเชื่อจนปราศจากข้อสงสัยว่าจำเลยได้กระทำความผิดจริง
- 2) จำเลยมีสิทธินำพยานหลักฐานหักล้างพยานหลักฐานของโจทก์เพื่อพิสูจน์ความผิดของตน
- 3) ยึดถือหลักสำคัญว่าโจทก์และจำเลยมีฐานะเท่าเทียมกันในศาล แม้ว่าโจทก์จะเป็นพนักงานอัยการ ซึ่งทำหน้าที่ในนามของรัฐก็ตามก็มีฐานะเท่าเทียมกันกับจำเลยซึ่งเป็นราษฎรในการดำเนินคดีอาญา ศาลจะไม่ช่วยโจทก์ในการแสวงหาพยานหลักฐานในบางกรณี ศาลอาจพิพากษายกฟ้องทั้งๆ ที่ปรากฏชัดว่าจำเลยเป็นผู้กระทำความผิดก็ได้
- 4) ศาลหรือลูกขุน (Jury) จะวางตนเป็นกลางโดยเคร่งครัดทำหน้าที่เหมือนกรรมการตัดสินกีฬาคอยควบคุมให้คู่ความปฏิบัติตามหลักเกณฑ์ของกฎหมายลักษณะพยาน โดยเคร่งครัดการปฏิบัติผิดหลักเกณฑ์อาจถูกศาลพิพากษายกฟ้องได้หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าการยกฟ้องโดยทางเทคนิค (Technicality)

ศาลมีโอกาที่จะใช้ดุลพินิจค่อนข้างน้อยมีบทบาทที่เด็ดขาดอำนาจของศาลในการสืบพยานเพิ่มเติมหรือตัดพยานก็มีจำกัดหรือแทบไม่มีเลยต้องปล่อยให้คู่ความดำเนินคดีหาพยานหลักฐานเต็มที่ และหลักเกณฑ์ในการนำพยานหลักฐานอย่างไรมาพิสูจน์ได้หรือไม่เป็นไป

⁴⁰ พรเพชร วิชิตชลชัย. เล่มเดิม. หน้า 24.

⁴¹ เจ่มชัย ชูดวงศ์. (2541). คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยาน. หน้า 3.

โดยเคร่งครัดเพื่อให้พยานหลักฐานที่ต้องห้ามเข้าสู่สำนวนความเท่ากับเป็นการไม่สืบพยานนั้น ทั้งนี้เพื่อให้คู่ความทั้งสองฝ่ายได้เปรียบเทียบเปรียบเทียบกัน⁴² นอกจากนี้การใช้คำถามในการซักถามถามค้าน ก็ต้องเป็นไปตามกฎหมายโดยเคร่งครัด ในปัจจุบันนอกจากประเทศอังกฤษแล้วระบบกล่าวหาในนั้นยังคงใช้อยู่ในประเทศต่างๆ เช่น สหรัฐอเมริกา แคนาดา ออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ มาเลเซีย และสิงคโปร์ เป็นต้น⁴³

2.1.5.3 ข้อแตกต่างระหว่างระบบไต่สวนและระบบกล่าวหา

ข้อแตกต่างระหว่างระบบไต่สวนและระบบกล่าวหา มีดังนี้⁴⁴

1) ในระบบกล่าวหาศาลมีบทบาทในการพิจารณาคดีค่อนข้างจำกัด โดยเป็นกรรมการผู้ดูแลให้คู่ความดำเนินคดีไปตามหลักเกณฑ์ที่กำหนดไว้ ไม่มีอำนาจสืบพยานเอง แต่ตามระบบไต่สวน ศาลมีบทบาทสำคัญในการพิจารณาคดี จะสั่งสืบพยานเพิ่มเติมหรือลดสืบพยานก็ได้ กำหนดระเบียบวิธีการเกี่ยวกับการสืบพยานมีน้อย เพราะศาลมีอำนาจใช้ดุลพินิจอย่างกว้างขวาง

2) คู่ความในระบบกล่าวหาจะมีบทบาทสำคัญในการต่อสู้คดี โดยเสนอข้อเท็จจริงและตรวจสอบข้อเท็จจริงกันเอง (Adversary System) แต่ในศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองซึ่งใช้ระบบไต่สวนนั้น จะเป็นการดำเนินคดีระหว่างศาลกับจำเลย โจทก์เป็นเพียงผู้ช่วยเหลือศาลในการค้นหาข้อเท็จจริงเท่านั้น

3) ตามระบบกล่าวหาหลักเกณฑ์ในการนำสืบเคร่งครัดมาก เช่น มีบทคัดพยาน (Exclusionary Rule) ไม่ยอมให้ศาลรับฟังพยานนั้นเข้าสู่สำนวนความเลยทั้งการใช้คำถามซักถามถามค้าน ก็ต้องอยู่ในบังคับกฎหมายอย่างเคร่งครัด หากบกพร่องหรือผิดพลาดไปจากนี้ ศาลจะไม่เชื่อต่างกับระบบไต่สวนที่เปิดโอกาสให้มีการเสนอพยานหลักฐานต่อศาลได้โดยไม่จำกัด กำหนดระเบียบวิธีการ (Technicality) เกี่ยวกับการสืบพยานมีน้อย และไม่เป็นสาระสำคัญศาลจึงมีดุลพินิจอย่างกว้างขวาง

2.1.5.4 ข้อดีและข้อเสียของระบบไต่สวนและระบบกล่าวหา

1) ข้อดีและข้อเสียของระบบไต่สวน มีดังนี้

ข้อดีของระบบไต่สวน คือ มีความรวดเร็วในการพิจารณาคดี คู่ความไม่อาจที่จะประวิงคดีได้ และทำให้คดีได้ข้อเท็จจริงครบถ้วนรอบด้าน ถ้ามีหลักฐานฟังได้ว่าจำเลยกระทำความผิดถึงโทษได้ การสงสัยไม่แน่ใจว่าจำเลยกระทำความผิดหรือไม่จึงไม่น่ามีได้ เพราะถ้าสงสัยศาลก็ต้อง

⁴² ปัญญา สุทธิพิศ. (2547). กฎหมายลักษณะพยาน. หน้า 3-4.

⁴³ โสภณ รัตนกร ข (2549). คำอธิบายพยาน. หน้า 1.

⁴⁴ ธีรฤทธิ์ พันธุ์ฤทธิ์. (2549). กฎหมายลักษณะพยาน. หน้า 19-20.

ค้นหาความจริงจนถึงที่สุดให้สิ้นสงสัย ถ้าค้นหาความจริงจนถึงที่สุดแล้วไม่มีพยานหลักฐานเพียงพอ ก็พิพากษายกฟ้องไป

ข้อเสียของระบบไต่สวน คือ การให้อำนาจชี้ขาดทั้งกระบวนการอยู่ในดุลพินิจของบุคคลเพียงคนเดียว โดยไม่มีการตรวจสอบหรือคานอำนาจหน้าที่ ดังนั้น จึงอาจเกิดกรณีที่การพิจารณาและการพิพากษานั้น มิได้เกิดจากความบริสุทธิ์ใจ หรือมีอคติต่อจำเลยโดยง่าย และศาลจะต้องลงมาทำหน้าที่แทนความเองด้วย⁴⁵

2) ข้อดีและข้อเสียของระบบกล่าวหา มีดังนี้

ข้อดีของระบบกล่าวหา คือ ฐานะของจำเลยถูกเปลี่ยนจากผู้ชักฟอกในฐานะเป็นกรรมแห่งคดีมาเป็นผู้ร่วมในการเสนอข้อเท็จจริง และร่วมในการค้นหาความจริงในกระบวนการพิจารณา ซึ่งถือว่าเป็นประธานแห่งคดี ดังนั้น จำเลยจึงได้รับสิทธิต่างๆ ที่จะต่อสู้คดีอย่างเต็มที่ หรือการวางเฉยในการดำเนินคดีเพราะได้รับการสันนิษฐานว่าเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าจะได้รับการพิพากษาคัดสินจากศาลว่าเป็นผู้กระทำความผิด⁴⁶

ข้อเสียของระบบกล่าวหา คือ เมื่อจำเลยได้รับการยกฐานะเป็นประธานในคดีแล้ว จำเลยมีโอกาสในการต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่ ทำให้อาจมีการพิพากษายกฟ้องจำเลยโดยอาศัยเทคนิคทางกระบวนการพิจารณาคดี และจำเลยอาจหลุดพ้นคดีเพียงเพราะพยานหลักฐานยังไม่เพียงพอและพยานหลักฐานน่าสงสัย ทำให้ไม่ได้ความจริงแห่งคดีที่ครบถ้วนและรอบด้าน ศาลไม่มีบทบาทในการเสาะหาข้อเท็จจริงกันเอง จึงมักจะปรากฏอยู่เสมอว่า จำเลยชนะคดีเนื่องจากกฎหมายวิธีพิจารณาความ⁴⁷

2.2 หลักทฤษฎีสิทธิการอุทธรณ์คำพิพากษา

หลักความเป็นที่สุดแห่งคำพิพากษาถือได้ว่าเป็นหลักเกณฑ์ที่มีความสำคัญที่สุดประการหนึ่งของกฎหมายวิธีพิจารณาความ เมื่อคำพิพากษาหรือคำสั่งชี้ขาดข้อพิพาทแห่งคดีเป็นที่ยุติแล้ว ก็ควรที่คู่ความและประชาชนจะต้องยอมรับนับถือและมีความเคารพในเหตุผลและผลของคำตัดสิน และคำตัดสินนั้นควรได้รับความเลื่อมใสและศรัทธาจากผู้ใช้กฎหมายและประชาชน

จากเหตุผลของหลักความเป็นที่สุดแห่งคำพิพากษา (Res Judicata) ซึ่งถือว่าคำพิพากษาน่าจะเป็นคำตัดสินข้อโต้แย้งที่ดีที่สุดและเป็นข้อยุติได้นี้ ทำให้เห็นกันว่าโดยหลักทั่วไป เมื่อ

⁴⁵ ประพันธ์ ทรัพย์แสง. (2548). การค้นหาความจริงของศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง:แนวทางปัญหาสู่ความเป็นระบบไต่สวนเต็มรูปแบบ. หน้า 18-19.

⁴⁶ ณรงค์ ใจหาญ ข (2547). หลักกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เล่ม 1. หน้า 26.

⁴⁷ โสภณ รัตนกร ก (2543). คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยาน. หน้า 2.

คำพิพากษาเป็นอย่างไรแล้วก็จะยุติได้ไม่ควรจะให้มีการอุทธรณ์ฎีกาอีกต่อไป เว้นแต่กรณีที่ เกิดข้อผิดพลาดจริงๆ เท่านั้น เพื่อที่จะทำให้ประชาชนเกิดจิตสำนึกเคารพต่อคำพิพากษา ไม่อุทธรณ์ ฎีกาอย่างไรเหตุผลหรืออาศัยการอุทธรณ์ฎีกาเป็นการประวิงคดีเพื่อหวังเหนี่ยวการบังคับคดีให้ช้าลง แต่คำพิพากษาของศาลชั้นต้นอาจมีความบกพร่องหรือความไม่ถูกต้องได้ ควรที่จะมีการตรวจสอบ โดยศาลสูงก่อนจึงจะเป็นที่สุดหักความเป็นที่สุดแห่งคำพิพากษานี้ ในปัจจุบันจึงใช้ลักษณะที่ เกี่ยวกับการห้ามดำเนินกระบวนการพิจารณาซ้ำหรือห้ามฟ้องซ้ำในคดีที่ศาลได้มีคำพิพากษาถึงที่สุดแล้ว

การอุทธรณ์มีจุดมุ่งหมายเพื่อคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน การอุทธรณ์ฎีกานั้น ไม่ได้มีวัตถุประสงค์เพื่อพิจารณาคดีซ้ำใหม่อีกครั้ง เพราะคดีนั้นได้พิจารณาเสร็จสิ้นไปแล้ว โดยคำพิพากษาของศาลชั้นต้นอันมีผลบังคับตามกฎหมายแล้วเพื่อแก้ไขความไม่เป็นธรรมนั้น ให้หมดไป นอกจากนี้ในทางธรรมดาสامัญญ์ ศาลหรือผู้พิพากษาก็ย่อมเป็นปुरुชนธรรมดาที่อาจเกิด ความพลั้งเผลอหรือผิดพลาดได้ ซึ่งความผิดพลาดทั้งหลายอาจเกิดขึ้นได้ทั้งในกรณีเกี่ยวกับการ ฟังข้อเท็จจริงหรือการใช้กฎหมายปรับกับข้อเท็จจริง หรืออาจเกิดจากการดำเนินกระบวนการพิจารณา ผิดพลาดก็ได้ ฉะนั้นเรื่องผลของคดีเกิดจากการตัดสินใจที่ผิดพลาดไม่ว่าจะด้วยกรณีใดๆ ก็ตาม ย่อมก่อให้เกิดความเสียหายและไม่เป็นธรรมแก่คู่ความ หากไม่ยอมให้ประชาชนมีสิทธิอุทธรณ์ หรือฎีกาคำวินิจฉัยเหล่านี้แล้ว ย่อมเป็นการสร้างความไม่ยุติธรรมแก่สังคมได้ เมื่อเป็นเช่นนี้แล้ว ประชาชน ที่นำคดีมาฟ้องศาลเพื่อขอความยุติธรรม แต่กลับไม่ได้รับความยุติธรรมจากศาลอันเป็น ที่พึงของประชาชนที่เดือดร้อน อาจจะกลับไปใช้การระงับข้อพิพาทด้วยตนเองซึ่งจะเป็นการ ใช้กำลังรุนแรงก็ได้ ด้วยเหตุนี้เองเมื่อประชาชนไม่พอใจในคำวินิจฉัยของศาลชั้นต้นก็สามารถ หาความยุติธรรมจากองค์กรที่อยู่สูงกว่า จึงจำเป็นต้องให้โอกาสแก่คู่ความที่จะอุทธรณ์หรือฎีกาให้ มีการกลั่นกรองอีกชั้นหนึ่งหรือสองชั้นขึ้นไป เพื่อให้ศาลที่สูงกว่าซึ่งมีประสบการณ์มากกว่า ช่วยตรวจสอบและแก้ไขข้อผิดพลาดหรือบกพร่องต่างๆ อันเป็นการสร้างหลักประกันและ สร้างความเชื่อมั่นให้แก่ประชาชน

การอุทธรณ์ฎีกาเพื่อคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของตนและแก้ไขข้อบกพร่องของศาลนั้นๆ สิทธิในการอุทธรณ์จึงเป็นสิทธิที่เกิดขึ้นใหม่ภายหลัง เนื่องจากมีความไม่ถูกต้องเกิดขึ้นในการ พิจารณา สิทธิในการอุทธรณ์จึงไม่ใช่สิทธิขั้นมูลฐาน การอุทธรณ์จึงไม่ใช่การบังคับ ฉะนั้นคู่ความ จึงอาจจะใช้สิทธิหรือสละสิทธิในการอุทธรณ์ก็ได้

จากกฎหมายที่ยึดถือกันเป็นหลักสากลที่ว่า “บุคคลไม่ควรถูกพิจารณาเพื่อลงโทษสอง ครั้งในการกระทำครั้งเดียว” (Ne bis in idem) โดยจำเลยจะถูกพิจารณาพิพากษาซ้ำในการกระทำ ของคนไม่ได้ เพราะการกระทำเช่นนี้เป็นโทษกับผู้ถูกกล่าวหา แต่การตรวจสอบทบทวน

คำพิพากษาในคดีอาญานั้นมิใช่การพิจารณาเพื่อลงโทษจำเลยซ้ำอีกครั้งในการกระทำครั้งเดียวของจำเลยแต่อย่างใด แต่กลับเป็นสิ่งที่เป็นการคุ้มครองผู้ถูกกล่าวหาโดยมีวัตถุประสงค์ ดังนี้

1) เพื่อป้องกันแก้ไขข้อผิดพลาดที่อาจเกิดขึ้นจากการดำเนินกระบวนการพิจารณาของศาล

การดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีและการมีคำพิพากษาของศาลชั้นต้นในการปรับใช้กฎหมายและการตีความกฎหมายตลอดจนการปรับบทลงโทษซึ่งอาจมีข้อผิดพลาดเกิดขึ้นได้เนื่องจากมูลเหตุหลายประการรวมทั้งอาจเกิดจากผู้พิพากษาซึ่งเป็นบุคคลธรรมดา แม้จะทำงานกันเป็นองค์คณะก็อาจจะมีการทำงานที่ผิดพลาดบกพร่องเกิดขึ้นได้ การลงโทษทางอาญาเป็นเรื่องที่มีผลกระทบต่อสิทธิ เสรีภาพ ชีวิตและร่างกายของบุคคล ซึ่งสิทธิดังกล่าวยังได้รับการรับรองไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับปัจจุบัน มาตรา 39 และมาตรา 40

2) เพื่อเป็นการตรวจสอบถ่วงดุล (Check and Balance)

แม้ว่าความประสงค์ของการดำเนินคดีกับผู้กระทำความผิดทางอาญาต้องการความรวดเร็วในการนำตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษ จึงมีแนวความคิดที่จะให้การรับฟังข้อเท็จจริงให้เป็นยุติในศาลชั้นต้นของศาลยุติธรรม อย่างไรก็ตามปัญหาในการตรวจสอบทบทวนแก้ไขในข้อกฎหมายและตรวจสอบทบทวนในกระบวนการพิจารณาของศาลอันควรที่จะให้ศาลสูงทำการตรวจสอบทบทวนเพื่อเป็นการตรวจสอบถ่วงดุลภายในองค์กรและตรวจสอบความถูกต้องชอบธรรมอีกครั้งให้เกิดความโปร่งใสในการดำเนินกระบวนการพิจารณา

3) เพื่อคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหา (Due process) ตามหลักนิติธรรม

ผู้ที่เป็นผู้ถูกกล่าวหาจะต้องได้รับการพิจารณาโดยเปิดเผยต่อเนืองและเป็นธรรมตามหลักนิติธรรม การค้นหาความจริงของเจ้าพนักงานรัฐจะต้องถูกตรวจสอบถ่วงดุลทั้งภายในและภายนอกองค์กรจากการตรวจสอบทบทวนคำพิพากษาโดยศาลสูง ด้วยการให้สิทธิผู้ถูกกล่าวหาอุทธรณ์คำพิพากษาในข้อกฎหมาย โดยสิทธิในข้อนี้ได้ถูกบัญญัติรับรองโดยกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ค.ศ. 1966 (International Covenant on Civil and Political Rights 1966) ข้อ 14 วรรคห้า แนวความคิดในการทบทวนคำพิพากษาโดยให้สิทธิอุทธรณ์คำพิพากษายังคงปรากฏในเรื่องการจัดตั้งศาลคดีอาญาระหว่างประเทศ (International Penal Court) ปรากฏในมติของสภามันคงแห่งสหประชาชาติ ที่ 808 มาตรา 25 แห่ง The Statute of International of Tribunal ซึ่งกำหนดไว้ว่า จำเลยผู้ต้องโทษทางอาญาและโจทก์ (พนักงานอัยการ) ย่อมมีสิทธิอุทธรณ์เนื่องจากความผิดพลาดนั้นอาจเกิดขึ้นได้ในปัญหาข้อกฎหมายที่จะทำให้คำพิพากษาคดีไร้ผลไปหรือในข้อเท็จจริงที่บางครั้งอาจนำไปสู่ความไม่เป็นธรรม ล่าสุดใน Rome Statute of International Criminal Court หมวด 8 ว่าด้วยการพิจารณาทบทวนคำพิพากษาและการอุทธรณ์ของกฎหมายอาญาระหว่างประเทศได้กำหนดไว้ใน มาตรา 81 ข้อ 1 (8) ให้ผู้ที่ต้องคำพิพากษาให้ลงโทษทางอาญา

อาจอุทธรณ์ในความผิดพลาดที่เกิดจากกระบวนการพิจารณาข้อเท็จจริงและข้อกฎหมายและเหตุอื่นๆ ที่กระทบความเป็นธรรมหรือความน่าเชื่อถือของกระบวนการพิจารณาและคำพิพากษานั้น⁴⁸

อย่างไรก็ตาม การร่วมมือกันในการตรวจสอบค้นหาความจริงย่อมต้องให้เกิดความยุติธรรม แก่ผู้ถูกกล่าวหามากที่สุด ดังนั้นการตรวจสอบพิสูจน์ความจริงโดยองค์กรต่างๆ ในกระบวนการยุติธรรมจึงต้องมีการกันและถ่วงดุลอำนาจซึ่งกันและกัน เพื่อความโปร่งใสในระบบกระบวนการตรวจสอบนั้นๆ อีกทั้งผู้ตกเป็นจำเลยก็มีหน้าที่ในการพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตนเองมีการทำงานร่วมกันระหว่างหน่วยงานเพื่อให้ได้ความกระจ่างที่สมบูรณ์ เพื่อจะได้ทำให้กระบวนการยุติธรรมสามารถปฏิบัติหน้าที่ได้ 2 ประการอย่างมีประสิทธิภาพนั่นคือ เกิดความสงบเรียบร้อยขึ้นในสังคม และคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน

กล่าวโดยสรุปได้ว่า ในการตรวจสอบค้นหาความจริงและถ่วงดุลระหว่างองค์กร อันมีผลให้การค้นหาความจริงในคดีอาญามีความสมบูรณ์นั้น ทุกฝ่ายในกระบวนการยุติธรรม จึงควรยึดหลักว่า การตรวจสอบความจริงเป็นเรื่องที่ทุกฝ่ายจะต้องร่วมมือกระทำประสานนโยบาย ซึ่งกันและกัน อันจะส่งผลถึงประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการดำเนินคดีอาญาอย่างสูงสุด อย่างไรก็ตามแม้เป้าหมายการดำเนินคดีอาญาคือการค้นหาความจริง แต่การกระทำทุกวิถีทางเพื่อให้ได้มาซึ่งความจริงโดยไม่คำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ย่อมไม่ถูกต้องตามหลักนิติรัฐ เพราะรัฐมีหน้าที่ต้องอำนวยความยุติธรรม การเคารพต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของผู้ถูกกล่าวหาจึงเป็นหลักสำคัญในกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ การค้นหาความจริงจะต้องอยู่ในกฎเกณฑ์ตามที่กฎหมายกำหนดไว้จึงถือว่าถูกต้องตามวิถีทาง ดังนั้นมาตรการซึ่งใช้ในการค้นหาความจริงหรือมาตรการบังคับต่างๆ ต้องได้รับการควบคุมตรวจสอบมิให้ล่วงละเมิดสิทธิเสรีภาพของผู้ถูกกล่าวหา เป็นการค้นหาความจริงที่ถูกต้องมากกว่าการใช้อำนาจในเชิงบังคับอันเป็นจุดเกาะเกี่ยวเชื่อมโยงหลักการตรวจสอบค้นหาความจริงและหลักในการประกันสิทธิเสรีภาพที่สำคัญซึ่งต้องประสานควบคู่กันไปโดยตลอด เนื่องจากผู้ถูกกล่าวหาย่อมได้รับการสันนิษฐานว่าบริสุทธิ์เสมอจนกว่าจะได้รับการพิสูจน์จนปราศจากข้อสงสัย ฐานะผู้ถูกกล่าวหาจึงเป็นประชาชนในคดีมีสิทธิที่จะให้การแก้ข้อกล่าวหาได้ โดยในการประสานงานตรวจสอบความจริงระหว่างองค์กรมีความชัดเจนต่อเนื่อง ต้องไม่สร้างอาณาจักรขอบเขตหรือทัศนคติเชิงลบแต่ละองค์กรระหว่างกัน โดยเฉพาะศาลซึ่งเป็นองค์กรสำคัญในการดำเนินกระบวนการพิจารณาต้องปรับปรุงบทบาทเพื่อให้สอดคล้องตามเจตนารมณ์ของการดำเนินคดีอาญา คือ ตรวจสอบค้นหาความจริง ขณะเดียวกันก็ต้องมีบทบาทควบคุมมิให้มีการล่วงละเมิดสิทธิส่วนบุคคล คือ คุ้มครองสิทธิและ

⁴⁸ ประเสริฐ โห้วประดิษฐ์. (2545). ปัญหาการอุทธรณ์คำพิพากษาศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง: ศึกษากรณีหลักการทบทวนคำพิพากษา. หน้า 50-51.

เสรีภาพของผู้ถูกกล่าวหาด้วย ศาลจึงต้องมีบทบาทร่วมกับฝ่ายอื่นเพื่อค้นหาความจริง ไม่วางเฉย การกระตือรือร้นช่วยค้นหาความจริงโดยไม่เข้าข้างฝ่ายใด เพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยและผลประโยชน์ของสังคม กรณีนี้ไม่ถือว่าเป็นการขัดต่อหลักความเป็นกลางของศาลแต่อย่างใด

การควบคุมตรวจสอบมิให้ผู้พิพากษาใช้อำนาจอิสระตามอำเภอใจด้วยหลักการดูแลและคานอำนาจ เพื่อให้ผู้พิพากษาใช้อำนาจอย่างอิสระแต่ก็อยู่ภายใต้กรอบของความถูกต้องชอบธรรม และตามกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ค.ศ. 1966 (International Covenant on Civil and Political Rights 1966) ข้อ 14

1) บุคคลทุกคนย่อมเสมอภาคในการพิจารณาของศาลและตุลาการ ในการพิจารณาคดีอาญาอันบุคคลต้องหาว่ากระทำผิดหรือการพิจารณาข้อพิพาททางสิทธิและหน้าที่ของตน ทุกคนย่อมมีสิทธิได้รับการพิจารณาอย่างเป็นธรรมและเปิดเผยในศาลที่มีอำนาจอิสระและเป็นกลาง ซึ่งจัดตั้งขึ้นตามกฎหมาย หนังสือพิมพ์และสาธารณชนอาจถูกห้ามรับฟังการพิจารณาคดีทั้งหมดหรือบางส่วน ก็ด้วยเหตุผลทางศีลธรรม ความสงบเรียบร้อยหรือความมั่นคงของชาติ หรือด้วยเหตุผลด้านความเป็นอยู่ส่วนตัวของคู่กรณี หรือในกรณีศาลเห็นเป็นความจำเป็นอย่างยิ่งว่าเป็นพฤติการณ์พิเศษ แต่คำพิพากษาในคดีอาญาหรือข้อพิพาททางแพ่งย่อมเป็นที่เปิดเผย เว้นแต่จำเป็นเพื่อประโยชน์ของเด็กและเยาวชนหรือเป็นกระบวนการพิจารณาคดีเกี่ยวกับข้อพิพาทเรื่องทรัพย์สินของกลุ่มสมรสหรือการเป็นผู้ปกครองเด็ก

2) บุคคลทุกคนที่ถูกลงโทษในความผิดอาญา ย่อมมีสิทธิที่จะอุทธรณ์การลงโทษและคำพิพากษาต่อศาลสูงให้พิจารณาทบทวนอีกครั้งตามกฎหมาย

จากหลักการที่กล่าวมาข้างต้นทำให้เห็นได้ว่า กฎหมายทั้งในประเทศและต่างประเทศบัญญัติคุ้มครองถึงสิทธิและเสรีภาพทั้งของประชาชนทั่วไป ผู้เสียหายจากคดีอาญาและจำเลยในคดีอาญา โดยคุ้มครองจากการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีอาญาให้ได้รับความเป็นธรรมแก่ทุกฝ่ายตั้งแต่เริ่มคดีจนกระทั่งการทบทวนคำพิพากษาของศาลด้วย

2.2.1 หลักการแก้ไขทบทวนคำพิพากษาคดีอาญา

เพื่อเป็นหลักประกันเกี่ยวกับความเป็นอิสระของกระบวนการยุติธรรมและทำให้การตัดสินใจตัดสินคดีสอดคล้องกับกฎหมาย รัฐจึงได้สร้างกลไกการควบคุมผู้พิพากษาโดยศาลลำดับชั้นที่สูงกว่า อย่างไรก็ตามการควบคุมตรวจสอบดังกล่าวไม่ได้เป็นไปโดยอัตโนมัติ โดยคู่ความที่คิดว่าได้รับความเสียหายจากคำพิพากษาของศาลจึงเป็นการเปิดโอกาสให้มีการพิจารณาคดีใหม่ (Review) โดยศาลในลำดับชั้นสูงกว่า

นอกจากนี้ความหมายของกฎหมายเกี่ยวกับเรื่องการแก้ไขทบทวนคำพิพากษาหรือการโต้แย้งคัดค้านคำพิพากษาของศาล (Review หรือ Attacks on Judicial Decisions) จะแตกต่าง

ออกไปตามระบบกฎหมาย โดยนักกฎหมายในระบบ Civil Law เช่น ประเทศฝรั่งเศส ประเทศอิตาลี และประเทศเยอรมนีจะมีความหมายโดยทั่วไปว่าหมายถึงวิธีการที่ทำให้มีการแก้ไขหรือยกเลิกคำพิพากษาของศาล

การโต้แย้งคัดค้านคำพิพากษาอาจจะเป็นกรณีที่ศาลที่ได้มีคำพิพากษาได้ทำการพิจารณาตัดสินคดีใหม่เท่ากับเป็นการทบทวนคำพิพากษา (Reexamination or Reopening) หรือกรณีที่ศาลลำดับชั้นสูงกว่าศาลที่ได้มีคำพิพากษาทำการตรวจสอบคำพิพากษา โดยศาลสูงต่างๆ นั้นจะเรียกว่า “Appeal” ไม่ว่าจะเป็นการอุทธรณ์ต่อศาลอุทธรณ์หรือศาลสูงสุด และไม่ว่าการอุทธรณ์นั้นจะเป็นการอุทธรณ์ในปัญหาข้อกฎหมายหรือปัญหาข้อเท็จจริง การตรวจสอบคำพิพากษาโดยศาลสูงจึงมีลักษณะเหมือนกัน ในขณะที่ในประเทศ Civil Law นั้นกระบวนการพิจารณาในศาลอุทธรณ์และศาลสูงสุดจะแตกต่างกันอย่างมาก และใช้ถ้อยคำเรียกขานที่แตกต่างกัน เช่น การอุทธรณ์ต่อศาลอุทธรณ์ในประเทศฝรั่งเศสเรียกว่า “Appeal” ในประเทศเยอรมนีเรียกว่า “Berufung” ในประเทศอิตาลีเรียกว่า “Appello” ส่วนการอุทธรณ์ต่อศาลสูงสุดในประเทศฝรั่งเศสเรียกว่า “Pourvoi” ในประเทศเยอรมนีเรียกว่า “Revision”

คำพิพากษาของศาลที่ถูกโต้แย้งไม่จำเป็นว่าจะต้องเป็นคำพิพากษาเฉพาะในส่วนที่เป็นเนื้อหาสาระข้อพิพาทของคดี โดยอาจจะเป็นคำพิพากษาในส่วนที่เกี่ยวกับหลักเกณฑ์ของวิธีพิจารณา เช่น ปัญหาเกี่ยวกับเรื่องเขตอำนาจศาลหรือข้อโต้แย้งที่เป็นเนื้อหาสาระของคดีนั้น อาจจะเป็นเพียงบางส่วนของคดีที่พิพาทกันในศาลล่างก็ได้ ศาลอาจจะพิจารณาในประเด็นที่ว่า จำเลยได้สำนึกผิดหรือไม่ เพื่อที่จะกำหนดค่าเสียหายที่แน่นอน⁴⁹

กล่าวโดยสรุปสาเหตุและความจำเป็นที่ต้องมีการแก้ไขทบทวนคำพิพากษานั้น เนื่องจากผู้พิพากษาซึ่งประกอบเป็นศาลนั้นก็เป็นปุถุชนธรรมดาที่อาจผิดพลาด บกพร่องในการวินิจฉัยและสั่งคดีได้ ทั้งนี้อาจสืบเนื่องมาจากความไม่รู้ ความไม่ละเอียด รอบคอบหรือความหลงผิด ซึ่งกรณีดังกล่าวเป็นเรื่องเกี่ยวกับตัวผู้พิพากษาเอง นอกจากนั้นในด้านพยานหลักฐานที่ผู้พิพากษาใช้ประกอบในการวินิจฉัยสั่งก็อาจจะเกิดความผิดพลาดบกพร่องได้ด้วยเช่นเดียวกัน เป็นต้นว่า พยานหลักฐานอาจไม่ถูกต้อง ไม่ตรงกับความจริง หรือไม่ครบถ้วน เหล่านี้เป็นที่มาของความบกพร่องในการตัดสินชี้ขาดคดี และความบกพร่องนั้นอาจเป็นรูปแบบต่างๆ เช่น

⁴⁹ วรณชัย บุญบำรุง. (2548). *หลักและทฤษฎีกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง เล่ม 2*. หน้า 180-181.

1) อาจเป็นการใช้กฎหมายผิด เช่น ใช้กฎหมายที่ถูกยกเลิกไปแล้วมาลงโทษบุคคล หรือลงโทษบุคคลไม่ครบถ้วนตามกฎหมาย หรือ

2) อาจเป็นการฟังข้อเท็จจริงผิด ซึ่งอาจเกิดขึ้นได้หลายประการ เป็นต้นว่า การสืบพยานหลักฐานไม่ละเอียดครบถ้วน การสรุปข้อเท็จจริงผิด หรือพยานหลักฐานที่นำมาใช้ในการชี้หน้าหนักพยานเป็นพยานหลักฐานที่ยังคลุมเครืออยู่

จะเห็นได้ว่าแม้ศาลจะมีอิสระในการพิจารณาพิพากษาคดี กรณีก็อาจมีความจำเป็นที่ต้องมีการอุทธรณ์ฎีกา ทั้งนี้เพื่อเป็นหลักประกันในการอำนวยความยุติธรรม⁵⁰ คู่ความที่ได้รับเสียหายจากคำพิพากษาที่ผิดนั้น จึงควรจะมีวิธีการที่จะสามารถแก้ไขข้อผิดพลาดดังกล่าวได้ และการตรวจสอบคำพิพากษาของศาลนั้น ไม่เพียงแต่จะช่วยทำให้มีการแก้ไขคำพิพากษาที่ผิดพลาดเท่านั้นยังมีผลทำให้ศาลล่างมีความระมัดระวังมากขึ้นในการทำคำพิพากษา

2.2.2 สาเหตุของการแก้ไขทบทวนคำพิพากษาคดีอาญา⁵¹

กระบวนการวิธีพิจารณาความนั้นจะประกอบด้วยโครงสร้างหลัก 2 ส่วนคือ โครงสร้างในส่วนที่เป็นวิธีการ (Procedural Formation) และโครงสร้างส่วนที่เป็นเนื้อหา (Substantive Formation) โดยปกติคำพิพากษาจะมีความมุ่งหมายที่จะบอกถึงการกำหนดข้อเท็จจริงอันเป็นที่ยุติแล้วกับการปรับใช้กฎหมายว่าผลในทางกฎหมายจะเป็นประการใด โดยเฉพาะหากมีปัญหาเกี่ยวกับการกำหนดข้อเท็จจริง การปรับใช้กฎหมายหรือการกำหนดบทลงโทษ ย่อมเกิดข้อผิดพลาดได้เสมอ และข้อผิดพลาดที่เกิดขึ้นจำเป็นต้องมีการแก้ไข การแก้ไขที่สำคัญประการหนึ่งก็คือการอุทธรณ์คดี ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมหรือความยุติธรรม ซึ่งเป็นเหตุผลสำคัญและเป็นวัตถุประสงค์หลักของการอุทธรณ์ สามารถจำแนกออกเป็น 3 ขั้นตอนที่สำคัญ ได้แก่

2.2.2.1 การกำหนดข้อเท็จจริงไม่ถูกต้อง⁵²

กระบวนการวิธีพิจารณาหรือการดำเนินคดีอาญานั้นมุ่งแสวงหาความจริงเกี่ยวกับการกระทำความผิดว่าผู้ต้องหาหรือผู้ถูกกล่าวหาจริงนี้ได้กระทำความผิดตามที่ถูกกล่าวหาหรือไม่ โดยองค์กรต่างๆ ในกระบวนการยุติธรรมและโดยอาศัยหลักเกณฑ์ทางกฎหมายลักษณะพยานเพื่อเป็นหลักประกันให้ได้ความจริงที่สมบูรณ์แบบ ซึ่งการที่จะได้ความจริงอันเป็นที่ยุติต้องดำเนินการตามขั้นตอน เช่น พยานหลักฐานที่รับฟังมายอมรับได้ตามกฎหมายหรือไม่ (Admissibility) หากยอมรับได้ก็มาสู่ขั้นตอนการสอบพยาน (Examination) ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของการ

⁵⁰ คณิต ฒ นกร ข (2540). กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา. หน้า 324-325.

⁵¹ เกียรติศักดิ์ พุฒพันธ์. (2546). การแก้ไขทบทวนคำพิพากษาของศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง. หน้า 19.

⁵² แหล่งเดิม.

การค้นหาคำความจริง และนำมาสู่ขั้นตอนสุดท้าย คือการประเมินค่าของพยานหลักฐานที่ได้รับฟังมาทั้งหมด (Evaluation) ว่าน่าเชื่อถือเพียงใดซึ่งต้องอาศัยประสบการณ์และทักษะของแต่ละบุคคล ด้วยเหตุนี้การประเมินค่าพยานหลักฐานที่ได้รับฟังมาจึงอาจมีข้อจำกัดหรือมีข้อผิดพลาดเกิดขึ้นได้ ในขณะที่เกี่ยวกับการกำหนดข้อเท็จจริงโดยปราศจากเหตุผลมารองรับ อันเป็นสาเหตุให้ต้องมีการตรวจสอบและแก้ไขความผิดพลาดต่อไป

2.2.2.2 การปรับใช้กฎหมายไม่ถูกต้อง⁵³

เนื่องจากกฎหมายนั้นเป็นสถานะที่ไม่มีตัวตนและมีความเป็นอุดมคติอยู่ เมื่อใดก็ตามที่นำไปปรับใช้กับข้อเท็จจริงและทำให้กฎหมายนั้นมีสถานะเป็นรูปเป็นร่างขึ้นมา การใช้กฎหมายที่ถูกต้องที่สุดก็คือการปรับใช้ให้สอดคล้องกับสถานะอุดมคติของมัน หากปรับใช้กฎหมายขัดกับสถานะที่แท้จริงแล้ว ย่อมเป็นการปรับใช้กฎหมายโดยไม่ถูกต้อง นอกจากนี้การใช้กฎหมายยังเกี่ยวข้องกับการตีความ (Interpretation) ซึ่งอาจมีความแตกต่างกันได้ โดยเฉพาะในประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายซีวิลลอว์ ส่วนในประเทศที่ใช้กฎหมายคอมมอนลอว์นั้นมิได้มีบทบัญญัติเป็นลายลักษณ์อักษรเท่าใดนัก แต่จะยึดถือคำพิพากษาที่ได้ตัดสินมาแล้ว การปรับใช้กฎหมายจึงเป็นไปตามหลัก Precedent หรือ Stare Decisis คือ ในเรื่องหรือข้อเท็จจริงอย่างเดียวกันต่างต้องตัดสินอย่างเดียวกัน การปรับใช้กฎหมายจึงมีข้อจำกัดและอาจเกิดข้อผิดพลาดได้ เนื่องจากประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายซีวิลลอว์และคอมมอนลอว์ ต่างก็ให้ความสำคัญกับขั้นตอนในการกำหนดข้อเท็จจริงดังกล่าวข้างต้น แต่สาเหตุของการปรับใช้กฎหมายไม่ถูกต้อง ก็คือการให้บุคคลธรรมดาเข้ามามีส่วนร่วมในการปรับใช้กฎหมาย เช่น ประเทศที่ใช้ระบบลูกขุนในคดีความผิดเล็กๆ น้อยๆ ซึ่งการพิจารณาในศาลแรกและเป็นการพิจารณาโดยไม่ใช้ลูกขุน ผู้พิพากษาจึงเป็นผู้พิจารณาทั้งข้อเท็จจริงและข้อกฎหมาย และเนื่องจากปริมาณคดีมีจำนวนมากจึงต้องพิจารณาโดยรวบรัดเพื่อความรวดเร็ว ทำให้ความละเอียดรอบคอบในการพิจารณาย่อมมีน้อยโอกาสที่จะเกิดข้อผิดพลาดย่อมมีมาก และการให้ประชาชนธรรมดาเข้ามามีส่วนร่วมในการพิจารณาคดีสินยอมมีข้อจำกัดและทำให้เกิดข้อผิดพลาดขึ้นได้ ประการต่อมาก็คือ องค์การในการพิจารณา หากผู้พิพากษานั่งพิจารณเป็นองค์คณะย่อมทำให้เกิดความรอบคอบในการพิจารณาคดี อย่างเช่นในประเทศที่ใช้ระบบกฎหมาย ซีวิลลอว์ในการพิจารณาความผิดที่มีโทษรุนแรง มักจะมีการนั่งพิจารณเป็นองค์คณะเสมอ ประโยชน์ของการนั่งพิจารณเป็นองค์คณะก็เพื่อให้เกิดการรับฟังข้อเท็จจริงอย่างรอบคอบและเป็นการควบคุมซึ่งกันและกัน ในการปฏิบัติหน้าที่ของผู้พิพากษาให้เป็นไปโดยถูกต้องและเที่ยงธรรม อันเป็นสาเหตุให้ต้องมีการแก้ไขโดยวิธีการต่างๆ ต่อไป

⁵³ แหล่งเดิม.

2.2.2.3 การกำหนดโทษที่ไม่สมควรหรือรุนแรงเกินไป⁵⁴

กรณีปกติการกำหนดโทษจะขึ้นอยู่กับดุลพินิจของผู้พิพากษาเป็นสำคัญ ซึ่งจะต้องคำนึงถึงเหตุผลในการลงโทษหรือทฤษฎีในการลงโทษ รวมทั้งเหตุผลในด้านอาชญาวิทยาและทัณฑวิทยา ในส่วนของการอุทธรณ์โดยหลักไม่มีวัตถุประสงค์ในการโต้แย้งการกำหนดบทลงโทษของผู้พิพากษาโดยตรงเพราะเป็นดุลพินิจ หากแต่เพื่อให้มีการแก้ไขโทษให้มีความเหมาะสมและเพื่อป้องกันมิให้จำเลยต้องรับโทษเกินสมควร

2.2.3 ขั้นตอนในการแก้ไขบททวนคำพิพากษาคดีอาญา

ขั้นตอนในการแก้ไขบททวนคำพิพากษาคดีอาญา สามารถแบ่งการแก้ไขบททวนคำพิพากษาคดีอาญาได้ออกเป็น 2 ประเภท โดยคำนึงถึงสถานะของคำพิพากษาว่าถึงที่สุดแล้วหรือยังไม่ถึงที่สุด โดยแบ่งได้เป็น 2 ขั้นตอน ดังนี้

2.2.3.1 การแก้ไขคำพิพากษาคดีอาญาก่อนคดีถึงที่สุด

ระบบคอมมอนลอว์ส่วนใหญ่เปิดโอกาสให้คู่ความสามารถอุทธรณ์คดีอาญา ทั้งปัญหาข้อเท็จจริงและปัญหาข้อกฎหมายได้อย่างน้อย 1 ชั้น แต่มีคดีบางประเภทไม่อาจอุทธรณ์ปัญหาข้อเท็จจริง เนื่องจากลูกขุนได้รับฟังข้อเท็จจริงและไต่ตรองแล้วว่าถูกต้องตรงกับความจริงซึ่งก็คือคดีความผิดเล็กๆ น้อยๆ ส่วนในระบบซีวิลลอว์จะเปิดโอกาสให้มีการอุทธรณ์ปัญหาข้อเท็จจริงและปัญหาข้อกฎหมายได้อย่างน้อย 1 ชั้นเช่นกัน และอาจจำกัดการอุทธรณ์ปัญหาข้อเท็จจริงในบางกรณี การแก้ไขคำพิพากษาคดีอาญาก่อนคดีถึงที่สุดนี้เท่ากับการเปิดโอกาสให้ศาลสูงได้ตรวจสอบคำตัดสินและคำพิพากษาของศาลล่างว่าถูกต้องหรือไม่ และเป็นอีกวิธีหนึ่งในการควบคุมการปฏิบัติหน้าที่

2.2.3.2 การแก้ไขคำพิพากษาคดีอาญาภายหลังคดีถึงที่สุด

กระบวนการพิจารณาของศาล ประกอบด้วยโครงสร้าง 2 ส่วน คือ ส่วนที่เป็นแบบพิธี (Formal) และส่วนที่เป็นเนื้อหา (Material) กล่าวคือ คำพิพากษาคดีอาญาเมื่อประกาศหรือตัดสินคดีออกมาแล้ว คำพิพากษาย่อมมีสภาพเด็ดขาดไม่อาจโต้แย้งได้โดยวิธีใดๆ ในส่วนที่เป็นแบบพิธีก็คือการกำหนดให้มีระยะเวลาในการยื่นอุทธรณ์และได้ผ่านพ้นกำหนดเวลาดังกล่าวไปแล้ว โดยถือว่าคู่ความไม่ประสงค์ที่จะใช้สิทธิโต้แย้งคำพิพากษา เป็นเหตุให้คำพิพากษานั้นเป็นอันถึงที่สุดทางแบบพิธี ส่วนในเนื้อหานั้นคำพิพากษาที่ได้ยอมถือว่าถูกต้องตรงกับความจริงที่สุด และถือเป็นอันยุติไม่อาจนำมาฟ้องร้องกันได้อีก เนื่องจากได้เปิดโอกาสให้คู่กรณีทั้งสองฝ่ายนำพยานเข้าสืบหักล้าง

⁵⁴ แหล่งเดิม.

ในช่วงเวลาที่เป็นประโยชน์ต่อรูปคดีแล้ว และศาลได้ฟังข้อโต้แย้งของทั้งสองฝ่ายแล้ว ดังนั้น แม้หากมีข้อผิดพลาดในส่วนนี้ แต่เมื่อคำพิพากษาถึงที่สุดแล้วย่อมไม่อาจอุทธรณ์ต่อไปได้⁵⁵

2.2.4 ผลการตรวจสอบทบทวนคำพิพากษา

เมื่อศาลสูงดำเนินการตรวจสอบทบทวนคำพิพากษาของศาลชั้นต้นเสร็จสิ้นแล้ว ศาลสูงต้องทำคำพิพากษา ศาลสูงมีอำนาจวินิจฉัยชี้ขาดคดีได้โดย

1) พิพากษายืนตามคำพิพากษาศาลชั้นต้น ถ้าเห็นว่าศาลชั้นต้นได้ดำเนินการกระบวนการพิจารณาถูกต้องชอบด้วยกฎหมายและการทำคำพิพากษาได้ดำเนินการโดยถูกต้อง แต่ในกรณีที่ศาลสูงเห็นว่าข้อผิดพลาดบกพร่องเกิดขึ้นก็อาจมีคำพิพากษาในกรณีดังต่อไปนี้

2) พิพากษายก (Affirm) กรณีที่ศาลชั้นต้นมิได้ปฏิบัติให้ถูกต้องตามกระบวนการพิจารณาหรือเป็นการดำเนินการกระบวนการพิจารณาของศาลที่ผิดพลาดบกพร่อง เช่น ไม่ได้สอบถามการมีทนายของจำเลย ไม่ได้สอบถามคำให้การของจำเลย หรือในกรณีที่ศาลสูงเห็นว่าคำพิพากษาของศาลชั้นต้นมีการปรับใช้กฎหมายผิดพลาดหรือตีความกฎหมายผิดไปจากเจตนารมณ์ของกฎหมาย ศาลอุทธรณ์มีอำนาจพิพากษายกคำพิพากษาของศาลชั้นต้นแล้วสั่งให้ย้อนสำนวนไปยังศาลชั้นต้นเพื่อทำการพิจารณาและพิพากษาหรือสั่งใหม่ตามรูปคดีได้ นอกจากนี้ในกรณีที่ศาลสูงเห็นว่าในปัญหาข้อกฎหมายนั้นศาลชั้นต้นยังมิได้พิจารณาหรือวินิจฉัยในปัญหาข้อเท็จจริงอันเป็นสาระสำคัญในประเด็น ก็มีอำนาจที่จะทำคำพิพากษาในลักษณะเดียวกันและสั่งให้ศาลชั้นต้นพิจารณาปัญหาข้อเท็จจริงนั้นและพิจารณาใหม่ตามรูปความแห่งคดี

3) พิพากษากลับ (Reverse) ในปัญหาข้อกฎหมายที่ศาลสูงมีความเห็นที่แตกต่างไปจากศาลชั้นต้น ก็มีอำนาจที่จะวินิจฉัยกลับคำพิพากษาของศาลชั้นต้นได้และมีคำพิพากษาใหม่ได้เอง เช่น เป็นคำพิพากษาให้ปล่อยตัวจำเลย หรือเพิกถอนการลงโทษเมื่อเห็นว่าจำเลยเป็นผู้บริสุทธิ์ หรือลงโทษขั้นต่ำสุดตามที่กฎหมายบัญญัติไว้เมื่อเป็นความผิดที่มีอัตราโทษสูง เป็นต้น

4) พิพากษาแก้ไข เป็นการแก้ไขกรณีที่ศาลชั้นต้นปรับบทมาตราที่จะลงโทษจำเลยผิดพลาดบกพร่อง นอกเหนือไปจากคำฟ้องอันเป็นผลร้ายต่อจำเลย ศาลสูงมีอำนาจแก้ไขให้ถูกต้องได้⁵⁶

2.2.5 ผลกระทบของการแก้ไขทบทวนคำพิพากษาคดีอาญา

ในทางทฤษฎีคำพิพากษาคดีอาญามีสมมติฐานที่ว่า ข้อเท็จจริงที่ได้ตัดสินไปถือว่าถูกต้องตรงกับความจริงมากที่สุดตามหลัก “Res judicata pro veritate habetur” ทำให้คำพิพากษาคดีอาญาไม่อาจโต้แย้งเป็นอย่างอื่นได้ ดังนั้นคำพิพากษาคดีอาญาทุกประเภทในทางทฤษฎีจึงไม่สามารถอุทธรณ์ฎีกาต่อไปได้ กล่าวคือ เมื่อศาลได้มีคำพิพากษาคดีอาญาคดีใดคดีหนึ่งแล้ว

⁵⁵ แหล่งเดิม.

⁵⁶ ประเสริฐ โท้วประคิษฐ์. เล่มเดิม. หน้า 59-60.

คำพิพากษานั้นย่อมผูกพันและสามารถบังคับได้ทันทีตามที่ตามทฤษฎีผลผูกพันของคำพิพากษา (The Theory of Finally-Binding Effect) ไม่ว่าจะเป็นศาลหรือคู่ความก็ตามซึ่งตามหลักกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความแน่นอนทางกฎหมาย (Legal Stability) หากยอมให้มีการอุทธรณ์คดีอาญาย่อมต้องกระทบกระเทือนถึงความเด็ดขาดแน่นอนของคำพิพากษาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ในทางกลับกันหากไม่ยอมให้มีการแก้ไขคำพิพากษาที่มีความผิดพลาดบกพร่องเช่นนี้ก็จะทำให้ความยุติธรรมไม่อาจดำเนินไปได้ด้วยดี เพราะย่อมกระทบกระเทือนต่อเสรีภาพของบุคคล ดังนั้นการอุทธรณ์คดีอาญาซึ่งถือว่าเป็นการแก้ไขข้อผิดพลาดของคำพิพากษา จึงต้องคำนึงถึงสมดุลระหว่างความแน่นอนของคำพิพากษากับสิทธิเสรีภาพของบุคคลที่เกิดจากคำพิพากษา เพื่อป้องกันความเสื่อมสัทธิศาสตร์ต่อกระบวนการยุติธรรม

ในทางทฤษฎีคำพิพากษาคดีอาญาสามารถสิ้นสุดและเด็ดขาดได้เพียงศาลชั้นเดียวโดยไม่จำเป็นต้องขอให้มีการแก้ไขทบทวน แต่มีข้อแม้ว่ากระบวนการวิธีพิจารณาคดีต่างๆ ทั้งหมดต้องสมบูรณ์แบบและทุกฝ่ายในกระบวนการยุติธรรมได้ทำหน้าที่ค้นหาความจริงอย่างสมบูรณ์ที่สุดแล้ว เพราะเมื่อความจริงที่ได้จากกระบวนการวิธีพิจารณาที่มีความสมบูรณ์แบบมากเท่าใด โอกาสที่เกิดข้อโต้แย้งหรือข้อผิดพลาดบกพร่องย่อมไม่อาจเกิดขึ้นได้หรือเกิดขึ้นได้น้อย ความจริงที่ได้ตามลักษณะนี้จะมีความเป็นภาวะวิสัยอย่างมากและไม่น่าจะมีความจริงเป็นอย่างอื่นได้นอกจากความจริงที่ได้จากการไต่สวนหรือสอบสวนโดยกระบวนการทั้งหมดนี้อีก ซึ่งเป็นวัตถุประสงค์ของวิธีพิจารณาความที่ต้องการให้ได้มาซึ่งความยุติธรรมที่ดีที่สุดเท่าที่เป็นไปได้

อย่างไรก็ดีด้วยเหตุที่มนุษย์มีความสามารถที่จำกัดจึงอาจเป็นสาเหตุให้เกิดข้อผิดพลาดขึ้นได้ไม่มากนักและข้อผิดพลาดต่างๆ เหล่านี้ก็จะส่งผลกระทบต่คำพิพากษาแตกต่างกันโดยขึ้นอยู่กับสภาพสังคมในขณะนั้น หากพิจารณาจากแนวคิดในปัจจุบันที่คำนึงถึงสิทธิเสรีภาพของปัจเจกชนมากขึ้น การชั่งน้ำหนักระหว่างความเด็ดขาดของคำพิพากษาคดีอาญากับความยุติธรรมและสิทธิเสรีภาพของปัจเจกชนจึงเป็นสิ่งที่ต้องระมัดระวังและควรต้องให้มีการแก้ไขทบทวนได้ เพื่อเป็นหลักประกันความยุติธรรมและลดผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นจากความผิดพลาดที่เกิดขึ้นในกระบวนการพิจารณาคดีของศาล จึงมีข้อพิจารณาในส่วนของการพิจารณาการพิจารณาคดีใดๆ ก็ตามจะต้องมีการพิจารณาโดยศาลอย่างเหมาะสม เป็นธรรม โดยศาลสองชั้นเป็นอย่างน้อย โดยนำหลักการและแนวคิดเกี่ยวกับหลักแห่งความเสมอภาคและหลักแห่งความเหมาะสมมาพิจารณาประกอบ โดยที่ต้องไม่ก่อให้เกิดความล่าช้าแห่งคดีโดยปราศจากคุณค่าตามลำดับ⁵⁷

⁵⁷ เกียรติศักดิ์ พุฒพันธุ์, เล่มเดิม, หน้า 27-29.

2.3 แนวคิดในการจัดตั้งศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง

ปัญหาที่เกิดขึ้นในประเทศไทยที่นำไปสู่การสร้างระบบการตรวจสอบและดำเนินคดีแก่ผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง มีสาเหตุมาจากการฉ้อราษฎร์บังหลวงหรือการทุจริตต่อตำแหน่งหน้าที่ราชการที่ฝังรากลึกอยู่ในสังคมไทย โดยมีปัจจัยที่มาจากแนวความคิดที่ผิดจากความชอบธรรมของคนในสังคมไทย ตลอดจนความมีช่องว่างของกฎหมาย โดยการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีอาญาเดิมนั้นขาดประสิทธิภาพในการนำตัวเจ้าหน้าที่ของรัฐซึ่งกระทำความผิดฐานทุจริตประพฤติดมขอบมาลงโทษ เพราะเป็นคดีที่มีความสลับซับซ้อนผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองเป็นผู้มีอิทธิพล ประกอบกับระบบกฎหมายวิธีพิจารณาอาญาที่ให้ฝ่ายผู้กล่าวหาเป็นผู้พิสูจน์ความผิดของจำเลยโดยศาลต้องวางตัวเป็นกลางไม่อาจเป็นฝ่ายค้นหาข้อเท็จจริงได้เอง⁵⁸ และมีได้แยกความผิดอาญาที่เกี่ยวกับการทุจริตต่อตำแหน่งหน้าที่ราชการออกจากการดำเนินคดีอาญากับบุคคลทั่วไป

ในอดีตที่ผ่านมาการตรวจสอบโดยกระบวนการทางรัฐธรรมนูญ โดยสมาชิกวุฒิสภาด้วยกันเอง การดำเนินคดีอาญากับผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองตามกระบวนการยุติธรรมทางอาญา การตรวจสอบการทุจริตโดยคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการประพฤติดมขอบในวงราชการ (คณะกรรมการ ป.ป.ป.) หรือการรัฐประหารโดยการยึดหรืออายัดทรัพย์สินของนักการเมือง ซึ่งในการตรวจสอบการทุจริตโดยกระบวนการยุติธรรมทางอาญามูลเหตุที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดมักไม่ให้ความร่วมมือ เมื่อนำคดีมาสู่ศาลก็ปรากฏว่าพนักงานอัยการหรือผู้เสียหายซึ่งมีหน้าที่ต้องนำสืบให้ศาลเห็นว่าการกระทำความผิดเกิดขึ้นจริง แต่พยานหลักฐานที่จะรับฟังเพื่อลงโทษจำเลยนั้นค่อนข้างที่จะหายาก เนื่องจากพยานบุคคลมักมีความสัมพันธ์กับจำเลยหรือจำเลยเป็นผู้มีอิทธิพล ทำให้เกิดความกดดันและไม่กล้ามาเบิกความเป็นพยานต่อศาล นอกจากนี้ศาลยึดถือพยานหลักฐานที่คู่ความนำสืบในชั้นศาลเท่านั้นไม่ฟังข้อเท็จจริงนอกสำนวนและการที่ศาลไม่มีบทบาทในการแสวงหาข้อเท็จจริงพยานหลักฐานได้เอง จึงทำให้พยานหลักฐานที่โจทก์นำสืบไม่เพียงพอที่จะลงโทษผู้กระทำความผิดหรือมีเหตุสงสัยตามควรว่าจำเลยได้กระทำความผิดหรือไม่ก็ต้องยกประโยชน์ให้แก่จำเลย ศาลจึงต้องพิพากษายกฟ้องไปในที่สุด

ความผิดเกี่ยวกับการทุจริตต่อหน้าที่ราชการมีแนวความคิดมาจากหลักการจัดตั้งองค์กรของรัฐ โดยอธิบายว่า ในการบริหารราชการและการจัดการของรัฐ รัฐไม่สามารถดำเนินการได้เองเนื่องจากรัฐไม่มีตัวตนจึงต้องมอบอำนาจให้กับตัวแทนของรัฐ ซึ่งได้แก่เจ้าหน้าที่ของรัฐ จึงต้องมีการควบคุมการใช้อำนาจรัฐ เพื่อป้องกันการใช้อำนาจของเจ้าหน้าที่ของรัฐไปในทางที่มีชอบและ

⁵⁸ วีส ดิงสมิตร. (2551, มกราคม-เมษายน). “การดำเนินคดีอาญาแก่ผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองกับปัญหาการขัดต่อหลักความเสมอภาคและพันธกรณีระหว่างประเทศ.” *จุลพาฬ*, 55, 1. หน้า 156.

เพื่อรักษาประโยชน์ของมหาชน การใช้อำนาจในทางมิชอบด้วยกฎหมายหรือขัดต่อวัตถุประสงค์ของกฎหมายที่ให้อำนาจย่อมต้องรับโทษ ดังนั้นคุณธรรมทางกฎหมายหรือสิ่งที่กฎหมายประสงค์จะคุ้มครองในความผิดเกี่ยวกับการทุจริตต่อตำแหน่งหน้าที่ราชการ ก็คือความบริสุทธิ์แห่งอำนาจรัฐหรือความบริสุทธิ์แห่งตำแหน่งหน้าที่⁵⁹

เมื่อผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองกระทำความผิดอาญาในความผิดเกี่ยวกับการทุจริตต่อตำแหน่งหน้าที่ราชการย่อมส่งผลกระทบต่อความสงบเรียบร้อยของสังคมและก่อให้เกิดความเสียหายแก่ประเทศชาติและประชาชนอย่างรุนแรงทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง รัฐมีหน้าที่โดยตรงที่จะดำเนินการกับผู้กระทำความผิดเหล่านั้นโดยผ่านทางเจ้าพนักงานในองค์กรที่เกี่ยวข้องในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา ได้แก่ เจ้าหน้าที่ตำรวจ พนักงานอัยการและศาล ซึ่งองค์กรเหล่านี้ต้องมีวิธีในการนำตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษ เจ้าพนักงานเหล่านี้จะทำหน้าที่ของตนตามที่กฎหมายบัญญัติไว้ เพื่อที่จะให้การบังคับใช้กฎหมายเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ โดยสามารถนำตัวผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองที่กระทำความผิดมาลงโทษ แต่ในขณะเดียวกันจะต้องมีหน้าที่คุ้มครองสิทธิและเสรีภาพทั้งผู้เสียหายและผู้ถูกกล่าวหา โดยเฉพาะหน้าที่ในการร่วมมือกันค้นหาความจริง เพื่อให้การบังคับใช้กฎหมายสารบัญญัติเป็นไปอย่างถูกต้องชอบธรรม

ด้วยเหตุดังกล่าวข้างต้นรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 จึงได้ริเริ่มกำหนดการดำเนินคดีอาญากับผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองแยกต่างหากจากกระบวนการพิจารณาคดีอาญาทั่วไปเป็นรัฐธรรมนูญที่เริ่มเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของระบบตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐ โดยเป็นกระบวนการที่รัฐธรรมนูญและกฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญที่เกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าวกำหนดไว้เป็นการเฉพาะ โดยได้มีการกำหนดองค์กรใหม่ขึ้นมาเพื่อให้มีหน้าที่ดำเนินคดีดังกล่าว ซึ่งได้แก่ ศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง และคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (คณะกรรมการ ป.ป.ช.) โดยองค์กรดังกล่าวได้ถูกจัดตั้งขึ้นมาเป็นครั้งแรกตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มีเป้าหมายเพื่อปรับปรุงโครงสร้างทางการเมืองให้มีเสถียรภาพและมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น โดยกำหนดโครงสร้างระบบการใช้อำนาจรัฐเสียใหม่เพื่อให้ประชาชนมีสิทธิควบคุมและตรวจสอบได้อย่างแท้จริงอันเป็นการป้องกันมิให้มีการใช้อำนาจการปกครองบ้านเมืองแสวงหาประโยชน์ให้แก่ตนเองและพวกพ้องในทางมิชอบหรือทุจริตด้วยประการใดๆ⁶⁰ หลักการดังกล่าวยังคงดำเนินเรื่อยมาจนถึงรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับปัจจุบัน เพื่อเป็นกลไกหนึ่งในการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐ

⁵⁹ คณิต ณ นคร ก (2539). กฎหมายอาญาภาคความผิด. หน้า 300.

⁶⁰ มนตรี รูปสุวรรณ และคณะ. (2540). เจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ. หน้า 24.

แนวทางการแก้ไขปัญหาคำวินิจฉัยคดีอาญากับผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง ในความผิดเกี่ยวกับการทุจริตต่อตำแหน่งหน้าที่ราชการในขณะที่ร่างรัฐธรรมนูญ คือการนำรูปแบบของศาลพิเศษของประเทศฝรั่งเศสมาใช้และปรับปรุงองค์กรในกระบวนการยุติธรรม ซึ่งทั้งสองแนวทางก็คือรากฐานแนวความคิดในการจัดตั้งศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง โดยสามารถศึกษารายละเอียดได้ดังนี้

2.3.1 รากฐานแนวความคิดของการจัดตั้งศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง

จากการที่กรรมการพิจารณาร่างรัฐธรรมนูญบางคนได้เสนอแนวทางด้วยการนำความคิดให้มีการปรับปรุงรูปแบบหรือโครงสร้างของคณะตุลาการคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองที่นำรูปแบบของระบบศาลพิเศษของประเทศฝรั่งเศสมาใช้ให้เป็นศาลในระบบศาลยุติธรรมแต่ยังคงให้มีความคิดหรือนิติวิธี (Justice Method) ตามระบบศาลอาญาแห่งสาธารณรัฐโดยเรียกศาลนี้ว่าศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง ก็คือการนำแนวความคิดของการตั้งศาลพิเศษร่วมกับแนวความคิดของการปรับปรุงหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมมาปรับปรุงให้เกิดความเป็นรากฐานในการปรับปรุงความคิดในการจัดตั้งศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง ด้วยเหตุผลที่ว่า⁶¹

1) เหตุที่ไม่สามารถนำตัวผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองที่กระทำความผิดมาลงโทษนั้น มิใช่จะมีการฟ้องคดีขึ้นสู่ศาลฎีกาแต่อย่างใด เพราะการกระทำอันมิชอบต่อหน้าที่แล้วศาลยกฟ้อง แต่ความจริงก็คือว่าแทบจะไม่มีมีการฟ้องคดีดังกล่าวต่อศาลยุติธรรม ดังนั้นกลไกที่ทำให้เกิดปัญหาจึงมิใช่อยู่ที่ศาลยุติธรรมแต่อยู่ที่กระบวนการสอบสวนที่จะมีการดำเนินคดีกับผู้กระทำผิดมากกว่า เพราะฉะนั้นการที่จะมาตั้งศาลพิเศษก็คงไม่แก้ปัญหที่เกิดขึ้น

2) อย่างไรก็ตามข้อดีของศาลพิเศษก็คือ การพิจารณาคดีที่รวดเร็ว มีการตัดสินคดีที่รวดเร็วเพื่อให้บุคคลที่อยู่ในตำแหน่งสำคัญ ไม่ว่าจะเป็นนายกรัฐมนตรีหรือรัฐมนตรีที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิด ซึ่งหากกระทำความผิดจริงก็ต้องได้รับโทษโดยเร็วที่สุด ในทำนองกลับกันหากบุคคลเหล่านั้นเป็นผู้บริสุทธิ์ก็ต้องได้รับประกันว่าเป็นผู้บริสุทธิ์โดยเร็วเช่นกัน เพื่อที่จะสามารถปฏิบัติหน้าที่ต่อไปได้อย่างเต็มภาคภูมิ

ด้วยเหตุผลสมควรที่จะให้ตุลาการส่วนใหญ่มาจากผู้พิพากษาศาลฎีกาเพราะคนเหล่านี้มีประสบการณ์และกำหนดให้ศาลฎีกาเป็นศาลพิเศษคือให้มีศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองอยู่ในศาลฎีกานั้นเอง ส่วนเหตุที่ไม่ให้เริ่มต้นคดีที่ศาลชั้นต้นและส่งคดีไปยัง

⁶¹ คณะกรรมการพิจารณาร่างรัฐธรรมนูญ. (2540). รายงานการประชุมวันที่ 3 พฤษภาคม-24 กรกฎาคม 2540 (ครั้งที่ 25-27) ในวันที่ 25 มิถุนายน 2540.

ศาลฎีกาเพื่อตัดสิน เพราะการวินิจฉัยอาจเกิดปัญหาในการวินิจฉัยได้จึงสมควรให้ผู้พิพากษาในศาลฎีกาเป็นผู้รับข้อเท็จจริงโดยตนเอง

2.3.2 การนำรูปแบบศาลพิเศษของประเทศฝรั่งเศสมาใช้

แนวความคิดนี้ได้ถูกกำหนดให้เป็นกรอบในชั้นการร่างรัฐธรรมนูญ โดยมีจุดเริ่มต้นจากการศึกษาเพื่อเสนอคณะกรรมการพัฒนาประชาธิปไตย (คปป.) โดยเฉพาะผลของรายงานการวิจัยระบบตรวจสอบการทุจริตของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองระดับสูง (Impeachment) โดยศาสตราจารย์กิตติคุณ ดร.บวรศักดิ์ อุวรรณโณ ได้เสนอแนวทางการแก้ไขปัญหาการทุจริตต่อหน้าที่ราชการของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองไว้ กำหนดให้มีศาลพิเศษคือคณะตุลาการอาญาธร แต่ภายหลังได้เปลี่ยนชื่อเป็นคณะตุลาการคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองในชั้นร่างรัฐธรรมนูญ ทำหน้าที่พิจารณาพิพากษาเป็นการเฉพาะ⁶²

ศาลพิเศษที่รายงานการศึกษาลบดับดังกล่าวได้เสนอเป็นแนวทางการแก้ปัญหาคือพิจารณาคดีเกี่ยวกับการทุจริตคอร์รัปชัน คือ การนำรูปแบบหรือโครงสร้างของศาลอาญาแห่งสาธารณรัฐ (La Cour de Justice de la République) มาใช้ซึ่งเป็นระบบศาลพิเศษ⁶³ ของประเทศฝรั่งเศส ด้วยเหตุผลที่ว่า

1) เป็นไปตามหลักนิติธรรมและความชอบด้วยกฎหมาย (Rule of Law and Criminal Legality) ที่มีหลักการว่าความผิดก่อกำเนิด (Offence) โทษก่อกำเนิด (Penalty) องค์การพิจารณาคดีและวิธีพิจารณาคดี (Court and Procedure) ต้องกำหนดไว้โดยกฎหมายที่ประกาศใช้ก่อนเกิดเหตุ ซึ่งหลักการนี้เรียกว่า แนวความผิดทางกฎหมายอาญาในการพิจารณาคดีทางการเมือง (Conception Pénaliste de la Jurisdiction) อธิบายได้ว่าความผิดและโทษต้องอาศัยกฎหมายอาญาที่ใช้อยู่ขณะกระทำผิดเป็นหลัก แต่อาจจัดตั้งศาลพิเศษที่มีวิธีพิจารณาพิเศษเพื่อพิจารณาความผิดได้

2) เป็นไปตามหลักการพิจารณาคดีการเมืองหรือกึ่งการเมืองให้มีประสิทธิภาพและได้ผลโดยให้ความคุ้มครองผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองที่มีอำนาจและอิทธิพลอย่างเหมาะสม เพราะการกระทำของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง เป็นการกระทำทางนโยบายที่มีความผิดทางอาญาจึงมีอาจใช้หลักความเสมอภาคได้เนื่องจากสถานการณ์กระทำผิดและลักษณะการกระทำผิดไม่เหมือนกับกรณีบุคคลธรรมดากระทำผิด

⁶² บวรศักดิ์ อุวรรณโณ ข (2538). ระบบการตรวจสอบทุจริตของผู้ดำรงตำแหน่งระดับสูง (Impeachment). หน้า 66-67.

⁶³ แหล่งเดิม.

ศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองนำเอารูปแบบของศาลอาญาแห่งสาธารณรัฐ (La Cour de Justice de la République) ของประเทศฝรั่งเศสอันเป็นแนวคิดหรือนิติวิธี (Juristic Method) ของระบบศาลพิเศษมาปรับใช้ได้แก่

1) องค์คณะในศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองมีลักษณะเป็นองค์คณะใหญ่มีจำนวน 9 คน ซึ่งได้รับเลือกโดยที่ประชุมใหญ่ศาลฎีกาโดยวิธีการลงคะแนนลับและต้องเลือกเป็นรายคดี การกำหนดให้เป็นองค์คณะใหญ่ก็เพื่อให้เป็นศาลชั้นต้นที่มีอำนาจหน้าที่ในการค้นหาความจริงซึ่งจะทำให้การรับฟังข้อเท็จจริงเป็นที่ยุติได้

2) ผู้พิพากษาที่จะเป็นผู้พิจารณาพิพากษาคดีต้องเป็นผู้พิพากษาซึ่งดำรงตำแหน่งไม่ต่ำกว่าผู้พิพากษาศาลฎีกา เนื่องจากต้องอาศัยประสบการณ์และความเชี่ยวชาญเป็นอย่างสูง ซึ่งผู้พิพากษาเหล่านี้อย่างน้อยต้องผ่านการเป็นผู้พิจารณาพิพากษาในศาลชั้นต้นและศาลอุทธรณ์มาแล้ว

3) ผลของคำพิพากษาแตกต่างไปจากศาลอาญาแห่งสาธารณรัฐของประเทศฝรั่งเศส

อย่างไรก็ตามแม้ศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองอันเป็นศาลซึ่งมีแนวคิดหรือนิติวิธีตามระบบศาลพิเศษของประเทศฝรั่งเศส เนื่องจากได้นำเอารูปแบบของศาลอาญาแห่งสาธารณรัฐมาปรับใช้ก็ตาม แต่ผลของคำพิพากษาของศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองนั้นจะอุทธรณ์ได้ต้องมีพยานหลักฐานใหม่ ซึ่งอาจทำให้ข้อเท็จจริงเปลี่ยนแปลงไปในสาระสำคัญ โดยสามารถยื่นอุทธรณ์ต่อที่ประชุมใหญ่ศาลฎีกาภายในสามสิบวันนับแต่วันที่คำพิพากษาของศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง ซึ่งแตกต่างจากผลคำพิพากษาของศาลอาญาแห่งสาธารณรัฐที่ไม่เป็นที่สุด (L'assemblée plénière de la cour de cassation) สามารถทำการตรวจสอบทบทวนในปัญหาข้อกฎหมายได้

จากจุดกำเนิดของศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองที่เริ่มต้นจากแนวคิดให้เป็นศาลพิเศษแยกต่างหากจากศาลยุติธรรมซึ่งในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ผลของคำวินิจฉัยเป็นที่สุดไม่อาจตรวจสอบทบทวนเพื่อแก้ไขข้อผิดพลาดบกพร่องที่อาจเกิดขึ้นได้ ได้ผ่านขั้นตอนของกระบวนการร่างรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับปัจจุบัน จนกระทั่งสภาร่างรัฐธรรมนูญได้แก้ไขปรับปรุงให้สามารถอุทธรณ์คำพิพากษาได้ แต่ต้องอยู่ภายใต้เงื่อนไขดังที่กล่าวข้างต้น ซึ่งก็ยังคงเหลือร่องรอยของกรอบความคิดที่ให้ผลของคำพิพากษาเป็นที่สุดไม่สามารถจะอุทธรณ์ได้อีกเช่นเดิม เนื่องจากมีกรอบเวลาในการเสนอพยานหลักฐานใหม่เพียง 30 วัน ขัดต่อหลักการให้สิทธิคู่ความอุทธรณ์คำพิพากษาของศาลชั้นอุทธรณ์ไปยังศาลสูงทำการตรวจสอบทบทวนอันเป็นหลักการที่สำคัญประการหนึ่งที่รับรองไว้ในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนและกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ค.ศ. 1966

2.3.3 การแก้ไขปรับปรุงหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา

แนวความคิดนี้เป็นแนวทางที่กรมการพิจารณา ร่างรัฐธรรมนูญบางคนเสนอให้ทำการปรับปรุงกระบวนการยุติธรรมทั้งระบบแทนการจัดตั้งองค์กรพิเศษดังกล่าว ด้วยเหตุผลที่ว่า⁶⁴

1) ในร่างรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาตรา 234 วรรคสอง บัญญัติห้ามมิให้มีการตั้งศาลใหม่เพื่อพิจารณาพิพากษาคดีใดคดีหนึ่งโดยเฉพาะแทนศาลที่มีอยู่แล้ว ในขณะนั้นการมีศาลพิเศษโดยเนื้อหาไม่สอดคล้องกับหลักการของมาตราดังกล่าว แต่โดยเนื้อหาในทางกลับกันทำให้เกิดความแตกต่างขึ้นในคดีที่บุคคลฐานะต่างๆ กันได้รับการพิจารณาพิพากษาไม่เหมือนกัน การที่ผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองกระทำผิดแล้วคดีขึ้นสู่การพิจารณาของศาลที่มีจำนวนน้อย จุดบกพร่องอยู่ที่ผู้เริ่มคดีซึ่งก็คือพนักงานสอบสวนไม่มีความเป็นอิสระในการเริ่มคดีการแบ่งแยกการพิจารณาพิพากษาคดีระหว่างผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองกับบุคคลทั่วไป จึงไม่เป็นเอกภาพในกระบวนการยุติธรรม

2) องค์กรในกระบวนการยุติธรรมทุกองค์กรมีหน้าที่ในการร่วมมือกันค้นหาความจริง แต่ในทางปฏิบัติแล้วศาลกลับวางตัวเป็นกลางโดยให้เป็นหน้าที่ของคู่ความในการค้นหาความจริง ทำให้ระบบการดำเนินคดีอาญาของไทยเป็นการต่อสู้คดีในศาลซึ่งไม่ถูกต้องกับระบบ เพราะเมื่อมีการต่อสู้คดีกันในศาลแล้วย่อมมีวิธีหรือเทคนิคต่างๆ มากมายทำให้ไม่อาจพิสูจน์ความจริงหรือความบริสุทธิ์ของจำเลยได้

นอกจากนี้ยังมีความเห็นของฝ่ายศาลยุติธรรมที่เห็นว่า ยังไม่มีเหตุจำเป็นและสมควรที่จะจัดตั้งศาลพิเศษแต่ควรที่จะพัฒนาระบบการสอบสวนและการหาพยานหลักฐานให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น เพราะการที่ผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองที่ถูกกล่าวหาว่าทุจริตประพฤติมิชอบไม่ถูกลงโทษนั้นมิใช่เป็นเพราะความบกพร่อง ความอ่อนแอของระบบการพิจารณาพิพากษาคดีของศาล หรือความไม่รู้ทัน หรือไม่เข้าใจสภาพการเมืองของผู้พิพากษาแต่เป็นเพราะความอ่อนแอของระบบการสอบสวนมากกว่า การแก้ไขจึงควรมุ่งไปที่การปรับปรุงประสิทธิภาพของระบบการสอบสวนมิใช่ตั้งองค์กรตุลาการขึ้นมาใหม่ตามร่างรัฐธรรมนูญ

2.3.4 แนวคิดในการแยกการดำเนินคดีอาญากับผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองออกจากการดำเนินคดีอาญากับบุคคลทั่วไป

ปัญหาและอุปสรรคของการขาดประสิทธิภาพในการนำตัวผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองที่ทำการทุจริตต่อหน้าที่ยังคงมีอยู่เรื่อยมาและมีผู้กระทำผิดมากขึ้นเรื่อยๆ จึงมีแนวคิดที่จะแก้ไขระบบการตรวจสอบการทุจริตของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองระดับสูง รวมทั้งข้าราชการประจำระดับสูง ด้วยการศึกษาวิจัยปัญหาที่เกี่ยวข้องกับองค์กรและกระบวนการตรวจสอบการทุจริตคอร์รัปชัน

⁶⁴ คณะกรรมาธิการพิจารณาร่างรัฐธรรมนูญ. เล่มเดิม.

ในอดีตที่ผ่านมาและปัจจุบัน เปรียบเทียบกับการตรวจสอบทุจริตของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองในต่างประเทศ พร้อมทั้งข้อเสนอในการปรับปรุงระบบการตรวจสอบทุจริตของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองระดับสูงในประเทศไทย การศึกษาวิจัยดังกล่าวปรากฏในรายงานการวิจัยระบบการตรวจสอบการทุจริตของผู้ดำรงตำแหน่งระดับสูง (Impeachment) โดยได้เสนอแนวทางการแก้ไขการทุจริตต่อหน้าที่ราชการไว้หลายวิธีการ โดยเฉพาะการดำเนินคดีอาญาในรูปแบบที่น่าจะเหมาะสมที่จะกำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญ ได้แก่⁶⁵

1) องค์กฤษฎีกาที่ทำหน้าที่พิจารณาพิพากษาให้ใช้ระบบศาลพิเศษ เป็นองค์กรที่ไม่ใช่ศาลในระบบศาลยุติธรรม และไม่ใช้องค์กรทางการเมืองล้วนๆ แต่เป็นศาลที่มีองค์ประกอบส่วนใหญ่เป็นผู้พิพากษาอาชีพ และองค์ประกอบส่วนน้อยมาจากองค์กรทางการเมือง เพื่อให้รู้ทันและเข้าใจสภาพการเมือง เรียกระบบศาลพิเศษนี้ว่า “ตุลาการอาญาธร” ประกอบด้วยผู้พิพากษาจำนวน 15 นาย โดยมีผู้พิพากษา 10 นายซึ่งมีอาวุโสสูงสุดของศาลฎีกาที่ประชุมใหญ่ศาลฎีกาแต่งตั้งมา และผู้พิพากษาอีก 5 นายที่สมาชิกที่มีได้ถูกกล่าวหาแต่งตั้งมาในการประชุมสภาครั้งแรกหลังจากเลือกตั้งทั่วไป ศาลนี้มีอำนาจอิสระในการพิจารณาพิพากษาอรรถคดีเหมือนศาลทั่วไป

คณะตุลาการอาญาธรนี้มีอำนาจตัดสินคดีที่ผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดอาญาต่อตำแหน่งหน้าที่ราชการ หรือความผิดสำคัญอื่นตามที่กฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญจะกำหนด หรือทุจริตตามกฎหมายว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริตและประพฤติมิชอบในวงราชการ นอกจากนั้น หากมีบุคคลอื่นซึ่งไม่ใช่ผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองร่วมกระทำความผิดไม่ว่าในฐานะตัวการ ผู้ใช้ ผู้สนับสนุน ก็อยู่ในอำนาจศาลนี้ที่จะพิจารณาเช่นกัน การดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีของคณะตุลาการอาญาธรจะต้องตราเป็นกฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญและต้องมีสาระสำคัญ คือ

ประการแรก ให้ใช้ระบบไต่สวนข้อเท็จจริง โดยยึดสำนวนของคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติมาสรุปเป็นหลัก

ประการที่สอง วิธีพิจารณาต้องใช้หลักฟังความทุกฝ่ายรวมทั้งสิทธิในการป้องกันตนเองของจำเลย

ประการที่สาม ต้องมีหลักการพิจารณาคดีโดยเปิดเผย

ประการที่สี่ หลักยกประโยชน์แห่งความสงสัยที่มีน้ำหนักให้จำเลย

ประการที่ห้า หลักการบังคับคดีตามคำวินิจฉัย การวินิจฉัยจะต้องกระทำโดยผู้พิพากษาทุกคน รวมทั้งจะต้องเขียนคำพิพากษาดำเนินคดีด้วยตนเอง นอกจากนี้ยังต้องพิมพ์เผยแพร่ในราชกิจจานุเบกษา เพื่อตรวจสอบการใช้อำนาจดุลพินิจโดยสาธารณชน คำพิพากษานี้เป็นที่สุดมีอาญาอุทธรณ์ฎีกาต่อไปได้

⁶⁵ บวรศักดิ์ อุวรรณโณ ข เล่มเดิม. หน้า 66.

2) ให้คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ เป็นองค์กรที่บัญญัติรองรับไว้ในรัฐธรรมนูญ โดยเรียกว่า คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ หรือ คณะกรรมการ ป.ป.ช. กำหนดที่มาของคณะกรรมการเชื่อมโยงกับฝ่ายการเมือง แต่ไม่ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลการครอบงำของการเมือง และคณะบุคคลดังกล่าวนี้ต้องมีอิสระในการดำเนินการ มีวาระในการดำรงตำแหน่งที่ยาวนานพอสมควร เช่น 9 ปี แต่ดำรงตำแหน่งได้เพียงครั้งเดียวเท่านั้น เพื่อประกันความเป็นอิสระของคณะกรรมการ ปรับปรุงวิธีพิจารณาได้สวนหาข้อเท็จจริงของ คณะกรรมการให้เหมาะสมกับสภาพของบุคคลและสภาพเรื่องที่มีการได้สวน เช่น ข้าราชการ ระดับสูงและนักการเมือง ต้องมีกระบวนการได้สวนความผิดแตกต่างจากข้าราชการระดับล่าง ปรับปรุงหน่วยธุรการของคณะกรรมการเป็นอิสระจากฝ่ายบริหารและมีงบประมาณเป็นของตนเอง มีบุคลากรที่เป็นข้าราชการพลเรือนแต่อยู่ภายใต้การบังคับบัญชาของคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ ประการสำคัญที่สุด คือ ให้มีอำนาจหน้าที่ได้สวนหาข้อเท็จจริงและสรุปสำนวน พร้อมความเห็นเสนอต่อคณะตุลาการอาญาธร ในกรณีที่มีการกล่าวหาว่าผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองกระทำผิดต่อตำแหน่งหน้าที่ราชการ ตามที่กฎหมายบัญญัติ หรือกระทำทุจริตตามกฎหมายว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต

3) ผู้ถูกกล่าวหา ได้แก่ ผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองระดับสูงทุกตำแหน่งไม่ว่าจะเป็น สมาชิกสภา รัฐมนตรี หรือข้าราชการการเมืองอื่นๆ รวมทั้งบุคคลอื่นที่ไม่ใช่ผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองร่วมกระทำผิดด้วย ไม่ว่าจะเป็นตัวการ ผู้ใช้ ผู้สนับสนุน

4) ผู้กล่าวหา ได้แก่ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรหรือสมาชิกวุฒิสภาจำนวนไม่น้อยกว่า 20 คน หรือบุคคลที่เป็นผู้เสียหายจากการกระทำผิดของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง อาจกล่าวโทษต่อคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติซึ่งเป็นองค์กรที่ทำหน้าที่ได้สวนได้

เหตุที่ต้องมีการกำหนดคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ และคณะตุลาการอาญาธรไว้ในรัฐธรรมนูญ เพราะเรื่องการปราบปรามการทุจริตคอร์ปชั่นของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง เป็นเรื่องสำคัญไม่ควรให้อยู่ในกฎหมายธรรมดา แต่สมควรบัญญัติรองรับไว้ในรัฐธรรมนูญ รวมถึงกระบวนการพิจารณาขององค์กรทั้งสองด้วยซึ่งในรายงานการวิจัยดังกล่าว ยังมีต้นร่างของรัฐธรรมนูญที่บัญญัติให้มีคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ และตุลาการอาญาธร โดยเฉพาะในส่วนของตุลาการอาญาธรได้กำหนดรายละเอียดของตำแหน่ง ประธานตุลาการอาญาธร การเข้าสู่ตำแหน่ง การดำรงตำแหน่ง การพ้นจากตำแหน่ง คุณสมบัติของผู้เป็นตุลาการอาญาธร องค์คณะตุลาการ การวินิจฉัยคดี และกำหนดให้มีวิธีพิจารณาไว้ในกฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญ ประการสำคัญก็คือการให้คำวินิจฉัยของตุลาการอาญาธรเป็นที่สุดท้ายไม่อาจ

ตรวจสอบทบทวนได้⁶⁶ คือ แนวความคิดเริ่มแรกที่จะแยกการดำเนินคดีอาญากับผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองออกจากการดำเนินคดีอาญากับบุคคลทั่วไป ด้วยการยกฐานะของคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติให้เป็นองค์กรที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญมีอำนาจสืบสวนสอบสวนและสรุปสำนวนพร้อมความเห็นเสนอต่อศาลพิเศษเพื่อพิจารณาพิพากษาโดยใช้ระบบไต่สวนข้อเท็จจริงโดยยึดสำนวนของคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติเป็นหลัก

2.4 หลักการเกี่ยวกับการดำเนินคดีกับผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองตามรัฐธรรมนูญ

หลังจากที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มีผลใช้บังคับและต่อมาได้มีรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 นั้นได้มีแนวความคิดของการตรวจสอบอำนาจรัฐด้วยการจัดตั้งศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองและมิคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติหรือคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ มีอำนาจหน้าที่ในการดำเนินคดีอาญาในความผิดเกี่ยวกับการทุจริตต่อหน้าที่ราชการเพื่อแก้ปัญหของการขาดประสิทธิภาพในการนำตัวผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองที่กระทำผิดมาลงโทษอันเนื่องมาจากการปฏิบัติหน้าที่ของหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา จึงควรทราบถึงเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญที่กำหนดให้มีหลักที่สำคัญที่เกี่ยวกับการดำเนินคดีกับผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง ดังนี้

2.4.1 การดำเนินคดีจะต้องปราศจากการแทรกแซงทางการเมือง

การดำเนินคดีอาญาในความผิดเกี่ยวกับการกระทำผิดต่อตำแหน่งหน้าที่ราชการตามประมวลกฎหมายอาญาหรือกระทำความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่หรือทุจริตต่อหน้าที่ตามกฎหมายอื่นจะต้องปราศจากการแทรกแซงทางการเมืองทุกหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง กล่าวคือ

2.4.1.1 การพิจารณาพิพากษาคดีต้องมีความเป็นอิสระ

เพื่อให้การดำเนินคดีในชั้นศาลปราศจากการแทรกแซงทางการเมืองโดยสิ้นเชิง ผู้พิพากษาจึงต้องมีความเป็นอิสระในการพิจารณาคดี (Independence of judge) หลักประกันความเป็นอิสระของผู้พิพากษตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญก็คือ การกำหนดการได้มาหรือการคัดสรรผู้พิพากษาของศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง ต้องมาจากการเลือกโดยที่ประชุมใหญ่ศาลฎีกาและต้องทำการเลือกองค์คณะผู้พิพากษด้วยวิธีการลงคะแนนลับ ประการสำคัญที่สุดคือจะต้องเลือกเป็นรายคดีที่ขึ้นมาสู่ศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่ง

⁶⁶ แหล่งเดิม.

ทางการเมือง⁶⁷ เพื่อป้องกันการเลือกจ่ายสำนวนให้กับผู้พิพากษาซึ่งอาจเกิดจากฝ่ายการเมืองเข้ามาใช้อิทธิพลได้

2.4.1.2 การฟ้องคดีจะต้องปราศจากการแทรกแซงทางการเมือง

เพื่อให้การฟ้องคดีเกี่ยวกับการทุจริตต่อหน้าที่ปราศจากการแทรกแซงทางการเมือง รัฐธรรมนูญจึงกำหนดให้ผู้มีอำนาจฟ้องคดีหรือเป็นโจทก์ในคดีอาญาคืออัยการสูงสุด⁶⁸ พนักงานอัยการในตำแหน่งอื่นใดนอกจากอัยการสูงสุดไม่อาจฟ้องคดีได้ รวมทั้งบุคคลผู้ที่ได้รับความเสียหายจากการกระทำผิดในคดีดังกล่าวก็ไม่อาจฟ้องคดีได้เช่นเดียวกัน ทั้งนี้เป็นไปตามหลักการดำเนินคดีอาญาโดยรัฐ (Public Prosecution) ที่รัฐเท่านั้นเป็นผู้เสียหาย เพราะคุณธรรมทางกฎหมายในความผิดเหล่านี้คือความบริสุทธิ์แห่งอำนาจรัฐหรือความบริสุทธิ์แห่งตำแหน่งหน้าที่ ซึ่งแตกต่างไปจากที่กำหนดไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาที่กำหนดให้พนักงานอัยการหรือผู้เสียหายเป็นโจทก์ฟ้องคดีได้

นอกจากนั้นอัยการสูงสุดมีหน้าที่ต้องฟ้องคดีเท่านั้นไม่อาจใช้ดุลพินิจในการสั่งไม่ฟ้องดังเช่นคดีอาญาโดยทั่วไป⁶⁹ หากอัยการสูงสุดไม่ฟ้องคดีคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติมีอำนาจดำเนินการฟ้องคดีได้เองหรือแต่งตั้งทนายความฟ้องคดีได้

2.4.1.3 การสอบสวนต้องปราศจากการแทรกแซงทางการเมือง

เพื่อขจัดปัญหาการสืบสวนสอบสวนที่เกิดขึ้นในกระบวนการยุติธรรมและขจัดปัญหาของอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติที่ไม่ชัดเจนเด็ดขาดเพียงพอในการสืบสวนสอบสวนรัฐธรรมนูญจึงกำหนดให้

1) ยกฐานะของคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติให้เป็นองค์กรอิสระไม่ขึ้นกับฝ่ายบริหารหรือฝ่ายการเมือง⁷⁰ มีอิสระในการบริหารบุคคล การงบประมาณ และการดำเนินการอื่นที่เกี่ยวข้อง มีหน่วยธุรการเป็นอิสระโดยมีเลขาธิการคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ เป็นผู้บังคับบัญชาขึ้นตรงต่อประธานกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริต

⁶⁷ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550, มาตรา 219.

⁶⁸ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550, มาตรา 272.

⁶⁹ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550, มาตรา 272 วรรคห้า.

⁷⁰ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550, มาตรา 251 วรรคหนึ่ง.

แห่งชาติประกอบด้วยประธานกรรมการหนึ่งคนและกรรมการอื่นอีกแปดคน⁷¹ มีวาระการดำรงตำแหน่งเก้าปีดำรงตำแหน่งได้เพียงวาระเดียว⁷²

2) การสรรหาคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติเพื่อเข้าสู่ตำแหน่งต้องดำเนินการโดยคณะกรรมการสรรหาซึ่งประกอบไปด้วยประธานศาลฎีกา ประธานศาลรัฐธรรมนูญ ประธานศาลปกครองสูงสุด ประธานสภาผู้แทนราษฎร และผู้นำฝ่ายค้านในสภาผู้แทนราษฎร⁷³ ทั้งนี้เพื่อป้องกันการครอบงำจากผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง

2.4.2 ศาลต้องดำเนินการสอบสวนพิจารณาโดยเปิดเผยและรวดเร็ว

ศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองจะต้องดำเนินการสอบสวนพิจารณาได้สวนพยานหลักฐานต่อเนื่องติดต่อกันไปทุกวันทำการจนกว่าจะเสร็จการพิจารณา เว้นแต่มีเหตุสุดวิสัยหรือเหตุจำเป็นอันมีอาจกล่าวได้ว่า⁷⁴ เป็นการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นในการสืบพยานของศาลที่เคยเกิดขึ้นที่ส่งผลให้ขาดความต่อเนื่องในการพิจารณาคดี

หลักการสำคัญดังกล่าวเห็นได้จากการที่รัฐธรรมนูญกำหนดไว้โดยห้ามมิให้ผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองที่ถูกกล่าวหาปฏิบัติหน้าที่และยังห้ามมิให้ใช้สิทธิว่าด้วยการคุ้มกัน (Immunity) ในกรณีที่ผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและสมาชิกวุฒิสภา⁷⁵ กล่าวคือรัฐธรรมนูญบัญญัติให้ศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองดำเนินการสอบสวนพิจารณาต่อไปได้ แม้จะอยู่ในระหว่างการประชุมของวุฒิสภาและสภาผู้แทนราษฎร⁷⁶

2.4.3 การดำเนินคดีต้องเป็นไปตามหลักการค้นหาความจริง

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับปัจจุบัน กำหนดให้การดำเนินคดีอาญาต้องเป็นไปตามหลักการค้นหาความจริง กล่าวคือ

2.4.3.1 คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติมีหน้าที่ค้นหาความจริง⁷⁷

การสืบสวนสอบสวนของคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติจะต้องค้นหาความจริงในเนื้อหาเพื่อพิสูจน์ว่าจำเลยเป็นผู้กระทำผิดหรือไม่ด้วยการได้สวนข้อเท็จจริง

⁷¹ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550, มาตรา 246 วรรคหนึ่ง.

⁷² รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550, มาตรา 247 วรรคหนึ่ง.

⁷³ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550, มาตรา 246 วรรคสาม.

⁷⁴ พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พุทธศักราช 2542, มาตรา 19.

⁷⁵ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550, มาตรา 131.

⁷⁶ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550, มาตรา 277 วรรคสาม และมาตรา 272 วรรคสี่.

⁷⁷ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550, มาตรา 250 (2).

รวบรวมพยานหลักฐานทั้งที่เป็นประโยชน์หรือเป็นคุณหรือเป็นโทษต่อผู้ถูกกล่าวหาเพื่อชี้มูลความผิดของผู้ถูกกล่าวหาไว้ว่าแสวงหาพยานหลักฐานที่จะเป็นโทษต่อผู้ถูกกล่าวหาเท่านั้น

2.4.3.2 ศาลมีหน้าที่ในการค้นหาความจริง⁷⁸

ศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองต้องยึดสำนวนการไต่สวนของคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติและอาจไต่สวนหาข้อเท็จจริงและพยานหลักฐานเพิ่มเติมได้ (Judicial Investigation) ตามที่เห็นสมควรเพื่อค้นหาความจริงในเนื้อหาศาลจะวางเฉยไม่ได้ ในการทำหน้าที่ค้นหาความจริงของศาลนั้นศาลจะต้องไม่ผูกมัดกับแบบหรือคำร้องคำขอของผู้ใดเช่นเดียวกับศาลมีหน้าที่ต้องค้นหาความจริงจนเป็นที่พอใจ

2.4.4 กระบวนการค้นหาความจริงในคดีของศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง

การดำเนินคดีอาญากับผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองนั้นต้องนำคดีนั้นขึ้นสู่การพิจารณาของศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง โดยเหตุที่ต้องมีศาลชั้นอุทธรณ์ขึ้นมาเพราะผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองมักมีอำนาจและมีทรัพย์สินในอันที่จะทำให้การดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีนั้นอาจเป็นไปได้ด้วยความยากลำบาก ดังนั้นศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง จึงมีการพิจารณาคดีแบบระบบไต่สวนและการนำคดีขึ้นสู่ศาลก็จะมีลักษณะที่แตกต่างกับการดำเนินคดีอาญาของบุคคลธรรมดา ศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองเป็นศาลชั้นอุทธรณ์พิเศษที่ตั้งขึ้นโดยรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ต่อมาได้มีการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองโดยคณะปฏิรูปการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขได้ยึดอำนาจการบริหารราชการแผ่นดินจากรัฐบาลของพันตำรวจโททักษิณ ชินวัตร และได้มีการประกาศคณะปฏิรูปฯ ฉบับที่สาม โดยข้อที่หนึ่งระบุให้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 สิ้นสุดลงก็ตาม แต่ในข้อที่สี่ของประกาศฉบับดังกล่าวระบุว่าศาลทั้งหลายนอกจากศาลรัฐธรรมนูญคงมีอำนาจในการพิจารณาพิพากษารรคดีตามกฎหมาย และในประกาศคณะปฏิรูปฯ ฉบับที่สิบเก้า เรื่องแต่งตั้งคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ ข้อที่หนึ่งให้พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พุทธศักราช 2542 มีผลใช้บังคับต่อไป โดยให้งดการบังคับใช้บทบัญญัติที่เกี่ยวกับการสรรหา และในข้อที่สองระบุว่า ให้พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พุทธศักราช 2542 มีผลใช้บังคับต่อไป ดังนั้นในการศึกษาแนวทางการค้นหาความจริงในคดีของศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง จะต้องศึกษาจากพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปราม

⁷⁸ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550, มาตรา 277 วรรคหนึ่ง.

การทูลจิต พุทธศักราช 2542 และพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พุทธศักราช 2542 เป็นหลัก

การแสวงหาข้อเท็จจริงในคดีของศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง จึงมีขั้นตอนดังต่อไปนี้

เมื่ออัยการสูงสุดหรือคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติได้ดำเนินการฟ้องคดีต่อศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง กระบวนการต่อไปคือ ศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองจะต้องดำเนินการตรวจคำฟ้องนั้นว่าถูกต้องตามกฎหมายหรือไม่ ตามที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา พุทธศักราช 2477 มาตรา 161 บัญญัติว่า “ถ้าฟ้องไม่ถูกต้องตามกฎหมายให้ศาลสั่งโจทก์แก้ฟ้องให้ถูกต้อง หรือยกฟ้อง หรือไม่ประทับฟ้อง” มาใช้ในการดำเนินกระบวนการพิจารณาของศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองโดยอนุโลม⁷⁹ ซึ่งคำฟ้องจะต้องถูกต้องตามกฎหมาย ศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองจึงจะมีคำสั่งประทับฟ้องไว้พิจารณาพิพากษาต่อไป

การดำเนินคดีอาญาในศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองนั้น ไม่ต้องมีการไต่สวนมูลฟ้องและในวันที่โจทก์ยื่นคำฟ้องนั้น กฎหมายกำหนดให้โจทก์ส่งสำนวนการไต่สวนของคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติต่อศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง เพื่อใช้เป็นหลักในการพิจารณาและรวมไว้ในสำนวนและศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองอาจไต่สวนหาข้อเท็จจริงและพยานหลักฐานเพิ่มเติมตามที่เห็นสมควร⁸⁰ เมื่อศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองได้มีคำสั่งประทับฟ้องแล้วก็จะส่งสำเนาคำฟ้องให้แก่จำเลยและนัดคู่ความมาศาลในวันพิจารณาคดีครั้งแรก โดยในวันพิจารณาคดีครั้งแรกนั้นเมื่อจำเลยมาอยู่ต่อหน้าศาลและศาลเชื่อว่าเป็นจำเลยจริง ศาลจะอ่านและอธิบายฟ้องให้จำเลยฟังและถามว่าได้กระทำความผิดจริงหรือไม่ จะให้การต่อสู้ข้ออย่างไร ในชั้นนี้เป็นสิทธิของจำเลยที่จะให้การหรือไม่ให้การก็ได้ ถ้าจำเลยให้การอย่างใดก็บันทึกไว้ในกรณีที่จำเลยไม่ยอมให้การก็ให้ศาลบันทึกไว้

⁷⁹ พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พุทธศักราช 2542, มาตรา 18 วรรคสอง.

⁸⁰ พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พุทธศักราช 2542, มาตรา 25.

ในการพิจารณาคดีครั้งแรกหากจำเลยให้การปฏิเสธศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองก็จะต้องกำหนดวันตรวจพยานหลักฐานและดำเนินการไต่สวนพยานหลักฐานต่อไป ในกรณีที่จำเลยให้การรับสารภาพนั้นกรณีต้องดำเนินการตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 176 กล่าวคือ

1) ในคดีที่จำเลยให้การรับสารภาพนั้นกฎหมายกำหนดอัตราโทษจำคุกอย่างต่ำไม่เกินห้าปี ศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองอาจพิพากษาคดีได้โดยไม่ต้องมีการไต่สวนพยานหรือสืบพยานแต่อย่างใด หากศาลเชื่อว่าจำเลยได้กระทำความผิดตามคำรับสารภาพ แต่หากมีความสงสัยว่าจำเลยได้กระทำความผิดหรือไม่ ศาลก็มีอำนาจที่จะเรียกพยานหลักฐานมาทำการไต่สวนต่อไปได้⁸¹ และหากศาลเชื่อว่าจำเลยมิได้กระทำความผิดก็สามารถยกฟ้องคดีนั้นได้ โดยอาศัยอำนาจตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 185

2) ในกรณีที่จำเลยให้การรับสารภาพนั้น กฎหมายกำหนดอัตราโทษอย่างต่ำไว้ให้จำคุกตั้งแต่ห้าปีขึ้นไป หรือโทษสถานที่หนักกว่านั้น ศาลจะต้องไต่สวนพยานจนกว่าจะพอใจว่าจำเลยได้กระทำความผิดจริง

ในการพิจารณาคดีครั้งแรกศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองจะต้องอ่านและอธิบายฟ้องให้จำเลยฟังถามคำให้การจำเลย และจะต้องกำหนดวันตรวจพยานหลักฐานด้วย โดยต้องแจ้งให้โจทก์และจำเลยทราบล่วงหน้าไม่น้อยกว่าสิบสี่วันและกฎหมายกำหนดให้คู่ความที่จะนำพยานเข้าสู่กระบวนการตรวจพยานหลักฐานนั้นจะต้องยื่นบัญชีระบุพยานต่อศาลในจำนวนที่เพียงพอก่อนวันตรวจพยานหลักฐานไม่น้อยกว่าเจ็ดวัน หากโจทก์หรือจำเลยยื่นบัญชีระบุพยานเมื่อพ้นระยะเวลาดังกล่าวได้แต่โดยได้รับอนุญาตจากศาล⁸² และต้องมีเหตุดังต่อไปนี้ คือ

- 1) มีเหตุอันสมควรไม่ทราบถึงพยานหลักฐานนั้น
- 2) กรณีเป็นการจำเป็นเพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรม
- 3) กรณีเพื่อให้จำเลยได้มีโอกาสต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่

⁸¹ ข้อกำหนดเกี่ยวกับการดำเนินคดีของศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พุทธศักราช 2543, ข้อ 9.

⁸² พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พุทธศักราช 2542, มาตรา 28 วรรคสอง.

ในวันตรวจพยานหลักฐานให้โจทก์และจำเลยส่งพยานเอกสารและพยานวัตถุต่อศาล เพื่อให้คู่ความอีกฝ่ายหนึ่งตรวจสอบ⁸³ สำหรับวัตถุประสงค์ของการตรวจพยานหลักฐานก็เพื่อให้การดำเนินคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองมีความรวดเร็วยิ่งขึ้น⁸⁴ สามารถแบ่งได้เป็นสองกรณี คือ

1) หากโจทก์จำเลยไม่มีการโต้แย้งพยานหลักฐานใด องค์คณะผู้พิพากษาจะสั่งให้รับฟังพยานหลักฐานนั้นโดยไม่ต้องไต่สวนก็ได้

2) หากโจทก์จำเลยโต้แย้งพยานหลักฐานใด หรือเมื่อศาลเห็นเองก็ให้องค์คณะผู้พิพากษาดำเนินการไต่สวนพยานหลักฐานต่อไป

ในกรณีที่โจทก์หรือจำเลยโต้แย้งพยานหลักฐานใดไม่ว่าจะเป็นพยานเอกสาร พยานวัตถุ หรือในกรณีที่ต้องมีการไต่สวนพยานในองค์คณะผู้พิพากษาแจ้งวันเริ่มไต่สวนให้แก่คู่ความทราบล่วงหน้าไม่น้อยกว่าเจ็ดวัน โดยศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองจะต้องดำเนินการไต่สวนพยานหลักฐานต่อเนื่องกันไปทุกวันจนเสร็จการพิจารณา เพราะการดำเนินคดีนั้นมีผลกระทบต่อการทำงานของตำแหน่งของจำเลย เว้นแต่จะมีเหตุสุดวิสัยหรือเหตุจำเป็นอันมิอาจก้าวล่วงได้⁸⁵ พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พุทธศักราช 2542 ได้กำหนดให้กระบวนการพิจารณาและไต่สวนพยานหลักฐานให้กระทำโดยเปิดเผย เว้นแต่ในกรณีที่มีความจำเป็นเพื่อคุ้มครองประโยชน์สาธารณะสำคัญจึงจะมีการพิจารณาเป็นการลับได้⁸⁶

กรณีที่ศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองมีคำสั่งให้มีการพิจารณาเป็นการลับเฉพาะแต่บุคคลดังต่อไปนี้เท่านั้นที่จะอยู่ในห้องพิจารณาได้ คือ⁸⁷

- 1) โจทก์
- 2) จำเลยและผู้ควบคุมตัวจำเลย

⁸³ พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พุทธศักราช 2542, มาตรา 29 วรรคแรก.

⁸⁴ สุรศักดิ์ ลิขสิทธิ์วัฒนกุล ก. (2549). ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ฉบับอ้างอิง ด้วยบทความอธิบาย และเอกสารอ้างอิงเรียงมาตรา. หน้า 109.

⁸⁵ พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พุทธศักราช 2542, มาตรา 19.

⁸⁶ พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พุทธศักราช 2542, มาตรา 26.

⁸⁷ ข้อกำหนดเกี่ยวกับการดำเนินคดีของศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พุทธศักราช 2543, ข้อ 11.

3) ทนายความ

4) พยานและบุคคลที่ได้รับอนุญาตจากศาล

กระบวนการพิจารณาคดีในศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองแตกต่างกับการดำเนินการพิจารณาคดีอาญาทั่วไปไปที่การพิจารณาและสืบพยานให้ทำโดยเปิดเผย ต่อหน้าจำเลยโดยศาลมีอำนาจพิจารณาและไต่สวนพยานหลักฐานลับหลังจำเลยได้⁸⁸ เพราะในการดำเนินคดีศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองต้องยึดรายงานของคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติเป็นหลัก ในการพิจารณาอาจไต่สวนข้อเท็จจริงและพยานหลักฐานเพิ่มเติมได้ตามที่เห็นสมควร ดังนั้นกระบวนการพิจารณาคดีในศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองจึงไม่จำเป็นต้องดำเนินการต่อหน้าจำเลยแต่อย่างใด จะเห็นได้ว่าเหตุผลที่การพิจารณาไม่จำเป็นต้องทำต่อหน้าจำเลยนั้น เพราะหากในการดำเนินกระบวนการพิจารณาต้องกระทำต่อหน้าจำเลยอาจจะเกิดปัญหา กล่าวคือ หากจำเลยหลบหนีก็จะตามจับได้ยาก เพราะผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองนั้นมียศอำนาจอิทธิพลและมีเงิน

การไต่สวนพยานนั้นให้องค์คณะผู้พิพากษาสอบถามพยานบุคคลเอง โดยการแจ้งให้พยานทราบประเด็นและข้อเท็จจริงซึ่งการทำการไต่สวนแล้วให้พยานเบิกความในข้อนั้น โดยวิธีแถลงด้วยตนเองหรือตอบคำถามศาล แล้วจึงให้โจทก์จำเลยถามเพิ่มเติมต่อไป โดยกฎหมายบัญญัติให้ศาลมีหน้าที่สืบพยาน กรณีจะแตกต่างกับการสืบพยานในคดีอาญาทั่วไปซึ่งเป็นหน้าที่ของคู่ความในการสืบพยาน ในการถามพยานของคู่ความหลังจากที่พยานตอบคำถามศาลแล้วสามารถใช้คำถามนำได้ หลังจากทั้งคู่ความได้ดำเนินการถามพยานแล้วห้ามมิให้คู่ความฝ่ายใดถามพยานอีก เว้นแต่จะได้รับอนุญาตจากศาล เมื่อการไต่สวนพยานเสร็จสิ้นลงโจทก์และจำเลยแถลงปิดคดี คดีจึงเสร็จการพิจารณาและศาลจะวินิจฉัยชี้ขาดว่าพยานหลักฐานว่าจำเลยได้กระทำความผิดจริงหรือไม่ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 227 แล้วมีคำพิพากษานำหนักของพยานหลักฐานต่อไป

2.4.5 เขตอำนาจศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง

ศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองจัดตั้งขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อพิจารณาพิพากษาคดีของบุคคลบางประเภทและคดีบางประเภทที่บุคคลดังกล่าวนั้นได้กระทำความผิดขึ้น ดังนั้นในเรื่องเขตอำนาจศาลจึงอธิบายได้เป็น 2 กรณี ดังนี้

⁸⁸ ข้อกำหนดเกี่ยวกับการดำเนินคดีของศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พุทธศักราช 2543, ข้อ 10.

2.4.5.1 บุคคลที่อยู่ในอำนาจพิจารณาพิพากษาของศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง⁸⁹

เบื้องต้นจะต้องพิจารณาก่อนว่าบุคคลใดที่อยู่ในอำนาจพิจารณาพิพากษาของศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง เนื่องจากเป็นกฎหมายที่บัญญัติขึ้นเพื่อใช้บังคับแก่บุคคลบางประเภทเป็นการเฉพาะ

ถ้าพิจารณาจากชื่อของกฎหมายก็จะเข้าใจว่าบุคคลที่อยู่ในอำนาจพิจารณาพิพากษาของศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง คือ ผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองเท่านั้น แต่แท้จริงพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พุทธศักราช 2542 ได้ขยายไปถึงบุคคลอื่นด้วย กล่าวคือ

ตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พุทธศักราช 2542 มาตรา 4 ได้ให้ความหมายของคำว่า “ผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง” ไว้โดยให้หมายความถึง

- 1) นายกรัฐมนตรี
- 2) รัฐมนตรี
- 3) สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร
- 4) สมาชิกวุฒิสภา
- 5) ข้าราชการการเมืองอื่นนอกจาก 1) และ 2) ตามกฎหมายว่าด้วยระเบียบข้าราชการการเมือง
- 6) ข้าราชการรัฐสภาฝ่ายการเมืองตามกฎหมายว่าด้วยระเบียบข้าราชการฝ่ายรัฐสภา
- 7) ผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร รองผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร และสมาชิกสภากรุงเทพมหานคร
- 8) ผู้บริหารและสมาชิกสภาเทศบาลนคร
- 9) ผู้บริหารท้องถิ่นและสมาชิกสภาท้องถิ่นขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีรายได้หรืองบประมาณไม่ต่ำกว่าที่คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติกำหนดโดยประกาศในราชกิจจานุเบกษา

ส่วนพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พุทธศักราช 2542 มิได้ให้ความหมายของคำว่า “ผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง” ไว้ เพียงแต่ได้บัญญัติถึงอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีทั้งในส่วนของตัวเองบุคคลและ

⁸⁹ ไพโรจน์ วายุภาพ. (2543). วิธีพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง. หน้า 11-16.

ลักษณะคดีที่อยู่ในอำนาจพิจารณาพิพากษาของศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองไว้ในมาตรา 9 ว่า “ศาลมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีดังต่อไปนี้”

1) คดีที่มีมูลแห่งคดีเป็นการกล่าวหาว่านายกรัฐมนตรี รัฐมนตรี สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สมาชิกวุฒิสภา หรือข้าราชการการเมืองอื่นร้ายแรงผิดปกติ กระทำความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่ราชการตามประมวลกฎหมายอาญาหรือกระทำความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่หรือทุจริตต่อหน้าที่ตามกฎหมายอื่น

2) คดีที่มีมูลแห่งคดีเป็นการกล่าวหาบุคคลตาม 1) หรือบุคคลอื่นเป็นตัวการผู้ใช้หรือผู้สนับสนุนในการกระทำความผิดทางอาญาตาม 1)

3) คดีซึ่งประธานวุฒิสภาส่งคำร้องให้ศาลพิจารณาพิพากษาข้อกล่าวหาว่ากรรมการในคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติร้ายแรงผิดปกติ กระทำความผิดฐานทุจริตต่อหน้าที่หรือกระทำความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่ราชการ

4) คดีที่ร้องขอให้ทรัพย์สินที่เพิ่มขึ้นผิดปกติของนายกรัฐมนตรี รัฐมนตรี สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สมาชิกวุฒิสภา ข้าราชการการเมืองอื่นหรือผู้บริหารและสมาชิกสภาท้องถิ่นตามที่กฎหมายบัญญัติตกเป็นของแผ่นดิน

กรณีตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พุทธศักราช 2542 มาตรา 9 (1) ที่เป็นเรื่องกล่าวหาว่าร้ายแรงผิดปกติ กระทำความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่ราชการตามประมวลกฎหมายอาญา หรือกระทำความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่หรือทุจริตต่อหน้าที่ตามกฎหมายอื่น โดยได้กำหนดบุคคลที่อยู่ในอำนาจพิจารณาพิพากษาของศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองไว้เฉพาะบุคคลดังต่อไปนี้

- 1) นายกรัฐมนตรี
- 2) รัฐมนตรี
- 3) สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร
- 4) สมาชิกวุฒิสภา
- 5) ข้าราชการการเมืองอื่น

พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พุทธศักราช 2542 มาตรา 9 (2) ได้ขยายอำนาจออกไปถึงบุคคลซึ่งมิใช่ผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองและมีใช้เข้าพนักงานด้วย หากผู้นั้นมีส่วนเกี่ยวข้องกับการกระทำผิดของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พุทธศักราช 2542 ตาม มาตรา 9 (1) โดยเป็นผู้ร่วมกระทำผิดในฐานะเป็น

ตัวการตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 83 หรือเป็นผู้ใช้ตาม มาตรา 84 หรือผู้สนับสนุน ตามมาตรา 86

ส่วนข้าราชการการเมืองอื่นนั้นตามพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการการเมือง พุทธศักราช 2535 มาตรา 4 ระบุว่าข้าราชการการเมือง ได้แก่ บุคคลซึ่งรับราชการในตำแหน่ง ข้าราชการการเมือง ดังต่อไปนี้

- 1) นายกรัฐมนตรี
- 2) รองนายกรัฐมนตรี
- 3) รัฐมนตรีว่าการกระทรวง
- 4) รัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรี
- 5) รัฐมนตรีว่าการทบวง
- 6) รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวง
- 7) รัฐมนตรีช่วยว่าการทบวง
- 8) ที่ปรึกษานายกรัฐมนตรี
- 9) ที่ปรึกษารองนายกรัฐมนตรี
- 10) ที่ปรึกษารัฐมนตรีและที่ปรึกษารัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรี
- 11) เลขานุการนายกรัฐมนตรี
- 12) รองเลขานุการนายกรัฐมนตรีฝ่ายการเมือง
- 13) โฆษกประจำสำนักนายกรัฐมนตรี
- 14) รองโฆษกประจำสำนักนายกรัฐมนตรี
- 15) เลขานุการรัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรี
- 16) ประจำสำนักเลขานุการนายกรัฐมนตรี
- 17) เลขานุการรัฐมนตรีว่าการกระทรวง
- 18) ผู้ช่วยเลขานุการรัฐมนตรีว่าการกระทรวง
- 19) เลขานุการรัฐมนตรีว่าการทบวง
- 20) ผู้ช่วยเลขานุการรัฐมนตรีว่าการทบวง

ข้าราชการการเมืองอื่นจึงหมายถึง ผู้ดำรงตำแหน่งตามพระราชบัญญัติระเบียบ ข้าราชการการเมือง พุทธศักราช 2535 มาตรา 4 (1) ถึง (20)

ผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองที่จะถูกดำเนินคดีที่ศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรง ตำแหน่งทางการเมืองจึงไม่รวมถึงผู้ดำรงตำแหน่งตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วย การป้องกันและปราบปรามการทุจริต พุทธศักราช 2542 มาตรา 4 (6) ถึง (9)

บทบัญญัติตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พุทธศักราช 2542 มาตรา 9 (2) และมาตรา 9 (1) สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับปัจจุบัน มาตรา 275 วรรคหนึ่งและวรรคสอง ซึ่งอยู่ในส่วนที่ 4 ว่าด้วยการดำเนินคดีอาญาผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองที่บัญญัติว่า “ในกรณีที่นายกรัฐมนตรี รัฐมนตรี สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สมาชิกวุฒิสภา หรือข้าราชการการเมืองอื่น ถูกกล่าวหาว่าร้ายวยผิดปกติ กระทำความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่ราชการตามประมวลกฎหมายอาญาหรือกระทำความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่หรือทุจริตต่อหน้าที่ตามกฎหมายอื่นให้ศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองมีอำนาจพิจารณาพิพากษา

บทบัญญัติวรรคหนึ่งให้ใช้บังคับกับกรณีที่บุคคลดังกล่าวหรือบุคคลอื่นเป็นตัวการ ผู้ใช้หรือผู้สนับสนุน รวมทั้งผู้ให้ ผู้ขอให้ หรือรับว่าจะให้ทรัพย์สินหรือประโยชน์อื่นใดแก่บุคคลตามวรรคหนึ่งเพื่อจูงใจให้กระทำการ ไม่กระทำการ หรือประวิงการกระทำอันมิชอบด้วยหน้าที่ด้วย”

สำหรับกรณีพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พุทธศักราช 2542 ตาม มาตรา 9 (3) ที่เป็นเรื่องกล่าวหาว่าคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติร้ายวยผิดปกติกระทำผิดฐานทุจริตต่อหน้าที่ หรือกระทำผิดต่อตำแหน่งหน้าที่ราชการนั้น ผู้ที่อยู่ในอำนาจพิจารณาพิพากษาของศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง คือกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ ซึ่งสอดคล้องกับบทบัญญัติรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับปัจจุบัน มาตรา 249 วรรคหนึ่ง ที่บัญญัติว่า “สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สมาชิกวุฒิสภา หรือสมาชิกของทั้งสองสภามีจำนวนไม่น้อยกว่าหนึ่งในห้าของจำนวนสมาชิกทั้งหมดเท่าที่มีอยู่ของทั้งสองสภามีสิทธิเข้าชื่อร้องขอต่อศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองว่า กรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ ผู้ใดร้ายวยผิดปกติ กระทำความผิดฐานทุจริตต่อหน้าที่ หรือกระทำความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่ราชการ”

ส่วนกรณีพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พุทธศักราช 2542 ตามมาตรา 9 (3) ที่เป็นเรื่องกล่าวหาว่าคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติร้ายวยผิดปกติกระทำผิดฐานทุจริตต่อหน้าที่ หรือกระทำผิดต่อตำแหน่งหน้าที่ราชการนั้น บทบัญญัตินี้ดังกล่าวสอดคล้องกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับปัจจุบัน มาตรา 259 วรรคหนึ่ง ที่บัญญัติว่า ผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองดังต่อไปนี้ มีหน้าที่ยื่นบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินของตน คู่สมรส และบุตรที่ยังไม่บรรลุนิติภาวะต่อคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติทุกครั้งที่ได้รับตำแหน่งหรือพ้นจากตำแหน่ง

- 1) นายกรัฐมนตรี
- 2) รัฐมนตรี
- 3) สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร
- 4) สมาชิกวุฒิสภา
- 5) ข้าราชการการเมืองอื่น
- 6) ผู้บริหารท้องถิ่นและสมาชิกสภาท้องถิ่นตามที่กฎหมายบัญญัติ

2.4.5.2 คดีที่อยู่ในอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีของศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง⁹⁰

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับปัจจุบัน ซึ่งมีผลใช้บังคับเมื่อวันที่ 25 สิงหาคม พุทธศักราช 2550 ได้บัญญัติให้ศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีเพิ่มขึ้นจากรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 หลายประการ และตามที่พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พุทธศักราช 2542 มาตรา 9 ถึง มาตรา 10 กำหนดไว้เป็นการเฉพาะ โดยให้ฟ้องคดีอาญาและคดีแพ่งอันเกิดจากการกระทำของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองต่อศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองซึ่งมีเพียงศาลเดียว ดังนั้นศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองจึงมีเขตอำนาจพิจารณาพิพากษาทั่วราชอาณาจักร โดยคดีที่อยู่ในเขตอำนาจศาลนี้ไม่ว่าจะเกิดเหตุที่ใดต้องฟ้องยังศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองแห่งเดียวเท่านั้น พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พุทธศักราช 2542 มาตรา 9 ได้กำหนดลักษณะคดีที่อยู่ในอำนาจพิจารณาพิพากษาของศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองไว้ ซึ่งอาจแบ่งได้เป็น 3 ประเภท คือ

1) การดำเนินคดีอาญา

การกระทำที่เป็นความผิดทางอาญาทั้งหลายมีบัญญัติอยู่ในประมวลกฎหมายอาญาเป็นหลักและยังมีบัญญัติอยู่ในพระราชบัญญัติต่างๆ อีกเป็นจำนวนมาก เช่น พระราชบัญญัติยาเสพติดให้โทษ พุทธศักราช 2522 เป็นต้น ความผิดในประมวลกฎหมายอาญา บางความผิดมิได้จำกัดคุณสมบัติของผู้กระทำผิด บางความผิดจำกัดเฉพาะเจ้าพนักงานเท่านั้น ที่จะกระทำความผิดนั้นได้ ผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองอาจกระทำความผิดอาญาเช่นเดียวกับราษฎรทั่วไป รวมทั้งความผิดที่ผู้กระทำความผิดต้องเป็นเจ้าพนักงาน

⁹⁰ พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พุทธศักราช 2542, มาตรา 9.

การดำเนินคดีอาญาแก่ผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองที่อยู่ในอำนาจพิจารณาพิพากษาของศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง ซึ่งเป็นกรณีตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พุทธศักราช 2542 มาตรา 9 (1) นั้นได้บัญญัติลักษณะของความผิดไว้ว่า “คดีที่มีมูลแห่งคดีเป็นการกล่าวหาว่านายกรัฐมนตรี รัฐมนตรี สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สมาชิกวุฒิสภา หรือข้าราชการการเมืองอื่นที่ร้ายชัดปกติกระทำความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่ราชการตามประมวลกฎหมายอาญาหรือกระทำความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่หรือทุจริตต่อหน้าที่ตามกฎหมายอื่น” ความผิดดังกล่าว ได้ขยายออกไปตามลำดับความผิดด้วย กล่าวคือ แม้ผู้กระทำความผิดดังกล่าวจะมีไม่ใช่ผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองก็ถือว่าเป็นคดีที่อยู่ในอำนาจพิจารณาพิพากษาของศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองด้วย ตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พุทธศักราช 2542 มาตรา 9 (2) ซึ่งบัญญัติว่า “คดีที่มีมูลแห่งคดีเป็นการกล่าวหาบุคคลตาม (1) หรือบุคคลอื่นเป็นตุลาการ ผู้ใช้หรือผู้สนับสนุนในการกระทำความผิดทางอาญาตาม (1)”

คดีอาญาที่อยู่ในอำนาจพิจารณาพิพากษาของศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองตามบทบัญญัติดังกล่าวอาจแบ่งออกได้เป็น

(1) ความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่ราชการตามประมวลกฎหมายอาญา

ความผิดดังกล่าวคือ ความผิดในประมวลกฎหมายอาญา ลักษณะ 2 หมวด 2 ความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่ราชการ ตั้งแต่ มาตรา 147 ถึง มาตรา 166 ซึ่งขึ้นต้นด้วยความว่า “ผู้ใดเป็นเจ้าพนักงาน...” ทุกมาตราเป็นความผิดเฉพาะตัวผู้มีฐานะเป็นเจ้าพนักงาน ผู้อื่นที่ไม่ใช่เจ้าพนักงาน และไม่มีหน้าที่เช่นนั้นย่อมขาดคุณสมบัติอันเป็นองค์ประกอบเฉพาะตัวส่วนบุคคล จึงกระทำความผิดดังกล่าวไม่ได้ หากจะร่วมมือกับเจ้าพนักงานหรือใช้ให้เจ้าพนักงานกระทำก็เป็นได้ แต่ผู้สนับสนุนความผิดดังกล่าวแบ่งออกเป็น 2 ประเภท ตั้งแต่มาตรา 147 ถึงมาตรา 156 เป็นการกระทำโดยทุจริต ส่วนมาตรา 157 ซึ่งอยู่ระหว่างกลางเป็นบทบัญญัติทั่วไป ทั้งกระทำโดยทุจริตและให้เกิดความเสียหายใช้บังคับต่อเมื่อการกระทำไม่ต้องด้วยบทบัญญัติมาตราอื่น โดยเฉพาะ

(2) ความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่หรือทุจริตต่อหน้าที่ตามกฎหมายอื่น

ความผิดตามข้อนี้มีความผิดตามกฎหมายอื่นที่มีใช้ประมวลกฎหมายอาญาตามที่กล่าวไปข้างต้น จึงต้องคว้ามักกฎหมายอะไรบ้างที่มีบทบัญญัติอันมีลักษณะเป็นความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่หรือทุจริตต่อหน้าที่ที่บุคคลตามที่ระบุในพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พุทธศักราช 2542 มาตรา 9 (1) เป็นผู้กระทำความผิดได้ กฎหมายดังกล่าว เช่น ความผิดตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พุทธศักราช 2542 มาตรา 119, 122 และมาตรา 123 เป็นต้น

(3) ความผิดฐานเป็นตัวการ ผู้ใช้ หรือผู้สนับสนุนในการกระทำความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่ราชการตามประมวลกฎหมายอาญา หรือความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่หรือทุจริตต่อหน้าที่ตามกฎหมายอื่น

ความผิดตามข้อนี้เป็นการพิจารณาจากลำดับความผิดในกรณีที่มีบุคคลหลายคนเกี่ยวข้องในการกระทำความผิด ทั้งนี้เพื่อความสะดวกในการพิจารณาพิพากษาคดีและบุคคลเหล่านั้นจะได้รับความยุติธรรมโดยเท่าเทียมกัน จึงให้นำผู้ที่ดำรงตำแหน่งทางการเมืองหรือมิได้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดตามลำดับความผิดนั้นมาพิจารณาที่ศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองด้วย อันได้แก่

(ก) ผู้ที่ดำรงตำแหน่งทางการเมืองหลายคนร่วมกันกระทำความผิดอาญาตามข้อ (1) หรือร่วมกันกระทำความผิดดังกล่าวกับเจ้าพนักงานอื่นที่มีใช้ผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง อันเป็นการร่วมกระทำความผิดด้วยกันเป็นตัวการตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 83 เช่น รัฐมนตรีว่าการกระทรวงหนึ่งร่วมกระทำความผิดกับรัฐมนตรีว่าการกระทรวงอื่น เป็นต้น

(ข) ผู้ที่ดำรงตำแหน่งทางการเมืองเป็นผู้ใช้ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 84 ซึ่งอาจเป็นการใช้ให้ผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองด้วยกันกระทำความผิดอาญา ตามข้อ (1) หรือใช้เจ้าพนักงานอื่นที่มีใช้ผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองกระทำความผิดดังกล่าว เช่น รัฐมนตรีว่าการกระทรวงใช้ให้รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงกระทำความผิด หรือใช้ให้ปลัดกระทรวงกระทำความผิด เป็นต้น

(ค) ผู้ที่ดำรงตำแหน่งทางการเมืองเป็นผู้สนับสนุนตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 86 ซึ่งเป็นการสนับสนุนผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองด้วยกันกระทำความผิดอาญาตามข้อ (1) หรือสนับสนุนเจ้าพนักงานอื่นที่มีใช้ผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองกระทำความผิด เช่น รัฐมนตรีว่าการกระทรวงให้ความช่วยเหลือในการกระทำความผิดของรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวง หรือปลัดกระทรวง เป็นต้น

(ง) ผู้ที่มีใช้ผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองหรือผู้ที่มีใช้เจ้าพนักงานเป็นผู้สนับสนุน โดยอาจเป็นผู้สนับสนุนด้วยการช่วยเหลือหรือให้ความสะดวกแก่ผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง หรือผู้ที่มีใช้เจ้าพนักงานเป็นตัวการร่วมกระทำความผิด หรือเป็นผู้ใช้ผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองกระทำความผิด ซึ่งไม่อาจลงโทษฐานเป็นตัวการหรือผู้ใช้ได้ เพราะถือว่าเป็นผู้ขาดคุณสมบัติก็ได้ เช่น ปลัดกระทรวงให้ความช่วยเหลือในการกระทำความผิดของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงหรือราษฎรร่วมกระทำความผิดกับรัฐมนตรีว่าการกระทรวง เป็นต้น

2) การดำเนินคดีต่อกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ

การดำเนินคดีต่อกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติที่อยู่ในอำนาจพิจารณาพิพากษาของศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองเป็นกรณีตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พุทธศักราช 2542 มาตรา 9 (3) ซึ่งบัญญัติว่า “คดีซึ่งประธานวุฒิสภาส่งคำร้องให้ศาลพิจารณาพิพากษาข้อกล่าวหาว่ากรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติรั่วรัวผิดปกติ กระทำความผิดฐานทุจริตต่อหน้าที่ หรือกระทำความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่ราชการ”

คดีที่ประธานวุฒิสภาส่งคำร้องมายังศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง เป็นการกล่าวหากรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติกระทำความผิดเป็นคดีอาญาหรือคดีแพ่งเช่นเดียวกับผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พุทธศักราช 2542 มาตรา 9 (1) ดังที่กล่าวไปแล้ว ได้แก่คดีที่มีข้อกล่าวหาว่า

- (1) กรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติรั่วรัวผิดปกติ
- (2) กรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติกระทำความผิดฐานทุจริตต่อหน้าที่
- (3) กรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติกระทำความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่ราชการ

คดีที่กล่าวหาตามข้อ (1) เป็นการกล่าวหาเพื่อให้มีคำสั่งให้ทรัพย์สินของกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติตกเป็นของแผ่นดินซึ่งเป็นการดำเนินคดีแพ่ง

ตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พุทธศักราช 2542 มาตรา 4 “รั่วรัวผิดปกติ” หมายความว่า การมีทรัพย์สินมากผิดปกติ หรือมีทรัพย์สินเพิ่มขึ้นมากผิดปกติ หรือการมีหนี้สินลดลงมากผิดปกติ หรือได้ทรัพย์สินมาโดยไม่สมควรสืบเนื่องมาจากการปฏิบัติตามหน้าที่ หรือใช้อำนาจในตำแหน่งหน้าที่

ตามบทนิยามดังกล่าวการที่จะถือว่าบุคคลดังกล่าวรั่วรัวผิดปกติจะต้องสืบเนื่องมาจากการปฏิบัติตามหน้าที่หรือใช้อำนาจในตำแหน่งหน้าที่แล้วทำให้ผู้นั้นได้รับประโยชน์ใน 4 กรณีต่อไปนี้

- (1) มีทรัพย์สินมากผิดปกติ
- (2) มีทรัพย์สินเพิ่มขึ้นมากผิดปกติ
- (3) มีหนี้สินลดลงมากผิดปกติ

(4) ได้ทรัพย์สินมาโดยไม่สมควรสืบเนื่องมาจากการปฏิบัติตามหน้าที่หรือใช้อำนาจในตำแหน่งหน้าที่

(5) กรณีตามข้อ(1) ถึงข้อ (3) ต้องมีลักษณะที่มากผิดปกติเป็นสำคัญ ส่วนกรณีตามข้อ (4) นั้นไม่จำเป็นต้องมีลักษณะดังกล่าว เพียงแต่เป็นการได้ทรัพย์สินนั้นมาโดยไม่สมควรก็พอ โดยทั้งสี่กรณิดังกล่าวจะต้องเป็นการได้มาสืบเนื่องจากการปฏิบัติตามหน้าที่หรือใช้อำนาจในตำแหน่งหน้าที่

ส่วนข้อกล่าวหาตามข้อ (2) และข้อ (3) เป็นการกล่าวหาเพื่อให้มีคำพิพากษาลงโทษอาญาแก่กรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติซึ่งเป็นการดำเนินคดีอาญา

ตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พุทธศักราช 2542 มาตรา 31 บัญญัติให้ประธานกรรมการและกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติเป็นเจ้าพนักงานตามประมวลกฎหมายอาญา ดังนั้นกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติจึงกระทำความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 147 ถึง มาตรา 166 ได้ เช่นเดียวกับผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองดังที่กล่าวมาข้างต้น ส่วนความผิดตามกฎหมายอื่นถ้าเป็นการกระทำโดยทุจริตต่อหน้าที่หรือกระทำความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่ที่อยู่ในอำนาจศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองเช่นกัน

3) การดำเนินคดีร้องขอให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดิน

การดำเนินคดีด้วยการร้องขอให้ทรัพย์สินของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองตกเป็นของแผ่นดินที่อยู่ในอำนาจพิจารณาพิพากษาของศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองเป็นกรณีตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พุทธศักราช 2542 มาตรา 9 (1) ในส่วนที่เป็นการรื้อฟื้นคดีที่กล่าวไปแล้ว กับ มาตรา 9 (4) ที่เป็นกรณีที่ทรัพย์สินเพิ่มขึ้นผิดปกติ ซึ่งบัญญัติว่า “คดีที่ร้องขอให้ทรัพย์สินที่เพิ่มขึ้นผิดปกติของนายกรัฐมนตรี รัฐมนตรี สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สมาชิกวุฒิสภา ข้าราชการการเมืองอื่น หรือผู้บริหารท้องถิ่นและสมาชิกสภาท้องถิ่นตามที่กฎหมายบัญญัติตกเป็นของแผ่นดิน”

ตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พุทธศักราช 2542 มาตรา 4 คำว่า “ทรัพย์สินเพิ่มขึ้นผิดปกติ” หมายความว่า การที่ทรัพย์สินหรือหนี้สินในบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินที่ผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองได้ยื่นเมื่อพ้นจากตำแหน่งมีการเปลี่ยนแปลงไปจากบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินที่ได้ยื่นไว้เมื่อเข้ารับตำแหน่งในลักษณะที่ทรัพย์สินเพิ่มขึ้นผิดปกติหรือหนี้สินลดลงผิดปกติตามบทนิยามดังกล่าวมีความ

เกี่ยวข้องกับบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินที่ผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองได้ยื่นเมื่อพ้นจากตำแหน่งตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญดังกล่าว มาตรา 32

สำหรับการรื้อรอยผิดปกติที่บัญชีอยู่ใน มาตรา 9 (1) นั้นเป็นคดีแพ่งมิใช่คดีอาญาดังจะเห็นได้จากบทบัญญัติในพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พุทธศักราช 2542 มาตรา 33 และ มาตรา 35 ในหมวด 3 ที่ว่าด้วยการดำเนินคดีร้องขอให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดินได้ระบุนการรื้อรอยผิดปกติไว้เป็นต่างหากจากการมีทรัพย์สินเพิ่มขึ้นผิดปกติตาม มาตรา 9 (4)

ดังนั้นเมื่อกล่าวโดยสรุปคดีที่อยู่ในอำนาจพิจารณาพิพากษาของศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง ได้แก่

1) คดีที่มีมูลคดีเป็นการกล่าวหาว่านายกรัฐมนตรี รัฐมนตรี สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สมาชิกวุฒิสภา หรือข้าราชการการเมืองอื่นรื้อรอยผิดปกติกระทำความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่ราชการตามประมวลกฎหมายอาญาหรือกระทำความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่หรือทุจริตต่อหน้าที่ตามกฎหมายอื่น

2) คดีที่มีมูลแห่งคดีเป็นการกล่าวหาบุคคลตาม (1) หรือบุคคลอื่นเป็นตัวการหรือผู้ชี้หรือผู้สนับสนุนในการกระทำความผิดอาญาตามข้อ (1)

3) คดีที่กล่าวหาว่าบุคคลอื่นเป็นผู้ให้ ผู้ขอให้ หรือรับว่าจะให้ทรัพย์สินหรือประโยชน์อื่นใดแก่บุคคลตาม (1) เพื่อจูงใจให้กระทำการ ไม่กระทำการ หรือประวิงการกระทำอันมิชอบด้วยหน้าที่

4) คดีซึ่งประธานวุฒิสภาส่งคำร้องให้ศาลพิจารณาพิพากษาข้อกล่าวหาว่ากรรมการคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติรื้อรอยผิดปกติกระทำความผิดฐานทุจริตต่อหน้าที่หรือกระทำความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่ราชการ

5) คดีที่ร้องขอให้ทรัพย์สินที่เพิ่มขึ้นผิดปกติของนายกรัฐมนตรี รัฐมนตรี สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สมาชิกวุฒิสภา ข้าราชการการเมืองอื่นหรือผู้บริหารท้องถิ่นและสมาชิกสภาท้องถิ่นตามที่กฎหมายบัญญัติตกเป็นของแผ่นดิน

6) คดีที่นายกรัฐมนตรี รัฐมนตรี สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สมาชิกวุฒิสภา ข้าราชการการเมืองอื่น สมาชิกสภาท้องถิ่นตามที่กฎหมายบัญญัติและเจ้าหน้าที่ของรัฐตามที่คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติกำหนด จงใจไม่ยื่นบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินและเอกสารประกอบตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับปัจจุบัน มาตรา 259 หรือจงใจยื่นบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินและเอกสารประกอบด้วยข้อความ

อันเป็นเท็จ หรือปกปิดข้อเท็จจริงควรแจ้งให้คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติทราบ

7) ผู้ดำรงตำแหน่งตาม มาตรา 270 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับปัจจุบัน ถูกกล่าวหาว่ามีพฤติกรรมร้ายแรงผิดปกติ ส่อไปในทางทุจริตต่อหน้าที่ ส่อว่ากระทำผิดต่อตำแหน่งหน้าที่ราชการ และส่อว่ากระทำผิดต่อตำแหน่งหน้าที่ในการยุติธรรมและคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติมีมติว่าข้อกล่าวหาดังกล่าวมีมูล

8) คดีที่กล่าวหาว่ากรรมการตรวจสอบหรืออนุกรรมการผู้ใดร้ายแรงผิดปกติ ปฏิบัติหน้าที่โดยขาดความเที่ยงธรรม กระทำความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่ราชการตามประมวลกฎหมายอาญา หรือกระทำความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่ หรือทุจริตต่อหน้าที่ตามกฎหมายอื่น ให้ถือว่ากรรมการตรวจสอบ หรืออนุกรรมการเป็นกรรมการ ป.ป.ช. ตาม มาตรา 17 หรือเป็นข้าราชการอื่นตาม มาตรา 66 แห่งพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พุทธศักราช 2542 แล้วแต่กรณี (ตามพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประกาศคณะปฏิรูปการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ฉบับที่ 30 เรื่อง การตรวจสอบการกระทำที่ก่อให้เกิดความเสียหายแก่รัฐ ลงวันที่ 30 กันยายน พุทธศักราช 2549 พุทธศักราช 2550)⁹¹

2.4.6 กฎหมายที่ใช้บังคับแก่กระบวนการพิจารณาของศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง

การดำเนินกระบวนการพิจารณาของศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พุทธศักราช 2542 นั้นเป็นการพิจารณาคดีในระบบไต่สวนแตกต่างจากการพิจารณาคดีอาญาโดยทั่วไป เพื่อให้การดำเนินคดีในศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองเป็นไปได้โดยรวดเร็วและมีประสิทธิภาพตามเจตนารมณ์ของกฎหมาย พระราชบัญญัตินี้ดังกล่าวจึงบัญญัติไว้ในมาตรา 18 วรรคหนึ่ง ให้ประธานศาลฎีกาโดยความเห็นชอบของที่ประชุมใหญ่ศาลฎีกามีอำนาจออกข้อกำหนดเกี่ยวกับการดำเนินคดีของศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พุทธศักราช 2543 การดำเนินกระบวนการพิจารณาในศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองจึงต้องเป็นไปตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พุทธศักราช 2542 และข้อกำหนดดังกล่าว ในกรณีที่กฎหมายทั้งสองฉบับมิได้กำหนดไว้ในมาตรา 18 วรรคสอง แห่งพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญดังกล่าวให้นำบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายวิธี

⁹¹ ฐานันท์ วรรณโกวิท. (2552). ศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง. หน้า 2-3.

พิจารณาความอาญามาใช้บังคับสำหรับคดีอาญาและบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาใช้บังคับสำหรับคดีกล่าวหาว่าร้ายรอยผิดปกติหรือมีทรัพย์สินเพิ่มขึ้นผิดปกติโดยอนุโลม

ส่วนกระบวนการก่อนคดีขึ้นสู่การพิจารณาคดีของศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง เช่น การไต่สวนข้อเท็จจริงและรวบรวมพยานหลักฐานต้องบังคับตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พุทธศักราช 2542

กฎหมายที่ใช้บังคับแก่กระบวนการพิจารณาของศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง⁹² ตามบทบัญญัตินี้

1) พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พุทธศักราช 2542

2) ข้อกำหนดเกี่ยวกับการดำเนินคดีของศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พุทธศักราช 2543

3) ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาอาญามาใช้บังคับสำหรับคดีอาญา

4) ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาใช้บังคับสำหรับคดีกล่าวหาว่าร้ายรอยผิดปกติหรือมีทรัพย์สินเพิ่มขึ้นผิดปกติ

สำหรับพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พุทธศักราช 2542 และข้อกำหนดเกี่ยวกับการดำเนินคดีของศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พุทธศักราช 2543 เป็นบทบัญญัติที่ใช้บังคับแก่คดีดังกล่าวโดยตรง ส่วนประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาอาญาและประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งนั้นใช้บังคับโดยอนุโลม ซึ่งจะนำมาใช้ได้ต่อเมื่อพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญและข้อกำหนดไม่ได้บัญญัติไว้และนำมาใช้ได้เท่าที่ไม่ขัดกันด้วย⁹³

⁹² ศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง. (2546). ข้อควรรู้เกี่ยวกับศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง. หน้า 1-2.

⁹³ ไพโรจน์ วายุภาพ. เล่มเดิม. หน้า 7-9.

2.5 กระบวนการขั้นตอนการดำเนินคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง

2.5.1 ผู้มีอำนาจฟ้องคดีต่อศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง

การดำเนินคดีอาญาทั่วไปในขั้นตอนก่อนฟ้องผู้เสียหายสามารถเลือกปฏิบัติได้ 2 ประการ คือ ประการแรกผู้เสียหายจะฟ้องคดีด้วยตนเองก็ได้ หรือประการที่ 2 ผู้เสียหายประสงค์ที่จะให้เจ้าหน้าที่ของรัฐดำเนินการฟ้องร้องแทนโดยผู้เสียหายจะต้องแจ้งความร้องทุกข์ต่อพนักงานสอบสวนที่ระบุไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 18 เพื่อที่พนักงานสอบสวนจะได้รวบรวมพยานหลักฐานและทำสำนวนส่งไปยังพนักงานอัยการ ทั้งนี้หากพนักงานอัยการเห็นสมควรฟ้องก็จะดำเนินการฟ้องร้องต่อศาลซึ่งเป็นขั้นตอนการพิจารณาพิพากษาคดีและเมื่อศาลมีคำพิพากษาคู่ความสามารถอุทธรณ์หรือฎีกาได้เว้นแต่มีข้อห้ามตามกฎหมาย

ส่วนการดำเนินคดีอาญาต่อผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง ผู้เสียหายไม่สามารถฟ้องคดีด้วยตนเองได้เช่นการดำเนินคดีอาญาทั่วไป ในกรณีเช่นนี้พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พุทธศักราช 2542 กำหนดให้ผู้เสียหายกระทำได้โดยยื่นคำร้องต่อคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ เพื่อให้ดำเนินคดีอาญากับผู้ถูกกล่าวหาหรือยื่นคำร้องต่อที่ประชุมใหญ่ศาลฎีกาเพื่อขอให้ตั้งผู้ไต่สวนอิสระ

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับปัจจุบัน ได้กำหนดให้ผู้เสียหายจากการกระทำผิดต่อตำแหน่งหน้าที่ราชการของนักการเมืองร้องขอต่อที่ประชุมใหญ่ศาลฎีกาให้แต่งตั้ง “ผู้ไต่สวนอิสระ” ขึ้นเพื่อไต่สวนนักการเมืองนั้นว่าได้กระทำความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่ ตลอดจนการอุทธรณ์คดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองต่อที่ประชุมใหญ่ศาลฎีกา

ผู้ไต่สวนอิสระเป็นบุคคลที่ได้รับการแต่งตั้งตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับปัจจุบัน มาตรา 276 เพื่อดำเนินการไต่สวนข้อเท็จจริงในกรณีที่ผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง อันได้แก่ นายกรัฐมนตรี รัฐมนตรี ประธานสภาผู้แทนราษฎรหรือประธานวุฒิสภา ที่ถูกกล่าวหาว่า ร่ำรวยผิดปกติ กระทำความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่ราชการตามประมวลกฎหมายอาญา หรือกระทำความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่หรือทุจริตต่อหน้าที่ตามกฎหมายอื่น โดยผู้เสียหายจากการกระทำดังกล่าวต้องยื่นคำร้องต่อที่ประชุมใหญ่ศาลฎีกาให้พิจารณาแต่งตั้งผู้ไต่สวนอิสระ

ดังนั้นผู้มีอำนาจฟ้องคดีอาญาต่อศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง จึงมีดังนี้

1) อัยการสูงสุด

2) คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ ในกรณีที่ไม้อาจหาข้อยุติเกี่ยวกับการฟ้องคดีได้ตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พุทธศักราช 2542 มาตรา 11

3) ผู้ไต่สวนอิสระในกรณีที่ไม่อาจหาข้อยุติเกี่ยวกับการฟ้องคดีได้ เมื่อแต่งตั้งคณะทำงานร่วมกันกับอัยการสูงสุดแล้ว⁹⁴

กรณีการฟ้องและการบรรยายคำฟ้องนั้น คำฟ้องต้องทำเป็นหนังสือมีข้อความตามที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 158 และต้องมีข้อความเป็นการกล่าวหาเกี่ยวกับเรื่องการกระทำความผิดเกี่ยวกับตำแหน่งหน้าที่ราชการตามประมวลกฎหมายอาญา หรือกระทำความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่ หรือทุจริตต่อหน้าที่ตามกฎหมายอื่น และต้องระบุพฤติการณ์ที่กล่าวหาว่ากระทำความผิดพร้อมทั้งชี้ข้อพยานหลักฐานให้ชัดเจนพอที่จะดำเนินกระบวนการพิจารณาไต่สวนข้อเท็จจริงต่อไปได้ ในวันยื่นฟ้องโจทก์ต้องส่งสำนวนการไต่สวนของคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติต่อศาล เพื่อใช้เป็นหลักในการพิจารณาและรวบรวมไว้ในสำนวน⁹⁵

หากโจทก์นำตัวจำเลยมาศาลในวันฟ้อง ให้ผู้พิพากษาประจำแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองในศาลฎีกาเป็นผู้พิจารณาในการจับหรือปล่อยตัวจำเลยชั่วคราว หากไม่ได้นำตัวจำเลยมาศาลให้โจทก์ระบุที่อยู่ของจำเลยมาฟ้อง⁹⁶

2.5.2 องค์คณะผู้พิพากษา

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับปัจจุบัน มาตรา 219 วรรคสี่ กำหนดให้ศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองมีองค์คณะผู้พิพากษาซึ่งประกอบด้วยผู้พิพากษาในศาลฎีกาซึ่งดำรงตำแหน่งไม่ต่ำกว่าผู้พิพากษาศาลฎีกาหรือผู้พิพากษาอาวุโส ซึ่งเคยดำรงตำแหน่งไม่ต่ำกว่าผู้พิพากษาศาลฎีกาจำนวนเก้าคนซึ่งได้รับเลือกโดยที่ประชุมใหญ่ศาลฎีกาโดยวิธีลงคะแนนลับและให้เลือกเป็นรายคดี โดยจะกล่าวรายละเอียดดังต่อไปนี้

การดำเนินกระบวนการพิจารณาของศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง ต้องกระทำโดยผู้พิพากษาในศาลฎีกาตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พุทธศักราช 2542 สามารถอธิบายโดยแบ่งผู้พิพากษาซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องในคดีดังกล่าวออกเป็น 3 ประเภท ดังนี้

⁹⁴ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550, มาตรา 276 วรรคสาม ประกอบ มาตรา 272 วรรคห้า.

⁹⁵ พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พุทธศักราช 2542, มาตรา 23 และ มาตรา 25.

⁹⁶ ข้อกำหนดเกี่ยวกับการดำเนินคดีของศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พุทธศักราช 2543, ข้อ 8 และข้อ 8 วรรคสอง.

1) ผู้พิพากษาประจำแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองในศาลฎีกา⁹⁷

เพื่อประโยชน์ในการดำเนินกระบวนการพิจารณาของศาล เพื่อให้มีผู้พิพากษาปฏิบัติงานที่จำเป็นในระหว่างที่ยังไม่มีองค์คณะผู้พิพากษาซึ่งได้รับเลือกจากที่ประชุมใหญ่ศาลฎีกา ตามมาตรา 13 สำหรับคดีใดคดีหนึ่ง และตาม มาตรา 8 วรรคสองแห่งพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พุทธศักราช 2542 จึงให้ประธานศาลฎีกาแต่งตั้งผู้พิพากษาศาลฎีกาจำนวนตามที่เห็นสมควรเป็นผู้พิพากษาประจำแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองในศาลฎีกาเพื่อทำหน้าที่ดังกล่าว เพราะอาจมีการดำเนินกระบวนการพิจารณาบางประการที่จำเป็นต้องกระทำก่อนมีองค์คณะพิพากษา เช่น การสืบพยานหลักฐานไว้ก่อนฟ้องคดีตามข้อกำหนดเกี่ยวกับการดำเนินคดีของศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พุทธศักราช 2543 ข้อ 22 หรือการออกหมายจับหรือหมายขังผู้ถูกกล่าวหาหรือจำเลยตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พุทธศักราช 2542 มาตรา 22 เป็นต้น นอกจากนี้ผู้พิพากษาประจำแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองยังมีอำนาจออกหมายหรือคำสั่งใดๆ ตามที่เห็นสมควร เพื่อบังคับให้เป็นไปตามคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลด้วย แต่การออกคำสั่งดังกล่าวต้องกระทำโดยผู้พิพากษาประจำแผนกอย่างน้อย 3 คนตามข้อ 38 และข้อ 6 ของข้อกำหนดเกี่ยวกับการดำเนินคดีของศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พุทธศักราช 2543

ผู้พิพากษาประจำแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองจะปฏิบัติหน้าที่ประจำแผนกดังกล่าวตลอดเวลา แม้จะยังไม่มีคดีขึ้นสู่ศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองก็ตาม เมื่อมีคดีขึ้นสู่ศาล ที่ประชุมใหญ่ศาลฎีกาอาจเลือกผู้พิพากษาประจำแผนกดังกล่าวเป็นองค์คณะผู้พิพากษาในการพิจารณาพิพากษาคดีได้

2) องค์คณะผู้พิพากษา⁹⁸

คดีที่อยู่ในอำนาจพิจารณาพิพากษาของศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองเป็นคดีสำคัญ พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พุทธศักราช 2542 มาตรา 13 จึงกำหนดให้ประธานศาลฎีกาเรียกประชุมใหญ่ศาลฎีกาเลือกผู้พิพากษาในศาลฎีกา ซึ่งดำรงตำแหน่งไม่ต่ำกว่าผู้พิพากษาศาลฎีกาจำนวน 9 คน เป็นรายคดีเป็นองค์คณะผู้พิพากษาเพื่อพิจารณาคดีโดยเร็วเมื่อมีการยื่นฟ้องคดีต่อศาล โดยกำหนดให้ที่ประชุมใหญ่เลือกองค์คณะผู้พิพากษากายในเวลาไม่เกิน 14 วัน นับแต่วันยื่นฟ้องคดี ผู้พิพากษาคนใดประสงค์จะขอถอนตัวจากการได้รับเลือกให้แถลงต่อที่ประชุมใหญ่ก่อนการ

⁹⁷ ศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง. เล่มเดิม. หน้า 8-9.

⁹⁸ แหล่งเดิม.

ลงคะแนน และให้ที่ประชุมใหญ่ลงมติว่าจะให้มีการถอนตัวหรือไม่ มติของที่ประชุมใหญ่เป็นที่สุด การเลือกองค์คณะผู้พิพากษาแต่ละคดีให้ใช้วิธีการลงคะแนนลับ ให้ผู้พิพากษาที่ได้รับคะแนนสูงสุดเรียงลงไปตามลำดับจนครบ 9 คน เป็นผู้ได้รับเลือกเป็นองค์คณะผู้พิพากษาสำหรับคดีนี้ แต่ทั้งนี้จะมีผู้พิพากษาอาวุโสในศาลฎีกาเป็นผู้ได้รับเลือกเป็นองค์คณะผู้พิพากษาเกินกว่าจำนวน 3 คน ไม่ได้ ถ้ามีผู้ได้รับคะแนนเท่ากันในระดับใดอันเป็นเหตุให้ผู้ได้รับเลือกเกินจำนวนดังกล่าว ให้ประธานศาลฎีกาจับสลากว่าผู้ใดเป็นผู้ได้รับเลือก ผู้พิพากษาที่ได้รับเลือกให้เป็นองค์คณะผู้พิพากษามีอำนาจหน้าที่ในการพิจารณาพิพากษาคดีจนกว่าจะสิ้นสุดอำนาจหน้าที่และระหว่างการพิจารณาพิพากษาคดีนั้น พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พุทธศักราช 2542 มาตรา 13 วรรคท้าย ได้บัญญัติห้ามมิให้คำสั่งให้ผู้พิพากษานั้นไปทำงานที่อื่นนอกจากศาลฎีกา เพื่อเป็นหลักประกันความเป็นอิสระในการพิจารณาพิพากษาคดี เว้นแต่จะพ้นจากหน้าที่ตามที่บัญญัติไว้ใน มาตรา 14 คือ พ้นจากการเป็นข้าราชการตุลาการหรือได้รับพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ไปดำรงตำแหน่งที่ศาลอื่นหรือถอนตัวเนื่องจากการคัดค้านผู้พิพากษาแล้วแต่กรณี การเปลี่ยนแปลงสถานะของผู้พิพากษาในศาลฎีกาที่ได้รับเลือกเป็นองค์คณะผู้พิพากษาไปเป็นผู้พิพากษาอาวุโสในศาลฎีกาไม่กระทบกระเทือนถึงการที่ผู้นั้นจะปฏิบัติหน้าที่เป็นองค์คณะผู้พิพากษาต่อไป แม้ผู้พิพากษาอาวุโสในศาลฎีกาจะเป็นองค์คณะเกินกว่า 3 คนก็ตาม⁹⁹ เมื่อที่ประชุมใหญ่ศาลฎีกาเลือกองค์คณะองค์คณะผู้พิพากษาแล้ว ให้ประธานศาลฎีกาประกาศรายชื่อองค์คณะผู้พิพากษาไว้ที่ศาลฎีกาภายในกำหนด 5 วัน นับแต่วันประชุมใหญ่ เพื่อให้คู่ความทราบและมีโอกาสคัดค้าน

3) ผู้พิพากษาเจ้าของสำนวน¹⁰⁰

การพิจารณาคดีจำเป็นจะต้องมีผู้พิพากษาคคนหนึ่งเป็นเจ้าของสำนวน เพื่อดูแลรับผิดชอบสำนวนคดีที่ตนเป็นองค์คณะให้ดำเนินไปโดยเรียบร้อย พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พุทธศักราช 2542 มาตรา 17 กำหนดให้องค์คณะผู้พิพากษาคคนหนึ่งในจำนวนเก้าคนเป็นผู้พิพากษาเจ้าของสำนวน ซึ่งตามข้อกำหนดเกี่ยวกับการดำเนินคดีของศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พุทธศักราช 2543 ข้อ 5 กำหนดให้องค์คณะผู้พิพากษาคเลือกผู้พิพากษาเจ้าของสำนวนโดยวิธีลงคะแนนลับ หากคะแนนเท่ากันก็นำผู้ที่มีคะแนนเสียงเท่ากันมาลงคะแนนลับเลือกอีกจนกว่าจะ

⁹⁹ พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พุทธศักราช 2542, มาตรา 13 วรรคหนึ่ง แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พุทธศักราช 2542, มาตรา 4.

¹⁰⁰ ไพโรจน์ วายุภาพ. เล่มเดิม. หน้า 32-33.

ได้ผู้มีคะแนนสูงสุดแต่เพียงผู้เดียวเป็นเจ้าของสำนวน การเลือกตั้งกล่าวจะทำให้เสร็จในวันที่มีการเลือกองค์คณะผู้พิพากษาหรือวันอื่นก็ได้

ผู้พิพากษาเจ้าของสำนวนที่ได้รับเลือกอาจจะไม่ใช่ผู้พิพากษาที่มีอาวุโสสูงสุดในองค์คณะนั้นก็ได้ ถ้าเป็นองค์คณะผู้พิพากษาอยู่หลายคดีอาจได้รับเลือกเป็นผู้พิพากษาเจ้าของสำนวนหลายคดีก็ได้

ผู้พิพากษาเจ้าของสำนวนมีอำนาจดำเนินการตามมติขององค์คณะผู้พิพากษาและเมื่อได้รับความเห็นชอบจากผู้พิพากษาในองค์คณะผู้พิพากษาอีก 2 คน รวมเป็น 3 คน มีอำนาจออกคำสั่งใดๆ ที่มีได้เป็นการวินิจฉัยชี้ขาดคดีหรือร่วมกันไต่สวนและวินิจฉัยชี้ขาดคำร้องหรือคำขอต่างๆ ได้ เช่น คำสั่งอนุญาตให้ยื่นบัญชีระบุพยานเมื่อพ้นกำหนดระยะเวลาที่จะยื่นได้หรือคำสั่งอนุญาตให้แก้ไขเพิ่มเติมฟ้อง เป็นต้น¹⁰¹

การออกหมายอาญาหรือหมายใดๆ ตามที่พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาความอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พุทธศักราช 2542 มาตรา 6 ให้อำนาจศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองออกได้เองนั้น มิใช่วิธีการทำคำสั่งใดๆ ที่มีได้เป็นการวินิจฉัยชี้ขาดคดีตาม มาตรา 17 วรรคสอง ผู้พิพากษาเจ้าของสำนวนลำพังก็มีอำนาจออกหมายดังกล่าวได้ตามพระธรรมนูญศาลยุติธรรม มาตรา 24 (1)

ส่วนกรณีการสั่งปล่อยชั่วคราวถือว่าเป็นการออกคำสั่งใดๆ ที่มีใช่เป็นการวินิจฉัยชี้ขาดคดี ผู้พิพากษาเจ้าของสำนวนโดยความเห็นชอบของผู้พิพากษาในองค์คณะอีก 2 คน จึงจะมีอำนาจสั่งได้ หากอนุญาตให้ปล่อยชั่วคราวและต้องออกหมายปล่อยผู้ที่ต้องขังอยู่ผู้พิพากษาเจ้าของสำนวนหรือผู้พิพากษาในองค์คณะคนใดคนหนึ่งก็มีอำนาจออกหมายปล่อยได้เช่นกัน

เมื่อมีการคัดเลือกผู้พิพากษาเป็นองค์คณะในการพิจารณาพิพากษาคดีของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองคดีใดแล้ว ผู้พิพากษาที่ได้รับคัดเลือกอาจเป็นผู้ที่ไม่สมควรจะเป็นองค์คณะพิจารณาคดีนั้นด้วยเหตุอย่างใดอย่างหนึ่งก็ได้ จึงให้อีกศาลคู่ความที่จะคัดค้านผู้พิพากษาดังกล่าวได้ กล่าวคือ หากคู่ความฝ่ายใดประสงค์จะคัดค้านผู้พิพากษาคดีใดที่ได้รับเลือกเป็นผู้พิพากษาในองค์คณะผู้พิพากษา เนื่องจากมีเหตุอันจะคัดค้านผู้พิพากษาได้ตามที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 11 ที่นำมาใช้โดยอนุโลม พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาความอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พุทธศักราช 2542 มาตรา 16 กำหนดให้ผู้ยื่นคำร้องคัดค้านต่อศาลได้ก่อนเริ่มการไต่สวนพยานหลักฐาน แต่ถ้ามีเหตุสมควรที่ทำให้ไม่สามารถยื่นคำร้องคัดค้านได้ก่อนนั้นก็มีสิทธิยื่นคำร้องคัดค้านภายหลังจากนั้นได้

¹⁰¹ ข้อกำหนดเกี่ยวกับการดำเนินคดีของศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พุทธศักราช 2543, ข้อ 4 และข้อ 5.

เมื่อได้รับคำร้องคัดค้านแล้วองค์คณะผู้พิพากษาที่เหลือซึ่งมิได้ถูกคัดค้านต้องทำการไต่สวนตามที่เห็นสมควร และมีคำสั่งว่าจะยอมรับหรือยกคำคัดค้านโดยนำบทบัญญัติว่าด้วยการคัดค้านผู้พิพากษาตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาใช้บังคับโดยอนุโลม คำสั่งดังกล่าวถือว่าเป็นที่สุด

การคัดค้านผู้พิพากษาดังกล่าวเป็นการคัดค้านผู้พิพากษาที่เป็นองค์คณะผู้พิพากษา ส่วนผู้พิพากษาประจำแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองในศาลฎีกา กฎหมายมิได้บัญญัติแต่ก็นำประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 11 ถึง มาตรา 14 มาใช้บังคับได้โดยอนุโลม ส่วนกรรมการไต่สวนซึ่งมิใช่องค์คณะผู้พิพากษาอาจถูกคัดค้านได้ตามข้อกำหนดเกี่ยวกับการดำเนินคดีของศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พุทธศักราช 2543 ข้อ 32

2.5.3 การพิจารณาคดีของศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง

การพิจารณาคดีของศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับปัจจุบัน มาตรา 277 วรรคหนึ่ง จะยึดจำนวนของคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ หรือของผู้ไต่สวนอิสระแล้วแต่กรณีเป็นหลักในการพิจารณาและศาลอาจไต่สวนหาข้อเท็จจริงและพยานหลักฐานเพิ่มเติมได้ตามที่เห็นสมควร ซึ่งสามารถสรุปลักษณะที่สำคัญของระบบไต่สวนได้ดังนี้¹⁰²

1) ในทางทฤษฎีนั้นยอมรับกันว่าระบบไต่สวนมีวิวัฒนาการมาจากศาสนา ในศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิกซึ่งเป็นยุคที่ศาสนจักรคือองค์พระสันตะปาปามีอำนาจเหนืออาณาจักร ซึ่งก็คือกษัตริย์เจ้าผู้ครองนครรัฐต่างๆ ศาสนาคริสต์มีวิธีการพิจารณาคดีโดยวิธีการซักพยานในรูปแบบของคณะกรรมการ ซึ่งก็คือ พระในคริสต์ศาสนาจะทำหน้าที่เป็นผู้ไต่สวน โดยฝ่ายผู้กระทำผิดเป็นผู้ถูกไต่สวน ซึ่งพระจะทำหน้าที่ในการแสวงหาพยานหลักฐาน การซักถามพยานและวินิจฉัยชี้ขาดคดีซึ่งได้วิวัฒนาการมาเป็นระบบไต่สวนอย่างในปัจจุบัน

2) ในระบบไต่สวนการพิจารณาคดีไม่จำเป็นต้องกระทำต่อหน้าจำเลยไม่เน้นความเท่าเทียมกันระหว่างคู่ความ เพราะในระบบไต่สวนนั้นเป็นการต่อสู้กันระหว่างจำเลยกับรัฐ บทบาทของคู่ความในการดำเนินกระบวนการพิจารณามีน้อย โดยศาลมีบทบาทที่สำคัญในการค้นหาความจริงในคดี ศาลจะไม่วางตัวเป็นกลางอย่างเคร่งครัดอย่างเช่นในระบบกล่าวหา โดยศาลมีอำนาจที่จะสืบพยานเพิ่มเติมหรือดสืบพยานเพื่อที่จะได้ทราบข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นมากที่สุด

¹⁰² อนันต์ จันทโรภากร, เล่มเดิม, หน้า 16.

3) ในระบบไต่สวนนั้นจะไม่มีกฎเกณฑ์ของการสืบพยานที่เคร่งครัดมากนัก ไม่มีบทคัดพยาน (Exclusionary Rule) ที่เด็ดขาด¹⁰³ ศาลจะเปิดโอกาสให้มีการเสนอพยานหลักฐานต่างๆ ได้อย่างกว้างขวาง กล่าวคือพยานทุกชนิดสามารถอ้างเป็นพยานหลักฐานได้

เมื่อกล่าวถึงระบบการดำเนินคดีศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง นั้นมีระบบการพิจารณาคดีโดยใช้ระบบไต่สวน มิใช่ระบบกล่าวหาอย่างคดีอาญาทั่วไป

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาซึ่งเป็นแม่บทใหญ่ของการดำเนินคดีอาญาทั้งหลาย โดยใช้บังคับแก่ผู้ถูกกล่าวหาทุกประเภทและสำหรับการดำเนินคดีในทุกประเภทความผิด เว้นแต่จะมีบทบัญญัติของกฎหมายที่กำหนดไว้เป็นพิเศษ แต่วิธีพิจารณาคดีอาญาตามระบบไต่สวนของศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองนั้น พยานหลักฐานฝ่ายจำเลยสามารถนำมาลงโทษฝ่ายจำเลยได้ หลักนี้สืบเนื่องจากหลักที่ว่าโจทก์ไม่มีหน้าที่นำเสนอ ในระบบไต่สวน จะไม่มีการยึดถือพยานหลักฐานว่าเป็นของฝ่ายใด พยานหลักฐานที่น่าสืบถือว่าเป็นพยานหลักฐานของศาลทั้งหมด โดยศาลจะทำหน้าที่เป็นผู้ไต่สวนและค้นหาความจริง ดังนั้น ข้อเท็จจริงหรือความจริงที่ปรากฏในสำนวนหรือจากการไต่สวนของศาล แม้เป็นพยานที่ฝ่ายจำเลยนำมาเสนอก็ตาม หากเป็นผลร้ายแก่จำเลยศาลก็สามารถนำมาลงโทษจำเลยได้ นอกจากนี้ศาลรับฟังพยานบอกเล่าได้ เพราะศาลไม่มีข้อจำกัดในการรับฟังพยาน และคำขัดท้อของจำเลยคนอื่นในคดีเดียวกันสามารถนำมาลงโทษจำเลยได้ เพราะระบบไต่สวนไม่มีบทคัดพยาน (Exclusionary Rule) ศาลมีดุลพินิจอย่างกว้างขวางในการรับฟังพยานอย่างเต็มที่ ซึ่งแตกต่างจากวิธีพิจารณาคดีทั่วไป ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาคดีอาญา มาตรา 232 ห้ามมิให้โจทก์อ้างจำเลยเป็นพยาน และการที่จำเลยในคดีเดียวกันให้การขัดท้อจำเลยอีกคนหนึ่งด้วย คำขัดท้อดังกล่าว ศาลจะรับฟังและนำมาลงโทษจำเลยมิได้ แต่ในศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองซึ่งใช้ระบบไต่สวนในการค้นหาความจริงจะไม่มีบทคัดพยาน ศาลจึงรับฟังคำขัดท้อของจำเลยอีกคนหนึ่งในคดีเดียวกันลงโทษจำเลยอีกคนหนึ่งได้ โดยไม่จำเป็นต้องแยกฟ้องผู้ร่วมกระทำความผิดหรือกันผู้ร่วมกระทำความผิดไว้เป็นพยาน ศาลสามารถรับฟังตามข้อเท็จจริงทั้งหมดไม่ว่าข้อเท็จจริงนั้นจะเกิดจากพยานหลักฐานของฝ่ายใดหรือพยานบุคคลจะเป็นใครก็ตาม การที่ศาลรับฟังพยานจำเลยหรือรับฟังคำขัดท้อของจำเลยร่วม หรือคำให้การหรือคำเบิกความของจำเลยเองศาลก็สามารถนำมาลงโทษจำเลยได้

จากลักษณะวิธีพิจารณาคดีอาญาตามระบบไต่สวนของศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองที่ได้กล่าวมาข้างต้น จะเห็นลักษณะที่สำคัญที่ทำให้จำเลยถูกจำกัดสิทธิโดยไม่นำหลักกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาทั่วไปมาใช้ในหลายกรณี ได้แก่ โจทก์ไม่มีหน้าที่นำเสนอ

¹⁰³ ยิงศักดิ์ กฤษณจินดา และวุฒิพงษ์ เวชยานนท์, เล่มเดิม, หน้า 18.

แต่จำเลยกลับมีหน้าที่นำสืบความบริสุทธิ์ของตนเอง จำเลยถูกพิพากษาเบื้องต้นว่ามีความผิด การไม่นำหลักยกประโยชน์แห่งความสงสัยให้กับจำเลย พยานหลักฐานของฝ่ายจำเลยศาลสามารถนำมาลงโทษจำเลยได้ จำเลยเป็นคู่ความกับศาลโดยตรงจะต้องต่อสู้คดีกับศาลเอง และที่จำเลยถูกมองว่ากระทำผิดมาตั้งแต่ต้นด้วยวิธีพิจารณาคดีอาญาตามระบบไต่สวนของศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองเช่นนี้ ยากยิ่งที่จำเลยจะมีโอกาสชนะคดี¹⁰⁴

ขั้นตอนในการพิจารณาคดีเริ่มจากองค์คณะผู้พิพากษาจะร่วมกันพิจารณาคำฟ้องว่าถูกต้องและชอบด้วยกฎหมายหรือไม่ เมื่อศาลมีคำสั่งประทับฟ้องแล้วให้ศาลส่งสำเนาฟ้องแก่จำเลย และนัดคู่ความมาศาลในวันนัดพิจารณาครั้งแรกนับแต่วันที่จำเลยได้รับสำเนาคำฟ้อง ให้จำเลยมีสิทธิขอตรวจและขอคัดสำเนาเอกสารในสำนวนการไต่สวนของคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ¹⁰⁵

ในวันพิจารณาครั้งแรก เมื่อจำเลยมาอยู่ต่อหน้าศาลและศาลเชื่อว่าเป็นจำเลยจริงให้อ่านและอธิบายฟ้องให้จำเลยฟังและถามจำเลยว่าได้กระทำความผิดจริงหรือไม่ จะให้การต่อสู้อย่างไร คำให้การของจำเลยให้บันทึกไว้ และให้ศาลกำหนดวันตรวจพยานหลักฐาน โดยให้โจทก์และจำเลยทราบล่วงหน้าไม่น้อยกว่า 14 วัน

เมื่อศาลกำหนดวันตรวจพยานหลักฐานให้โจทก์และจำเลยทราบล่วงหน้าไม่น้อยกว่า 14 วันแล้ว โจทก์จำเลยต้องยื่นบัญชีระบุพยานต่อศาลพร้อมสำเนา ก่อนวันพิจารณาตรวจพยานหลักฐานไม่น้อยกว่า 7 วัน ในวันตรวจพยานหลักฐานให้โจทก์จำเลยส่งพยานเอกสารและพยานวัตถุต่อศาลเพื่อให้อีกฝ่ายตรวจสอบ หลังจากนั้นให้โจทก์จำเลยแถลงแนวทางการเสนอพยานหลักฐานต่อองค์คณะผู้พิพากษา ในกรณีที่มิได้มีการโต้แย้งพยานหลักฐานใด องค์คณะผู้พิพากษาจะมีคำสั่งรับฟังพยานหลักฐานนั้นโดยไม่ต้องไต่สวนก็ได้ แต่หากมีการโต้แย้งพยานหลักฐานใดหรือเมื่อศาลเห็นเอง ให้องค์คณะผู้พิพากษาดำเนินการไต่สวนพยานหลักฐานนั้นต่อไป หากพยานเอกสารหรือพยานวัตถุอยู่ในความครอบครองของบุคคลภายนอก คู่ความที่ประสงค์จะอ้างอิง ต้องขอให้ศาลมีคำสั่งเรียกพยานหลักฐานดังกล่าวเพื่อให้ได้มาก่อนวันตรวจพยานหลักฐาน โดยยื่นคำขอพร้อมกับการยื่นบัญชีระบุพยาน¹⁰⁶

¹⁰⁴ ณรงค์ฤทธิ์ เพชรฤทธิ์. (2550, พฤษภาคม-สิงหาคม). “วิธีพิจารณาคดีอาญาตามระบบไต่สวนของศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง.” *ดุลพินิจ*, 54, 2. หน้า 167-186.

¹⁰⁵ พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พุทธศักราช 2542, มาตรา 17, มาตรา 17 วรรคสอง และมาตรา 27.

¹⁰⁶ ข้อกำหนดเกี่ยวกับการดำเนินคดีของศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พุทธศักราช 2543, ข้อ 10 และข้อ 12.

การกำหนดวันไต่สวนองค์คณะผู้พิพากษาต้องกำหนดวันเริ่มไต่สวนให้โจทก์จำเลยทราบล่วงหน้าไม่น้อยกว่า 7 วัน¹⁰⁷ ในการไต่สวนศาลต้องถือสำนวนการไต่สวนของคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติหรือของผู้ไต่สวนอิสระแล้วแต่กรณีเป็นหลักในการพิจารณา¹⁰⁸ ศาลจะต้องดำเนินการไต่สวนพยานหลักฐานต่อเนื่องติดต่อกันไปทุกวันทำการจนกว่าจะเสร็จการพิจารณา เว้นแต่มีเหตุสุดวิสัยหรือเหตุจำเป็นอื่นอันมีอาจกล่าวอ้างได้ ในการไต่สวนให้องค์คณะผู้พิพากษาสอบถามพยานบุคคลเอง โดยการแจ้งให้พยานทราบประเด็นและข้อเท็จจริงซึ่งจะทำการไต่สวนแล้วให้พยานเบิกความในข้อนั้น โดยวิธีแถลงด้วยตนเองหรือตอบคำถามศาลแล้วจึงให้โจทก์จำเลยถามเพิ่มเติมต่อไป¹⁰⁹ โดยให้คู่ความฝ่ายที่อ้างพยานดังกล่าวเป็นผู้ถามก่อน การถามพยานของคู่ความจะใช้คำถามนำก็ได้ ระหว่างการนั่งพิจารณาของศาลให้บันทึกการพิจารณาโดยใช้เครื่องมือบันทึกเสียงและเครื่องมือบันทึกภาพและเสียงทุกคดี นอกจากนี้ให้ศาลบันทึกรายงานกระบวนการพิจารณารวมไว้ในสำนวนด้วย คู่ความขอคัดคำเบิกความพยานและรายงานกระบวนการพิจารณาของศาลได้ เมื่อคู่ความร้องขอและมีเหตุอันสมควร¹¹⁰ ในชั้นพิจารณาถ้าจำเลยให้การรับสารภาพตามฟ้อง ศาลอาจเรียกพยานหลักฐานมาทำการไต่สวนต่อไปได้จนกว่าจะพอใจว่าจำเลยได้กระทำความผิดจริง ศาลอาจมีอำนาจพิจารณาและไต่สวนพยานหลักฐานลับหลังจำเลยได้¹¹¹

เมื่อมีการไต่สวนพยานหลักฐานเสร็จสิ้น โจทก์จำเลยมีสิทธิแถลงปิดคดีภายในเวลาที่ศาลกำหนด โดยองค์คณะผู้พิพากษาต้องมีคำพิพากษาและอ่านคำพิพากษาในศาลโดยเปิดเผยภายใน 7 วัน นับแต่วันเสร็จการพิจารณา ถ้ามีเหตุสมควรจะเลื่อนการอ่านไปก่อนก็ได้ แต่ต้องไม่เกิน 14 วัน และต้องบันทึกเหตุนั้นไว้ เว้นแต่ไม่อาจได้ตัวจำเลยมาศาลในวันอ่านคำพิพากษา ในกรณีที่จำเลยไม่มาฟังคำพิพากษาศาลต้องเลื่อนการอ่านไปและออกหมายจับจำเลยมาฟัง

¹⁰⁷ พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พุทธศักราช 2542, มาตรา 27, มาตรา 28, มาตรา 29 วรรคหนึ่งและวรรคสอง และมาตรา 30.

¹⁰⁸ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550, มาตรา 277 วรรคหนึ่ง ประกอบพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พุทธศักราช 2542, มาตรา 25, มาตรา 32 วรรคหนึ่ง.

¹⁰⁹ พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พุทธศักราช 2542, มาตรา 19 และมาตรา 31.

¹¹⁰ ข้อกำหนดเกี่ยวกับการดำเนินคดีของศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พุทธศักราช 2543, ข้อ 18 วรรคหนึ่งและวรรคสอง และข้อ 19.

¹¹¹ ข้อกำหนดเกี่ยวกับการดำเนินคดีของศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พุทธศักราช 2543, ข้อ 9.

คำพิพากษา เมื่อได้ออกหมายจับแล้วไม่ได้ตัวจำเลยมาภายใน 1 เดือน นับแต่วันออกหมายจับ ให้ศาลอ่านคำพิพากษาหรือคำสั่งลับหลังจำเลยได้ และให้ถือว่าจำเลยได้ฟังคำพิพากษาแล้ว

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับปัจจุบัน มาตรา 278 วรรคหนึ่ง กำหนดให้ องค์คณะผู้พิพากษาทุกคนต้องทำความเข้าใจในการวินิจฉัยคดีเป็นหนังสือพร้อมทั้งต้องแถลงด้วยวาจา ต่อที่ประชุมก่อนการลงมติและให้ถือมติตามเสียงข้างมาก¹¹² องค์คณะผู้พิพากษาอาจมอบหมายให้ผู้พิพากษาคณใดคนหนึ่งเป็นผู้นำจัดทำคำพิพากษตามมติก็ได้ ความเห็นในการวินิจฉัย อย่างน้อยต้องประกอบด้วย

- 1) ชื่อคู่ความทุกฝ่าย
- 2) เรื่องที่ถูกล่าวหา
- 3) ข้อกล่าวหาและคำให้การ
- 4) ข้อเท็จจริงที่ได้จากการพิจารณา
- 5) เหตุผลในการวินิจฉัยทั้งปัญหาข้อกฎหมายและปัญหาข้อเท็จจริง
- 6) บทบัญญัติของกฎหมายที่ยกขึ้นอ้างอิง
- 7) คำวินิจฉัยรวมทั้งการดำเนินการเกี่ยวกับทรัพย์สินที่เกี่ยวข้อง

เมื่ออ่านคำพิพากษาแล้วต้องส่งคำพิพากษาไปประกาศในราชกิจจานุเบกษา¹¹³ ส่วน ความเห็นในการวินิจฉัยคดีของผู้พิพากษาในองค์คณะทุกคนให้ปิดประกาศคำวินิจฉัยของผู้พิพากษา ในองค์คณะทุกคนไว้ที่หน้าศาลฎีกา¹¹⁴ หากพิพากษาให้ลงโทษจำคุกจำเลย ต้องออกหมายจำคุกไว้ หากพิพากษายกฟ้องและจำเลยถูกขังอยู่ในเรือนจำตามหมายของศาล ต้องออกหมายปล่อยจำเลย ปกติผู้พิพากษาประจำแผนกจะเป็นผู้ออกหมายเพื่อบังคับใช้เป็นไปตามคำพิพากษาหรือคำสั่ง¹¹⁵

¹¹² รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550, มาตรา 278 วรรคหนึ่ง ประกอบพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาความอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พุทธศักราช 2542, มาตรา 20, มาตรา 32 วรรคหนึ่งและวรรคสอง.

¹¹³ พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาความอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พุทธศักราช 2542, มาตรา 20 วรรคสอง.

¹¹⁴ คำสั่งประธานศาลฎีกาที่ 97/2544.

¹¹⁵ ข้อกำหนดเกี่ยวกับการดำเนินคดีของศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พุทธศักราช 2543, ข้อ 38 วรรคสอง.

2.6 ความเชื่อมโยงกันระหว่างมาตรการทางกฎหมายตามระเบียบที่ประชุมใหญ่ศาลฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์การอุทธรณ์คำพิพากษาศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง ในกรณีมีพยานหลักฐานใหม่ ซึ่งอาจทำให้ข้อเท็จจริงเปลี่ยนแปลงไปในสาระสำคัญ พุทธศักราช 2551 กับ มาตรการทางกฎหมายตามพระราชบัญญัติการรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาใหม่ พุทธศักราช 2526

2.6.1 มาตรการทางกฎหมายตามระเบียบที่ประชุมใหญ่ศาลฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์การอุทธรณ์คำพิพากษาศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง ในกรณีมีพยานหลักฐานใหม่ ซึ่งอาจทำให้ข้อเท็จจริงเปลี่ยนแปลงไปในสาระสำคัญ พุทธศักราช 2551

ระเบียบดังกล่าวกำหนดหลักเกณฑ์ในกรณีที่ผู้ต้องคำพิพากษาของศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองจะใช้สิทธิในการอุทธรณ์ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1) ผู้ต้องคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองสามารถอุทธรณ์คำพิพากษาต่อที่ประชุมใหญ่ศาลฎีกาภายใน 30 วัน นับแต่วันมีคำพิพากษาของศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง¹¹⁶

การอุทธรณ์ให้ยื่นต่อศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พร้อมด้วยสำเนา โดยอุทธรณ์จะต้องทำเป็นหนังสือใช้ถ้อยคำสุภาพและอย่างน้อยต้องมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

(1) รายละเอียดโดยชัดแจ้งเกี่ยวกับพยานหลักฐานใหม่
(2) สาเหตุที่ไม่อาจนำพยานหลักฐานใหม่มาแสดงต่อศาลในชั้นพิจารณา
(3) เหตุผลที่ทำให้เชื่อได้ว่าหากรับฟังพยานหลักฐานใหม่เช่นว่านั้นแล้วจะทำให้ข้อเท็จจริงใดเปลี่ยนแปลงไปในสาระสำคัญ

(4) ลายมือชื่อของผู้อุทธรณ์ ผู้เรียง ผู้เขียนหรือพิมพ์อุทธรณ์
2) ผู้ต้องคำพิพากษาจะต้องระบุในอุทธรณ์ว่ามีพยานหลักฐานใหม่ที่ยังไม่เคยปรากฏอยู่ในสำนวนคดีที่ผู้ต้องคำพิพากษาได้ยื่นอุทธรณ์และไม่รวมถึงการกลับคำให้การของพยานในคดี¹¹⁷

3) พยานหลักฐานใหม่ต้องเป็นพยานหลักฐานที่สำคัญและผู้ต้องคำพิพากษาไม่รู้หรือไม่มีเหตุอันควรรู้ว่าพยานหลักฐานดังกล่าวมีอยู่และต้องนำมาแสดงเพื่อประโยชน์ของตนและ

¹¹⁶ ระเบียบที่ประชุมใหญ่ศาลฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์การอุทธรณ์คำพิพากษาศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง ในกรณีมีพยานหลักฐานใหม่ ซึ่งอาจทำให้ข้อเท็จจริงเปลี่ยนแปลงไปในสาระสำคัญ พุทธศักราช 2551, ข้อ 3 และข้อ 5.

¹¹⁷ ระเบียบที่ประชุมใหญ่ศาลฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์การอุทธรณ์คำพิพากษาศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง ในกรณีมีพยานหลักฐานใหม่ ซึ่งอาจทำให้ข้อเท็จจริงเปลี่ยนแปลงไปในสาระสำคัญ พุทธศักราช 2551, ข้อ 3.

หากรับฟังพยานหลักฐานใหม่เช่นนั้นแล้วจะทำให้ศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองพิพากษายกฟ้องหรือยกคำร้อง¹¹⁸

4) องค์คณะผู้พิพากษาที่พิจารณาอุทธรณ์จะต้องไม่เป็นหรือเคยเป็นองค์คณะในการพิจารณาพิพากษาคดีที่อุทธรณ์¹¹⁹

เมื่อศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองได้รับอุทธรณ์แล้วให้ส่งสำเนาอุทธรณ์ให้แก่โจทก์หรือผู้ร้องทราบเพื่อให้แก้อุทธรณ์ภายในสิบห้าวันนับแต่วันที่รับสำเนาอุทธรณ์ ถ้าได้รับคำแก้อุทธรณ์หรือพ้นกำหนดดังกล่าวแล้วแต่ไม่มีคำแก้อุทธรณ์ก็ให้รวบรวมถ้อยคำสำนวนส่งที่ประชุมใหญ่ศาลฎีกาต่อไป

2.6.2 มาตรการทางกฎหมายตามพระราชบัญญัติการรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาใหม่ พุทธศักราช 2526

ตามกฎหมายไทยก่อนปีพุทธศักราช 2526 จำเลยในคดีอาญาที่ต้องคำพิพากษาถึงที่สุด ถูกลงโทษไม่ว่าจะเป็นโทษปรับ โทษจำคุกหรือโทษประหารชีวิต แม้ภายหลังจะปรากฏข้อเท็จจริงว่าตามคำพิพากษาของศาลในคดีดังกล่าว นั้น ซึ่งผู้พิพากษาได้พิจารณาไปตามหลักฐานในสำนวนของศาลที่พนักงานอัยการนำเสนอและนำสืบตามหลักฐานของพนักงานสอบสวนเป็นลำดับมานั้น บางส่วนหรือทั้งหมดเป็นพยานหลักฐานเท็จซึ่งศาลไม่อาจจะทราบได้ แม้จะปรากฏภายหลังว่าจำเลยที่ถูกพิพากษาให้ลงโทษไปนั้นเป็นผู้บริสุทธิ์ ก็ไม่มีทางที่จะรื้อฟื้นคดีขึ้นพิจารณาใหม่ได้นอกจากการขออภัยโทษซึ่งเป็นอีกวิธีหนึ่งเท่านั้น¹²⁰ ต่อมาประเทศไทยได้มีพระราชบัญญัติการรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาใหม่ พุทธศักราช 2526 ขึ้น เพื่อเปิดโอกาสให้บุคคลผู้ต้องรับโทษอาญาโดยคำพิพากษาถึงที่สุดมีสิทธิขอรื้อฟื้นคดีขึ้นพิจารณาใหม่ในภายหลัง หากปรากฏหลักฐานขึ้นใหม่ว่าบุคคลนั้นมีได้เป็นผู้กระทำความผิดและกำหนดให้มีสิทธิที่จะได้รับค่าทดแทนและได้รับสิทธิที่เสียไปเพราะผลแห่งคำพิพากษานั้นคืน หากปรากฏตามคำพิพากษาของศาลที่พิจารณาคดีที่รื้อฟื้นขึ้นพิจารณาใหม่ว่าบุคคลผู้นั้นมิได้กระทำความผิด ตามเหตุผลที่ปรากฏในหมายเหตุท้ายพระราชบัญญัตินี้ ทั้งนี้เนื่องจากรัฐได้เล็งเห็นถึงความเสียหายที่เกิดจากความผิดพลาดหรือ

¹¹⁸ ระเบียบที่ประชุมใหญ่ศาลฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์การอุทธรณ์คำพิพากษาศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง ในกรณีมีพยานหลักฐานใหม่ ซึ่งอาจทำให้ข้อเท็จจริงเปลี่ยนแปลงไปในสาระสำคัญ พุทธศักราช 2551, ข้อ 4.

¹¹⁹ ระเบียบที่ประชุมใหญ่ศาลฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์การอุทธรณ์คำพิพากษาศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง ในกรณีมีพยานหลักฐานใหม่ ซึ่งอาจทำให้ข้อเท็จจริงเปลี่ยนแปลงไปในสาระสำคัญ พุทธศักราช 2551, ข้อ 8.

¹²⁰ มารุต บุญนาค. (2550). *สิทธิพื้นฐานในคดีอาญา*. หน้า 104.

บกพร่องในกระบวนการยุติธรรมที่อาจส่งผลให้ผู้บริสุทธิ์ต้องรับโทษ ซึ่งแม้จะมีวิธีการบรรเทาความเสียหายโดยการอภัยโทษ การนิรโทษกรรม การล้างมลทินแต่มาตรการดังกล่าวก็มิได้มีการแก้ไขความผิดพลาดหรือบกพร่องในกระบวนการยุติธรรมโดยตรง การรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาใหม่จึงมีส่วนในการแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้ เพื่อเยียวยาความเสียหายจากการเสียชื่อเสียง เกียรติยศ และยังจะช่วยให้สามารถนำผู้กระทำผิดมาลงโทษได้สำเร็จอีกด้วย¹²¹

2.6.2.1 คำจำกัดความตามพระราชบัญญัติการรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาใหม่ พุทธศักราช 2526 มาตรา 4

“คดี” หมายความว่า คดีอาญา

“คำร้อง” หมายความว่า คำร้องขอให้รื้อฟื้นคดีอาญาที่ได้มีคำพิพากษาถึงที่สุดให้ลงโทษแล้วขึ้นพิจารณาพิพากษาใหม่

“ศาล” หมายความว่า ศาลตามกฎหมายว่าด้วยพระธรรมนูญศาลยุติธรรม ศาลตามกฎหมายว่าด้วยการจัดตั้งศาลคดีเด็กและเยาวชน หรือศาลตามกฎหมายว่าด้วยพระธรรมนูญศาลทหาร แล้วแต่กรณี

“ศาลชั้นต้น” หมายความว่า ศาลชั้นต้นตามกฎหมายว่าด้วยพระธรรมนูญศาลยุติธรรม ศาลตามกฎหมายว่าด้วยการจัดตั้งศาลคดีเด็กและเยาวชน หรือศาลทหารชั้นต้นตามกฎหมายว่าด้วยพระธรรมนูญศาลทหาร แล้วแต่กรณี

“ศาลอุทธรณ์” หมายความว่า ศาลอุทธรณ์ตามกฎหมายว่าด้วยพระธรรมนูญศาลยุติธรรม หรือศาลทหารกลางตามกฎหมายว่าด้วยพระธรรมนูญศาลทหาร แล้วแต่กรณี

“ศาลฎีกา” หมายความว่า ศาลฎีกาตามกฎหมายว่าด้วยพระธรรมนูญ ศาลยุติธรรมหรือศาลทหารสูงสุดตามกฎหมายว่าด้วยพระธรรมนูญศาลทหาร แล้วแต่กรณี

“พนักงานอัยการ” หมายความว่า พนักงานอัยการตามกฎหมายว่าด้วยพนักงานอัยการหรืออัยการทหารตามกฎหมายว่าด้วยพระธรรมนูญศาลทหาร แล้วแต่กรณี

2.6.2.2 สิทธิในการร้องขอให้รื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาใหม่

บุคคลที่ได้รับโทษทางอาญาเมื่อคดีถึงที่สุดแล้ว อาจมีการร้องขอให้รื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาใหม่ได้ เมื่อปรากฏหลักเกณฑ์ตามพระราชบัญญัติการรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาใหม่ พุทธศักราช 2526 มาตรา 5 ดังนี้¹²²

¹²¹ คณิน วงศ์ใหญ่. (2549). ปัญหาในการตีความพยานหลักฐานใหม่ศึกษาเปรียบเทียบการรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาใหม่กับการสอบสวนซ้ำ. หน้า 56.

¹²² พระราชบัญญัติการรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาใหม่ พุทธศักราช 2526, มาตรา 5.

(1) พยานบุคคลซึ่งศาลได้อาศัยเป็นหลักในการพิพากษาคดีอันถึงที่สุดนั้น ได้มีคำพิพากษาถึงที่สุดภายหลังแสดงว่าคำเบิกความของพยานนั้นเป็นเท็จหรือไม่ถูกต้องตรงกับความจริง หรือ

(2) พยานหลักฐานอื่นนอกจากบุคคลตาม (1) ซึ่งศาลได้อาศัยเป็นหลักในการพิจารณาพิพากษาคดีอันถึงที่สุดนั้น มีคำพิพากษาถึงที่สุดภายหลังแสดงว่า เป็นพยานหลักฐานปลอมหรือเป็นเท็จหรือไม่ถูกต้องตรงกับความจริง หรือ

(3) มีพยานหลักฐานใหม่อันขัดแย้งและสำคัญแก่คดี ซึ่งถ้าได้นำมาสืบในคดีอันถึงที่สุดนั้น จะแสดงว่าบุคคลผู้ต้องรับโทษอาญาโดยคำพิพากษาถึงที่สุดนั้นไม่ได้กระทำความผิด

2.6.2.3 บุคคลผู้มีสิทธิยื่นคำร้องขอให้รื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาใหม่¹²³

- 1) บุคคลซึ่งต้องรับโทษอาญาโดยคำพิพากษาถึงที่สุด
- 2) ผู้แทนโดยชอบธรรมหรือผู้อนุบาลในกรณีที่บุคคลผู้ต้องรับโทษอาญาโดยคำพิพากษาถึงที่สุดนั้นเป็นผู้เยาว์หรือคนไร้ความสามารถ
- 3) ผู้จัดการหรือผู้แทนอื่นของนิติบุคคลในกรณีที่นิติบุคคลนั้นต้องรับโทษอาญาโดยคำพิพากษาถึงที่สุด

4) บุพการี ผู้สืบสันดาน สามีหรือภริยาของบุคคลผู้ต้องรับโทษอาญา โดยคำพิพากษาถึงที่สุดซึ่งถึงแก่ความตายก่อนที่จะมีการยื่นคำร้อง

5) พนักงานอัยการในกรณีที่พนักงานอัยการไม่ได้เป็นโจทก์ในคดีเดิม (ซึ่งหมายความว่าผู้เสียหายฟ้องคดีเองโดยไม่ได้ผ่านการพิจารณาของพนักงานอัยการ)¹²⁴

อนึ่ง ตามพระราชบัญญัติการรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาใหม่ พุทธศักราช 2526 มาตรา 7 บัญญัติให้พนักงานอัยการที่มีได้เป็นโจทก์ในคดีเดิม จะยื่นคำร้องเมื่อเห็นควรหรือเมื่อบุคคลตามข้อ 1 ข้อ 2 ข้อ 3 และข้อ 4 ร้องขอและเพื่อประโยชน์ในการรวบรวมพยานหลักฐาน พนักงานอัยการมีอำนาจเช่นเดียวกับพนักงานสอบสวนตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา¹²⁵

¹²³ พระราชบัญญัติการรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาใหม่ พุทธศักราช 2526, มาตรา 6.

¹²⁴ มารุต บุญนาค. เล่มเดิม. หน้า 107.

¹²⁵ พระราชบัญญัติการรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาใหม่ พุทธศักราช 2526, มาตรา 7.

2.6.2.4 เขตอำนาจศาลในการพิจารณาคำร้องขอรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาคดีใหม่

ศาลที่มีอำนาจพิจารณาคำร้องขอรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาคดีใหม่ คือ ศาลชั้นต้นที่ได้พิพากษาคดีนั้นหรือศาลอื่นที่ได้มีเขตอำนาจแทนศาลนั้น¹²⁶ ศาลชั้นต้นต้องเป็นศาลตามกฎหมายว่าด้วยพระธรรมนูญศาลยุติธรรม ได้แก่ ศาลแพ่ง ศาลแพ่งกรุงเทพใต้ ศาลแพ่งธนบุรี ศาลอาญา ศาลอาญากรุงเทพใต้ ศาลอาญาธนบุรี ศาลแขวงและศาลยุติธรรมอื่นที่พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลนั้นกำหนดให้เป็นศาลชั้นต้น¹²⁷ ศาลคดีเด็กและเยาวชน และศาลทหารชั้นต้นตามพระธรรมนูญศาลทหาร¹²⁸

2.6.2.5 กระบวนการพิจารณาคำร้องขอรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาคดีใหม่

กรณีคำร้องขอรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาคดีใหม่นี้จะต้องอ้างเหตุผลผลการใดประการหนึ่งในสามประการ ตามที่กล่าวไว้ในข้อ 2.6.2.2 อย่างละเอียด และหากประสงค์จะขอค่าทดแทนเพื่อการที่บุคคลใดต้องรับโทษอาญาโดยคำพิพากษาถึงที่สุด หรือเพื่อขอรับสิทธิที่บุคคลนั้นเสียไปอันเป็นผลโดยตรงจากคำพิพากษากัน ให้ระบุการขอค่าทดแทนหรือขอรับสิทธิคืนนั้นไว้ในคำร้องด้วย

เมื่อได้ยื่นคำร้องต่อศาลแล้ว ศาลจะทำการไต่สวนคำร้องนั้นว่ามีมูลพอที่จะรื้อฟื้นคดีขึ้นพิจารณาพิพากษาใหม่หรือไม่ เว้นแต่ในกรณีที่พนักงานอัยการเป็นผู้ร้อง ศาลจะไต่สวนคำร้องของพนักงานอัยการหรือไม่ก็ได้¹²⁹ ถ้าเห็นว่าไม่จำเป็นต้องไต่สวนคำร้องก็ให้ศาลส่งรับคำร้องและดำเนินการพิจารณาคดีที่ขอรื้อฟื้นขึ้นพิจารณาใหม่ต่อไป เมื่อศาลชั้นต้นที่ทำการไต่สวนคำร้องแล้วจะต้องส่งสำนวนการไต่สวนพร้อมทั้งความเห็นไปยังศาลอุทธรณ์โดยไม่ชักช้า¹³⁰ เนื่องจากศาลชั้นต้นไม่มีอำนาจที่จะส่งรับคำร้องให้ดำเนินการรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาใหม่หรือจะส่งยกคำร้องไปไม่ได้ ศาลชั้นต้นมีหน้าที่ดำเนินการตาม มาตรา 9 วรรคสอง ทำการไต่สวนคำร้อง หรือหากเห็นว่าคำร้องของผู้ร้องไม่ชอบด้วย มาตรา 5 จะไม่ทำการไต่สวนก็ได้ แต่ศาลชั้นต้น มีสิทธิเพียงทำความเห็นเสนอสำนวนการไต่สวนไปให้ศาลอุทธรณ์พิจารณาคดีเท่านั้น การส่งคำร้องให้รื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาใหม่หรือส่งยกคำร้องนั้นเป็นอำนาจของศาลอุทธรณ์¹³¹ เมื่อศาลชั้นต้นไต่สวนคำร้องแล้วให้ส่งสำนวนพร้อมทั้งความเห็นไปยังศาลอุทธรณ์พิจารณาต่อไป

¹²⁶ พระราชบัญญัติการรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาใหม่ พุทธศักราช 2526, มาตรา 8 วรรคหนึ่ง.

¹²⁷ พระธรรมนูญศาลยุติธรรม พุทธศักราช 2543, มาตรา 2.

¹²⁸ พระราชบัญญัติการรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาใหม่ พุทธศักราช 2526, มาตรา 4.

¹²⁹ พระราชบัญญัติการรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาใหม่ พุทธศักราช 2526, มาตรา 9 วรรคหนึ่ง.

¹³⁰ มารุต บุญนาค. เล่มเดิม. หน้า 107.

¹³¹ คณิน วงศ์ใหญ่. เล่มเดิม. หน้า 67.

เมื่อศาลอุทธรณ์ได้รับสำนวนการไต่สวนและความเห็นจากศาลชั้นต้นแล้วก็จะพิจารณาว่าคดีมีมูลพอที่จะรื้อฟื้นคดีขึ้นพิจารณาพิพากษาใหม่หรือไม่ ถ้าศาลอุทธรณ์เห็นว่าคำร้องนั้นมีมูลพอที่จะรื้อฟื้นคดีขึ้นพิจารณาพิพากษาใหม่ได้ ศาลอุทธรณ์ก็จะสั่งรับคำร้องและสั่งให้ศาลชั้นต้นรับคำร้องดำเนินการพิจารณาคดีต่อไป แต่ถ้าศาลอุทธรณ์เห็นว่าคำร้องนั้นไม่มีมูล ศาลอุทธรณ์ก็จะสั่งยกคำร้องนั้นเสีย คำสั่งของศาลอุทธรณ์ในกรณีนี้ให้ถือเป็นที่สุดจะยื่นคัดค้านต่อไปอีกไม่ได้¹³²

ในกรณีที่ศาลอุทธรณ์สั่งรับคำร้องแล้ว ศาลชั้นต้นผู้รับเรื่องตั้งแต่แรกจะต้องแจ้งวันนัดสืบพยานผู้ร้องไปยังพนักงานอัยการและโจทก์คดีเดิมทราบ โดยพนักงานอัยการและโจทก์คดีเดิมมีสิทธิจะได้รับสำเนาคำร้องเพื่อดำเนินการคัดค้านต่อไป การสืบพยานในชั้นพิจารณานี้หลังจากที่ผู้ร้องได้สืบเสร็จแล้ว พนักงานอัยการและโจทก์คดีเดิมมีสิทธินำพยานเข้าสืบได้ รวมทั้งศาลอาจเรียกพยานตามที่เห็นสมควรมาสืบเพิ่มเติมได้เพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรม พนักงานอัยการและโจทก์ในคดีเดิมจะมาฟังการไต่สวนและซักค้านพยานของผู้ร้องด้วยหรือไม่ก็ได้ ผู้ร้องและโจทก์ในคดีเดิมมีสิทธิตั้งทนายความดำเนินการแทนได้¹³³

เมื่อสืบพยานเสร็จแล้ว ศาลผู้มีอำนาจพิจารณาได้พิจารณาเห็นว่า บุคคลผู้ต้องรับโทษอาญาเดิมได้กระทำความผิดจริง ศาลก็จะพิพากษายกคำร้องที่ขอให้พิจารณาใหม่เสีย แต่ถ้าเห็นว่าบุคคลผู้นั้นไม่ได้กระทำความผิด ศาลก็จะพิพากษายกคำพิพากษาเดิมโดยพิพากษาว่าบุคคลผู้เป็นจำเลยในคดีเดิมนั้นมิได้กระทำความผิด

นอกจากนี้ศาลจะพิพากษาว่าจำเลยเดิมมิได้กระทำความผิดแล้ว ในกรณีที่ได้มีการขอค่าทดแทนหรือขอเรียกชดเชยสินไหมชดเชยนั้น ศาลก็จะกำหนดมาในคำพิพากษาโดยมีหลักเกณฑ์ว่า

1) ถ้าต้องโทษริบทรัพย์สิน ก็ให้ได้รับทรัพย์สินที่ถูกริบนั้นคืน เว้นแต่ทรัพย์สินนั้นเป็นทรัพย์สินที่กฎหมายบัญญัติว่าให้ริบ ไม่ว่าเป็นของผู้ใดกระทำความผิดและมีผู้ถูกลงโทษตามคำพิพากษาหรือไม่ ถ้าไม่สามารถคืนทรัพย์สินที่ถูกริบนั้นได้ก็ให้ได้รับชดเชยราคาของทรัพย์สินที่ถูกริบนั้น โดยชดเชยในขณะศาลพิพากษาคดีที่รื้อฟื้นขึ้นพิจารณาใหม่ได้ แต่ถ้าทรัพย์สินที่ถูกยึดเป็นเงินก็ให้ได้รับเงินจำนวนนั้นคืนโดยศาลจะคิดดอกเบี้ยในอัตรา ร้อยละ 15 ต่อปีของเงินจำนวนนั้น นับแต่วันริบจนถึงวันที่ศาลเห็นสมควรกำหนดก็ได้

¹³² พระราชบัญญัติการรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาใหม่ พุทธศักราช 2526, มาตรา 10.

¹³³ พระราชบัญญัติการรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาใหม่ พุทธศักราช 2526, มาตรา 9 วรรคสอง และวรรคสาม.

2) ถ้าต้องโทษปรับและได้ชำระค่าปรับแก่ศาลแล้ว ให้ได้รับเงินค่าปรับคืน โดยศาลจะคิดดอกเบี้ยในอัตรา ร้อยละ 15 ต่อปี ของจำนวนเงินค่าปรับนับแต่วันชำระค่าปรับจนถึงวันที่ศาลเห็นสมควรกำหนดก็ได้

3) ถ้าต้องโทษกักขังหรือกักขังแทนค่าปรับหรือจำคุก ก็ให้ได้รับค่าทดแทนเป็นเงินโดยคำนวณจากวันที่ถูกกักขังหรือถูกจำคุกในอัตราที่กำหนดไว้ สำหรับการกักขังแทนค่าปรับตามประมวลกฎหมายอาญาซึ่งกำหนดตามอัตราค่าแรงงานในขณะพิพากษา

4) ถ้าต้องโทษประหารชีวิตและถูกประหารชีวิตแล้ว ให้กำหนดค่าทดแทนเป็นจำนวนเงินไม่เกินสองแสนบาท

5) ถ้าถูกใช้วิธีการสำหรับเด็กหรือเยาวชนแทนการลงโทษ ให้ศาลกำหนดค่าทดแทนได้ตามที่เห็นสมควร

การสั่งให้รับคืนสิทธิเดิมนั้น ถ้าไม่สามารถคืนสิทธิอย่างใดอย่างหนึ่งได้ ศาลจะกำหนดค่าทดแทนเพื่อสิทธินั้นให้ตามที่เห็นสมควรก็ได้

ในกรณีที่ศาลชั้นต้นมีคำพิพากษาอย่างใดอย่างหนึ่ง คู่กรณีทั้งสองฝ่ายที่ไม่เห็นด้วยย่อมมีสิทธิที่จะยื่นอุทธรณ์หรือฎีกาได้ถึงที่สุด¹³⁴ กล่าวคือ ในคดีที่ศาลชั้นต้นสืบพยานตามคำร้องขอให้รื้อฟื้นคดีขึ้นพิจารณาใหม่ตามคำสั่งของศาลอุทธรณ์ เมื่อศาลชั้นต้นมีคำพิพากษาแล้ว คู่ความในคดีรื้อฟื้นไม่ว่าจะเป็นโจทก์ในคดีเดิม คือ พนักงานอัยการ ผู้ร้อง หรือโจทก์ในคดีเดิมมีสิทธิอุทธรณ์คำพิพากษาต่อศาลอุทธรณ์ คำพิพากษาศาลอุทธรณ์เป็นที่สุด ถ้าคำพิพากษาให้บุคคลรับโทษอาญาเป็นคำพิพากษาของศาลอุทธรณ์หรือศาลฎีกา ศาลชั้นต้นไม่มีอำนาจพิพากษาแต่มีสิทธิทำความเข้าใจไปยังศาลอุทธรณ์หรือศาลฎีกา กรณีคำพิพากษาถึงที่สุดให้บุคคลรับโทษอาญาเป็นคำพิพากษาของศาลอุทธรณ์ เมื่อศาลอุทธรณ์มีคำพิพากษาแล้ว คู่ความมีสิทธิฎีกาคำพิพากษาต่อศาลฎีกาต่อไป¹³⁵

2.6.2.6 ระยะเวลาในการยื่นคำร้องขอให้รื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาใหม่

คำร้องขอให้รื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาใหม่ให้ยื่นภายในระยะเวลา 1 ปี นับแต่ปรากฏข้อเท็จจริงว่ามีคำพิพากษาถึงที่สุดว่าพยานบุคคลซึ่งศาลพิพากษาจำเลยเป็นเท็จหรือไม่ถูกต้องตรงกับความจริง พยานหลักฐานอื่นปลอมหรือเป็นเท็จหรือไม่ถูกต้องตรงกับความจริง มีพยานหลักฐานใหม่ชัดเจนและสำคัญแก่คดีสามารถแสดงว่าจำเลยไม่ได้กระทำความผิด หรือ

¹³⁴ มารุต บุญนาค. เล่มเดิม. หน้า 108-109.

¹³⁵ พระราชบัญญัติการรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาใหม่ พุทธศักราช 2526, มาตรา 13 และมาตรา 15.

ภายใน 10 ปี นับแต่วันที่คำพิพากษาในคดีเดิมถึงที่สุด แต่หากมีพฤติการณ์พิเศษศาลชั้นต้นสามารถรับคำร้องที่ยื่นขึ้นในระบะเวลาดังกล่าวขึ้นพิจารณาได้¹³⁶

ผู้ที่สนใจในรายละเอียดเพิ่มเติมโดยเฉพาะในเรื่องหลักการแก้ไขบททวนคำพิพากษาของศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง สามารถศึกษาเพิ่มเติมได้จากวิทยานิพนธ์ของคุณประเสริฐ โท้วประดิษฐ์ เรื่อง ปัญหาการอุทธรณ์คำพิพากษาศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง: ศึกษากรณีหลักการทบทวนคำพิพากษา วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต ปีการศึกษา 2545 และหรือจากวิทยานิพนธ์ของคุณเกียรติศักดิ์ พุฒพันธุ์ เรื่อง การแก้ไขบททวนคำพิพากษาของศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ปีการศึกษาที่ 2546

¹³⁶ พระราชบัญญัติการรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาใหม่ พุทธศักราช 2526, มาตรา 5 และมาตรา 20.